

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YABANCI MAHKEME KARARLARININ TENFİZİNDE KARŞILIKLILIK ESASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özüm DEMİRKOL

1410051018

Anabilim Dalı: Hukuk-Özel Hukuk

Programı: Özel Hukuk

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hülya TAŞKORKMAZ

Haziran 2016

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YABANCI MAHKEME KARARLARININ TENFİZİNDE KARŞILIKLILIK ESASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özüm DEMİRKOL

1410051018

Anabilim Dalı: Hukuk-Özel Hukuk

Programı: Özel Hukuk

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hülya TAŞ KORKMAZ

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. Emre ESEN

Yard. Doç. Dr. Mine TAN DEHMEN

**Yard. Doç. Dr. Gizem ERSEN PERÇİN
(YEDEK)**

Haziran 2016

Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : Hukuk

Programı : Özel Hukuk

TezDanışmanı :Doç. Dr. Hülya TAŞ KORKMAZ

TezTürü ve Tarihi : Yüksek lisans– Haziran 2016

ÖZET

Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinde Karşılıklılık Esası

Özüm DEMİRKOL

Karşılıklılık, kelime anlamıyla bir hakkın sağlanması için karşılık beklenmesi anlamına gelmekte olup, tenfiz açısından aranan koşulların en önemlilerinden birisidir. Bu koşulun akdi, hukuki ve fiili olmak üzere üç şekilde gerçekleşebilmesi mümkündür. Tenfizi talep edilen kararın alındığı devlet ile Türkiye arasında mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak üç karşılıklılık türünden birinin bulunması gerekmektedir. Bu durumda diğer tenfiz koşulları incelenebilecektir. Çalışmamızın konusunu esas itibariyle, yabancı mahkeme kararının tanınması açısından aranmayan ancak tenfizi açısından aranan bu koşulun diğer tenfiz koşulları içindeki yeri, karşılıklılığın tespiti konusunda uygulamada yaşanan aksaklıklar ve tenfiz müessesesinin Türk hukukunda ortaya çıktığı günden bugüne kadar bu koşulun aranıp aranmamasına yönelik olarak doktrinde ileri sürülen görüşler oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yabancı Mahkeme Kararı, Tenfiz, Tanıma, Karşılıklılık

University : Istanbul Kültür University

Institute : Institute of Social Sciences

Department : Law

Programme : Private Law

Supervisor : Doç. Dr. Hülya TAŞ KORKMAZ

Degree Awarded and Date : MA– June 2016

ABSTRACT

The Principle of Reciprocity in the Enforcement of Foreign Judgements

Özüm DEMİRKOL

The lexical meaning of reciprocity is to guarantee the acquireance of a right by expecting a response and it is the one of the most important condition for enforcement. This condition can actualise by three ways; contractual, legal and actual. The state which the enforcement of a decision was adopted must have one of these three types of reciprocity in its relations with Turkey. Only by this way, the other conditions of enforcement can be examined. The main subjects of this thesis are the status of this condition which is not required for recognition of the court decision and is very important for enforcement, among other conditions, the problems in practice about the detention of the reciprocity, the relationship between the types of the reciprocity and the doctrinal arguments about if this important condition must be stipulated or not for reciprocity institution in Turkish law from the past to the present.

Key Words: Foreign Judgement, Enforcement, Recognition, Reciprocity

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Ankara Barosu Dergisi

AÜHFD : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

BÜHFD : Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

bkz. : bakınız

C. : cilt

Çev. : Çeviren

CMR : Eşyaların Karayolundan Uluslararası Nakliyatı İçin Mukavele Sözleşmesi

COTİF : Uluslararası Demiryolu Taşımalarına İlişkin Sözleşme

dn. : dipnot

DÜEHFD : Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

DHH : Devletler Husûsi Hukuku

E. : Esas

Ed. : Editör

E.T. : Erişim Tarihi

EÜHFD : Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

GÜHFD : Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

HUMK : Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu

HGK : Hukuk Genel Kurulu

K. : Karar

Loy. L.A. Int'l &

Comp. L.J: Loyola of Los Angeles International and Comparative

Law Review

m. : madde

MBD : Manisa Barosu Dergisi

MHB : Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni

MÖHUK : Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu

MÜHFD : Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

İBD : İstanbul Barosu Dergisi

İBK : Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı

İİD : Yargıtay İcra ve İflas Dairesi

İTÜSBD : İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

İKÜHFD : İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

İÜHFY : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları

R.G. : Resmi Gazete

RKD : Resmi Kararlar Dergisi

s. : sayfa

T : Tarih

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TMK : Türk Medeni Kanunu

TNBD : Türkiye Noterler Birliği Dergisi

UTTDER : Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi

YHGK : Yargıtay Hukuk Genel Kurulu

YKD : Yargıtay Kararları Dergisi

YTD : Yargıtay Ticaret Dairesi

vd. : ve devamı

ZPO : Zivilprozessordnung (Alman Usul Kanunu)

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ÖZET.....	iii
YABANCI DİL ÖZET.....	iv
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA YABANCI MAHKEME KARARLARININ TENFİZİNİN HUKUKİ REJİMİ

A.Genel Olarak.....	4
B. Mahkeme Kararının Sonuçlarının Tenfiz Açısından Değerlendirilmesi.....	7
C. Tenfizin Koşulları.....	9
1. Genel Olarak.....	9
2. Tenfizin ÖnKoşulları.....	10
a.Yabancı Devlet Mahkemesince Verilmiş İlâm Niteliğinde Bir Karar Bulunması.....	11
b.Yabancı Mahkeme İlâmının Kesin Hüküm Teşkil Etmesi.....	14
c.Yabancı Mahkeme İlâmının Hukuk Davalarına İlişkin Olması.....	15
3. Tenfizin Esas Koşulları.....	15
a.Karşılıklılık.....	16
b. Münhasır Yetki ve Aşırı Yetki.....	16
c. Türk Kamu Düzenine Açıkça Aykırı Olmama.....	18
d. Savunma Haklarına Uygunluk.....	19

II. BÖLÜM

TENFİZİN ASLİ KOŞULU OLAN KARŞILIKLILIK ESASI

A.Genel Olarak.....	21
---------------------	----

B. Karşılıklılığın Tarihçesi	24
1. Genel Olarak	24
2. Karşılıklılık Koşulunun Türk Hukukundaki Gelişimi	26
a. Genel Olarak	26
b. Konuya İlişkin Değerlendirme	27
C. Karşılıklılığın Diğer Tenfiz Koşullarından Ayrılan Yönleri.....	29
D. Tenfiz Koşulu Açısından Aranan Karşılıklılık Kavramı ile Yabancılar Hukuku Açısından Aranan Karşılıklılığın Farkı.....	31
E. Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması Açısından Karşılıklılığın Değerlendirilmesi	33
F. Karşılıklılık Koşulunun Tenfiz Koşulları İçerisinde Yer Almasına İlişkin Görüşler... ..	38
1. Tenfiz Açısından Karşılıklılığın Gerekliği Görüşü.....	39
2. Tenfiz Açısından Karşılıklılığın Gerekli Olmadığı Görüşü	40

III. BÖLÜM

KARŞILIKLILIK TÜRLERİ VE TESPİTİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

A. Karşılıklılık Türleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme	43
1. Akdi Karşılıklılık	54
a. Genel Olarak	54
b. Akdi Karşılıklılık Koşuluna Yönelik Olarak MÖHUK Hükümleri İle Milletlerarası Anlaşmaların Çatışması Meselesi.....	63
2. Hukuki Karşılıklılık	70
a. Genel Olarak	70
b. Hukuki Karşılıklılığın Tespitinde Revizyon Sisteminin Rolü	77
3. Fiili Karşılıklılık	83
a. Genel Olarak	83
b. Fiili Karşılıklılık Türünün Diğer Karşılıklılık Türleri İçerisindeki Yeri: Olumsuz Uygulama.....	86
c. Fiili Uygulamannın Belirlenmesi	89
B. Karşılıklılığın Tespiti Meselesi	94
1. Genel Olarak	95
2. Adalet Bakanlığı'ndan Gelen Cevapların Bağlayıcılığı Sorunu	98

3. Fedaral ve Tanınmayan Devletler Açısından Karşılıklığın Tespiti	101
a.Federal Devletler Açısından.....	101
b. Tanınmayan Devletler Açısından.....	103
C.Karşılıklığın Bulunma Anı.....	107
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	114

GİRİŞ

Her devletin egemenlik anlayışı gereği, bir devletin başka bir devletin yargısal işlemlerine müdahale etmesi beklenemez. Bu anlamda bir devletin yetkili yargı organı tarafından verilen karar sadece kararın verildiği devlet üzerinde etki doğurma hakkına sahip olup, başka bir devletin topraklarında da aynı etkiyi sürdürme hakkına sahip olması düşünülemez. Ancak günümüzde, devletler arasındaki siyasi, sosyal, ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle farklı devletlerin yargı organlarınınca verilmiş kararların başka devletlerde de etki doğurması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimi karşılamak adına dünyada birçok devlet kanuni düzenlemeleri içerisinde tanıma ve tenfiz prosedürüne yer vermiştir. Tanıma ve tenfiz arasındaki fark; yabancı kararın niteliği noktasında ortaya çıkmaktadır. Tanıma icrai etkisi olmayan kararlar, tenfiz ise icrai niteliğe sahip kararlar için başvuru bir müessesedir.

Her devletin, farklı devletlerin yargı organlarınınca verilen kararların ülkelerinde etki doğurmasına izin vermesi prosedürüne yönelik olarak, kendi kanunlarında yer verdikleri tanıma ve tenfiz prosedürü açısından kendi iç hukuklarında öngörmüş oldukları birtakım koşullar söz konusudur. Dünyada farklı hukuk sistemlerinin tanıma ve tenfiz koşulları birbirleriyle genel bir benzerliğe sahip olabilmektedir. Türk hukukunda tanıma ve tenfiz koşulları 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 50. maddesi ve devamında düzenlenmiş olup, ön koşullar ve asli koşullar olmak üzere tenfizin tabi olması gereken iki basamaklı bir koşul dizisi söz konusudur.

Tanıma ile tenfiz farklı dava türlerine hizmet etmekle birlikte, aynı zamanda bu iki müessese arasındaki bir diğer fark; tenfizin asli koşulları arasında yer alan karşılıklılık koşulunun tanıma açısından aranmıyor oluşudur. Karşılıklılık koşulu yabancılar hukukunun da temel ilkelerinden birisi olmakla birlikte, tenfiz açısından bu koşulun niteliği daha farklıdır. Yabancılar hukuku anlamında aranan karşılıklılık koşulu, tarafları hedef almış olup, Türk vatandaşlarının farklı ülkelerde birtakım haklardan faydalanmasını amaçlamaktadır. Buna karşılık tenfiz açısından aranan karşılıklılık ise tarafların menfaati ile ilgilenmez; devletleri hedef alan bir koşuldur.

Bu niteliği gereği tenfiz açısından aranmaması gerektiği yönünde doktrinde uzun yıllardır süregelen eleştiriler söz konusudur.

Türk hukukunda “*yabancı mahkeme kararlarının tenfizi*” meselesi 2675 sayılı 20.05.1982 tarihli Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un yürürlüğe girmesinden önce ilk olarak 1086 sayılı 18.6.1927 tarihli Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, sonrasında ise 5718 sayılı 27.11.2007 tarihli Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’da düzenlenmiştir. Üç kanuni düzenleme içerisinde de yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık koşuluna yer verilmiştir. Ancak HUMK döneminde yapılan düzenlemede karşılıklılık koşuluna yönelik olarak sadece akdi karşılıklılık türüne yer verilmiş olmasının, uygulamada ciddi sorunları beraberinde getirmesi nedeniyle doktrinde ağır eleştirilere maruz kalmış olmasından dolayı 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un yürürlüğe girmesiyle birlikte akdi, hukuki ve fiili olmak üzere ilk kez üç karşılıklılık türüne yer verilmiştir. Aynı düzenleme 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkındaki Kanununda da düzenlenmiştir.

Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinde Karşılıklılık Esası” konusundaki yüksek lisans tezi üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, yabancı mahkeme kararı kavramı, hangi nitelikteki kararların tenfize konu olabileceği ve tenfizin öneminin değerlendirilmesi ve yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’unun 50. maddesinde düzenlenen ön koşullar ve 54. maddede düzenlenmiş bulunan asli koşullar konusunda genel bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde, karşılıklılık kavramının ifade ettiği anlam, ortaya çıkışı, özellikle karşılıklılığın Türk hukukundaki gelişimi, doktrindeki tartışmalar ve Yargıtay kararları ışığında incelenmiştir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanun’unun yürürlükte olduğu dönemde doktrinde yer alan tartışmalar iki konu üzerinde toplanmaktaydı. Bunlardan ilki, sadece akdi karşılıklılık koşuluna yer verilmiş olması nedeniyle; yalnız yabancı mahkeme kararlarının tenfize yönelik anlaşma yaptığımız ülkelere alınan kararlar hakkında Türk mahkemelerince diğer gerekli koşulların sağlanması durumunda tenfiz kararı verilebilecek olmasıydı. Bu durum uygulamada

ciddi sorunlara yol açmış olup, kişilerin menfaatine olmayan sonuçlar doğurmaktaydı. İkinci olarak, bu kanun döneminde tanımaya ilişkin koşulların ayrıca düzenlenmemiş olması nedeniyle, tenfiz açısından aranacak koşulların tanıma açısından da aranacağı hükmü gereği karşılıklılık koşulunun tanıma açısından aranıp aranmayacağı konusunda bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca, yabancı mahkeme kararlarının tanınması açısından karşılıklılık koşulunun aranmamasına ilişkin bilgilere yer verilmesinin yanında, karşılaştırmalı hukukta tanıma açısından karşılıklılık koşulunun yer aldığı ülkelerden örneklere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, karşılıklılık türlerinin her biri ayrı başlıklar altında ele alınmış; Türk hukukunda karşılıklılık türleri arasındaki ilişki, aynı zamanda karşılaştırmalı hukukta karşılıklılık koşulunun ne şekilde ele alındığı örnek mahkeme kararları doğrultusunda incelenmiştir. Karşılıklılık koşulu, diğer tenfiz koşulları ile karşılaştırıldığında, karşılıklılığın tespiti konusunda uygulamada zorluklar yaşanabilmektedir. Bu nedenle de özellikle fiili karşılıklılık türünün tespiti uygulamada büyük zorluklar yaratabilmektedir.

I. BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA YABANCI MAHKEME KARARLARININ TENFİZİNİN HUKUKİ REJİMİ

A.Genel Olarak

Uluslararası antlaşmalarda aksi öngörülmedikçe, devletlerin yargı egemenliği ve bağımsızlığı gereği, yabancı mahkeme kararlarının¹ kural olarak sadece verildikleri ülkede hüküm ve sonuç doğurması mümkündür. Örneğin; Alman vatandaşı bir kadın Türk vatandaşı eşinin aleyhine Alman mahkemelerinden almış olduğu nafaka kararı hakkında direkt olarak Türkiye’de bulunan icra organlarına başvurarak, nafaka alacağını tahsilini talep edemeyecektir. İlgili karar için, Türk mahkemelerinden alınmış mahkeme kararları gibi, ilâmlı icra takibinde bulunamayacaktır. Devletlerin egemenlikleri konusundaki tutumlarının bir uzantısı olarak, başka bir ülkede alınmış bir mahkeme kararının Türk mahkemelerinden alınmış kararlar gibi etki doğurması beklenemez. Devletler hukuku bağlamında, yabancı devlet mahkemelerinden verilen kararların, başka ülkelerde hüküm ve sonuç doğuracağına ilişkin herhangi bir mükellefiyet bulunmamaktadır². Devletin ülkesi üzerinde sahip olduğu münhasır yetkisi sonucu, o devlet üzerindeki tek yetkili yine devletin kendisi olmaktadır³. Geçmişte, yargılama faaliyetlerinin devletlerin egemenliklerinin bir uzantısı olarak görülmesi nedeniyle, bir devlet başka bir devlet mahkemesi tarafından verilmiş kararlar hakkında tanıma ve tenfiz kararı verememekteydi⁴. Ancak, bu durumun katı bir şekilde uygulanması doktrinde hak arama hürriyetine aykırılık olarak

¹ Tenfizin ön koşullarından birisi olan , “ilâmın yabancı devlet mahkemesince verilmiş olması koşulu” başlığı altında, *yabancı mahkeme kararı kavramı* incelenmiş olduğundan, bu kısımda tekrardan kaçınmak amacıyla yabancı mahkeme kararı kavramı incelenmemiş olup, genel bilgilere yer verilmiştir. Bkz. I/B/1.

²Doğan, Vahit, Milletlerarası Özel Hukuk, 3. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2015, s. 101.

³Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk, Turhan Kitapevi, 14. Bası, Ankara 2015, s. 153.

⁴Ertay, Şeref, “Yabancı İlamların Tanınması Ve Tenfizi”, DEÜHFD, Kudret Ayiter’e Armağan, C.3, S.1-4, Y.1987, s. 366; Günümüzde hala bazı ülkelerde yabancı mahkeme kararları açısından tenfiz müessesesi söz konusu değildir. Bunlar; İsveç, Finlandiya, İzlanda, İsviçre Glarus Kantonu (Nomer, Ergin, Devletler Hususi Hukuku, 21. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2013, s. 496, dn. 230).

görülmüştür⁵. Günümüz koşulları ele alındığı zaman, devletler arasındaki siyasi, hukuki, sosyal politik ve ticari ilişkilerin artması sonucu, yabancı mahkeme ilâmlarının sadece verildikleri ülkede hüküm ve sonuç doğurması dışında, başka ülkelerde de netice ifade etmesi gereği kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir⁶.

Türk mahkemeleri dışındaki bir mahkemeden alınmış icrai niteliğe sahip kararların, icrai etkilerinin Türkiye’de devam etmesini sağlayan tenfiz müessesesi, devletlerin ülkeleri üzerindeki egemenlik anlayışının bir istisnasını oluşturmaktadır.⁷ Tenfiz, sözcüğü öztürkçe olmayıp, Arapça nüfuz sözcüğünden türetilmiştir; “*hükmini yerine getirme, uygulama, infaz etme*” anlamına gelmektedir⁸. Ancak, tenfiz kararı; yabancı mahkeme kararı hakkında belirli koşullar açısından değerlendirme yapıldıktan sonra, kararın icrai etkisinin Türkiye’de sürmesine hizmet eder⁹. Tanıma ve tenfiz kararı verilmesiyle birlikte, ilgili kararın etki alanı genişletilmiş olur. Kararın neticeleri, sadece verildiği ülke ile sınırlı kalmamakta, kararın alınmış olduğu ülkede amaçlanan sonuçla aynı etkiye sahip olmaktadır. Kısacası, yabancı mahkeme kararı hakkında tanıma veya tenfiz kararı verilmesiyle birlikte, yabancı karar mahalli kararlarla aynı etkiye sahip olmaktadır¹⁰. Yabancı mahkeme kararları tanıma-tenfiz kararı sonucunda yerel mahkeme kararları ile aynı etkiye sahip olmakla birlikte, yerel mahkeme kararlarına tanınan etkiden daha fazla bir etkiye sahip olabilme imkanı da yoktur¹¹.

Yabancı bir ülkede alınmış tenfiz kararı gerektiren bir ilâmın doğrudan Türk hukuku açısından netice doğurması beklenemez. Yabancı bir ülkede alınmış karar ile amaçlanan sonucun Türkiye’de de etki doğurabilmesi Türk icra organlarını harekete geçirmek anlamına gelecektir. İcra organlarının harekete geçmesi ise devletlerin kamu organlarına yabancı devletler tarafından müdahale anlamına gelecektir.

⁵**Ekşi**, Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi, Beta Yayınları, İstanbul 2013, s. 3.

⁶**Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, Milletlerarası Özel Hukuk, 4.Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2015, s. 492; **Wolff**, Martin, Private International Law, Oxford University Press, Oxford 1945, s. 252

⁷ “*Ecnebi bir mahkeme tarafından verilmiş ilâmın Türk mahkemeleri tarafından tenfiz edilmesi esas itibariyle istinaî bir durumdur. Ancak, aksine bir durumda yabancı ilâmın tenfizi hususuna ilişkin bir düzenlemeye gerek kalmaz*” (6.HD, T. 1 / 4/1961, 928/1060, ABD, 1961/3, s. 72).

⁸ **Baygın**, Cem, “Vasiyetnamelerle İlgili İhtiyat Tedbirleri ve Özellikle Vasiyetnamenin Tenfizi Meselesi”, EÜHFD, C. III, S. I, Atatürk Üniversitesi 1999, s. 252; Farklı şekillerdeki ifadelerine ilişkin bkz. **Demir-Gökyayla**, Cemile, Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni, Seçkin Yayınları, Ankara 2001, s. 39; **Çelikel,Aysel/Erdem**, Bahadır, Milletlerarası Özel Hukuk, 14. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2016, s. 577.

⁹**Özbakan**, Işıl, Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi, Kazancı Hukuk Yayınları No:58, Ankara 1987, s. 140.

¹⁰**Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 474; **Çelikel/Bahadır**, s. 649; **Ekşi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 332.

¹¹**Wolff**,s. 253; **Ertaş**, s. 370; **Ekşi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 332.

Yabancı ilâm hakkında tanıma-tenfiz kararı verilmesi belki de devletlere karşı bu müdahalenin bir istisnasını oluşturacaktır. Yargılama sonucunda, lehine karar almış taraf ilgili kararın icrasını tenfiz kararı ile sağlamaktadır¹².

Tenfizin tanımadan en önemli farkı, devletin icra gücünü harekete geçirebilmesidir¹³. Ülkeler arası siyasi, hukuki, politik, sosyal, ticari ilişkilerin gelişmesiyle birlikte mahkeme kararlarının sadece verildikleri ülkede sınırlı olması günümüz koşullarına uygun düşmemektedir. Yabancı mahkeme kararının tenfizine imkan sağlanması, ilgilikararların kendi ülkemizde etki doğurmasına izin verme anlamına gelmektedir¹⁴. Yabancı mahkeme kararlarının tenfizine imkan sağlanması dava ekonomisi açısından da fayda sağlayacaktır¹⁵. Aynı konu hakkında başka bir ülkede dava açılması zahmetli olacağı gibi, davacı tarafı tekrar masrafa sokmak anlamına gelecektir¹⁶.

Özellikle ülkemiz koşulları açısından durumu değerlendirecek olursak; bilindiği üzere en kolay çözümlenmesi gereken davalar bile dosya yoğunluğundan dolayı uzun yıllar sürebilmektedir. Bu nedenle de tenfiz kurumunun ülkemiz açısından, dava usulüne ilişkin olarak faydalı bir amaca hizmet ettiğini söylemek mümkündür. Tenfiz müessesine olanak tanıyan devletler, yabancı ülkelerde verilmiş kararlarının kendi ülkelerinde etki doğurmasına müsaade ederek, kendi prestijlerini milletlerarası ilişkilerde korumuş olurlar¹⁷.

Yabancı ilâm hakkında tanıma mı, yoksa tenfiz kararı mı alınabileceği ayrımı noktasında kararın niteliği göz önünde bulundurulacaktır.

¹²Seviğ, Raşit, Ticari Sahadaki Kanunlar İhtilafı, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:738, Fakülteler Matbaası, 1957, s. 60.

¹³Özbakan, s. 140.

¹⁴Saracoğlu, İhsan, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizi”, İBD, C. 49, S. 9-10, 1975, s. 812.

¹⁵ Benzer görüş için bkz. Ertas, s. 367; Nomer, DHH, s. 484.

¹⁶Wolff, s. 253.

¹⁷Saracoğlu, s. 812.

B. Mahkeme Kararının Sonuçlarının Tenfiz Açısından Değerlendirilmesi

Her mahkeme kararının *kesin hüküm* ve *icra kabiliyeti* olmak üzere iki sonucu vardır¹⁸. Yabancı mahkemeler tarafından verilmiş kararların tenfizi ve tenfiz açısından aranan karşılıklılık koşulu açısından bu ayrım önem arz etmektedir.

Kesin hüküm kuvveti, bir uyuşmazlığı nihai olarak ortadan kaldırır ve o uyuşmazlığın mahkemelerce yeniden incelenmesini engeller¹⁹. Başka bir ifadeyle, aynı uyuşmazlığın, aynı taraflar arasında aynı sebeple yeniden mahkeme önünde dava konusu yapılamayacağını ifade eder²⁰. Kural olarak, kesin hüküm teşkil eden mahkeme kararları icra kabiliyeti de taşırlar. Ancak, kesin hüküm teşkil eden her mahkeme kararının icra kabiliyetine de haiz olması beklenemez²¹. Kesin hüküm, aynı davanın tekrar dava konusu yapılması durumunda, ilk mahkemede verilen kararın dikkate alınması zorunluluğunu gerektirir²². Kesin hüküm tanıma açısından önem arz etmektedir. Kesin hüküm kuvvetinin Türk hukukunda kabulü tanıma kararı verilmesi sonucunda gerçekleşecektir.

¹⁸ **Seviğ**, Muammer-Raşit, Türkiye Cumhuriyeti Kanunlar İhtilâfı (Kaidelerin Sentezi), Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 152, İstanbul 1941, s. 80; **Seviğ**, (Vedat), s. 60; **Çelikel**, Aysel, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Müktesep Haklar Nazariyesi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.29, S.1-2, Y.1963, s. 243; **Çelikel/Erdem**, s. 606; **Şanlı, Esen, Ataman-Figanmeşe**, s. 476; **Aybay**, Rona/ **Dardağan**, Esra, Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması, 2.Bası, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s. 291; **Doğan** (Vahit), s. 101; **Özbakan**, s. 5; **Çelikel**, Aysel, Âhkâmî Şahsiye Konusundaki Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1963, s. 13.

¹⁹ **Kuru**, Baki, Medenî Usul Hukuku, Legal Yayınevi, İstanbul 2015, s. 574; **Çelikel/Erdem**, s. 606; **Arslan**, Ramazan/ **Yılmaz**, Ejder/ **Taşpınar Ayvaz**, Sema, Medenî Usul Hukuku, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2016, s. 651; **Aybay**, Rona/ **Dardağan**, Esra, Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması, 2.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s. 291; **Ercan**, İsmail, Avukatlar ve Hakimler İçin Medeni Usul Hukuku, 2. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2013, s. 503; **Ulukapı**, Ömer, Medenî Usul Hukuku, 3.Baskı, Mimoza Yayınları, Konya 2015, s. 391.

²⁰ **Postacıoğlu**, İlhan, E./ **Altay**, Sümer, Medenî Usul Hukuku Dersleri, 7. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2015, s. 773; **Çelikel/Erdem**, s. 607; **Önen** Ergün, Medeni Yargılama Hukuku, Sevinç Matbaası, Ankara 1979, s. 327.

²¹ Kesin hüküm maddi anlamda ve şekli anlamda olmak üzere iki şekildedir. Şekli anlamda kesin hüküm, karar için her türlü itiraz ve kanun yolunun kapandığı ifade eder. Maddi anlamda kesin hüküm ise, kararın bağlayıcı bir etkiye sahip olmasını ifade eder (**Alongoya**, Yavuz/ **Yıldırım**, Kâmil/ **Deren-Yıldırım**, Nevhis, Medenî Usul Hukuku Esasları, Tıpkı 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2011, s. 554-556; **Nomer**, Ergin/ **Şanlı**, Cemal, Devletler Hususî Hukuku, 15. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2006, s. 432-433; **Kuru**, Medenî Usul Hukuku, s. 575-576 ve 577-578; **Önen**, s. 327-329 ve 329-330; **Pekcanitez/Atalay/ Özekes**, s. 560; **Kuru**, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.V, 6. Bası, İstanbul 2001, Demir Yayınevi, 4981 ve 4986; **Aslan, Yılmaz, Taşpınar-Ayvaz**, s. 652 ve 654; **Ercan**, s. 504-506; **Nomer**, DHH, s. 498-499; **Çelikel/Erdem**, s. 656; **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 489).

²² **Kuru**, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, CI-VI, 6.Bası, Demir Yayınevi, İstanbul 2001, s. 4986.

Yabancı mahkeme kararının sonuçlarından bir diğeri ise, kararın *icra kabiliyetine haiz olmasıdır*. Mahkeme kararları nitelik itibariyle; eda kararları, tespit ve yenilik doğurucu (inşai) kararlar olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Yabancı devlet mahkemeleri tarafından alınan eda niteliğindeki kararlar hakkında tenfiz kararı verilebilecektir.

Davacının bir hukuki ilişkinin varlığı, yokluğu veya içeriğinin belirlenmesi hakkında tespit hükmü elde etmek için açtığı davaya tespit davası denilmektedir²³. Örnek olarak; bir malın mülkiyetinin kime ait olduğunun tespiti, taraflar arasında geçerli bir sözleşmenin olup olmadığı, bir kimsenin borçlu olup olmadığına tespitine verilebilir²⁴. Söz edilen örneklerde olduğu gibi, tespit niteliğinde olan kararların icrası mümkün değildir²⁵. Bu nedenle icraî etkisi olmayan kararlar hakkında tenfiz kararı verilemez. Yenilik doğurucu (İnşai) kararlar, yeni bir hukuki durumun yaratılmasını veya mevcut bir hukuki durumun içeriğinin değiştirilmesi ya da onun ortadan kaldırılmasını sağlayan kararlardır. Buna örnek olarak; boşanma, evlenmenin butlanı, nesebin reddi gibi kararlar²⁶ verilebilir. Bu tür davalara ilişkin alınan hükümlerin icrasına gerek yoktur²⁷.

Tefiz davasının konusunu eda kararları oluşturmaktadır. Eda kararları uyuşmazlığın konusuna ilişkin olarak, bir şey verme, yapma veya vermeme içeren kararlardır. Bu tür kararlar, maddi ve şekli anlamda kesin oldukları gibi aynı zamanda icra kabiliyetine haizdirler. Eda davalarına örnek olarak, bir taşınmazsın tahliyesi, bir taşınırın teslimi, bir paranın ödemesi, hukuka aykırı bir davranışa engel olunması²⁸ amacıyla açılan davalar verilebilir. Ayrıca belirsiz alacak davası da mahkemeden istenen hukuki korumanın türüne göre bir tür eda davasıdır²⁹.

²³**Kuru**, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6. Baskı, C.11, Demir Yayınevi, İstanbul 2001, s. 1405; **Pekcanitez**, Hakan/**Atalay**, Oğuz/**Özekes**, Muhammet, Medenî Usûl Kanunu, 10. Bası, Yetkin Yayınları, İstanbul 2013, s. 296; **Karşı**, Abdurrahim, Medeni Muhakeme Hukuku, 3. Baskı, Alternatif Yayınları İstanbul 2012, s. 378; **Önen**, s. 56, **Muşul**, Timuçin, Medenî Usul Hukuku, 3.Bası, Adalet Yayınevi, Ankara 2012, s. 130; **Şanal**, Görgün/ **Kodakoğlu**, Mehmet, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2012, s. 136; **Yılmaz**, Zekeriya, Açıklamalı-İçtihatlı 6100 Sayılı HMK, Adalet Yayınevi, Ankara 2012, s. 284; **Özbakan**, s. 73.

²⁴**Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 296-297; **Ercan**, s. 224.

²⁵**Çelikel/Erdem**, s. 608.

²⁶ **Alongoya**, Yavuz/ **Yıldırım**, Kâmil/ **Deren-Yıldırım**, Nevhis, s. 180; **Çelikel**, Ahkâm-ı Şahsiye, s. 10; **Aybay/Dardağan**, s. 294; **Çelikel/ Erdem**, s. 608; **Ercan**, s. 203; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 29; **Karşı**, s. 381.

²⁷**Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 306.

²⁸**Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 296.

²⁹**Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s. 299.

Sonuç olarak, yukarıda anlatılmış olduğu gibi tespit ve yenilik doğurucu (inşai) nitelikteki davalar açısından tenfiz kararı verilebilmesinin imkanı yoktur. Bu tür davalar sonucunda, kararın kesin hüküm niteliğini haiz olması durumunda tanıma kararı verilebilmesi mümkün olacaktır. Çalışma konumuz olan karşılıklılık koşulu yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından söz konusu olabilmektedir. Bir yabancı mahkeme kararı ancak eda kararı niteliğinde ise hakkında tenfiz kararı verilebilmektedir.

C. Tenfizin Koşulları

1. Genel Olarak

Türk hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizi 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun³⁰ m. 50-59 hükümlerinde düzenlenmiştir³¹. Bunun yanında Türkiye'nin taraf olduğu bazı iki veya çok taraflı sözleşmelerde de yabancı mahkeme kararlarının tenfizine ilişkin düzenlemeler mevcuttur.

Tenfizin koşullarına ilişkin olarak, her ülkenin kendi kanunlarında düzenlemeler mevcuttur. Türk hukuku açısından durumu değerlendirecek olursak, yabancı

³⁰ R.G:12/12/2007-5718.

³¹ Yabancı mahkeme kararlarının tenfizinde aranan koşullar, 2675 sayılı MÖHUK'un yürürlüğe girmesinden önce 1086 sayılı 1927 tarihli HUMK md. 537-545 hükümlerinde düzenlenmiştir. Bu kanunda düzenlenmiş koşullar belirli noktalarda, günümüzde aranan tenfiz koşullarından farklılık göstermektedir. Bu farklılıklardan en önemlisi, 537. ve 540. maddelerde ilâmın konusuna ilişkin olarak getirilen sınırlamalardır. Söz konusu kanunun, 537 ve 540. maddelerinde tenfizin koşullarına ilişkin olarak müsbet ve menfi şeklinde ikili bir ayırım yapılmıştı. Tenfizin müsbet koşulları, 537. madde de, menfi koşulları ise 540. maddede düzenlenmiştir. 537. maddede ilgili ilâmın hukuk ve ticaret davalarına ilişkin olması aranmıştı. 540. maddenin 4. fıkrasında ise, ilâmın şahıs veya aile hukukuna ait bir konuya ilişkin olması tenfizin reddini gerektiren bir sebep olarak karşımıza çıkmaktaydı. İlgili kanun döneminde, doktrinde yabancılara ilişkin olarak alınmış aile hukuku ve şahıs hukukuna ilişkin konularda tenfizin mümkün olabileceği ileri sürülmüştür. Türklere ilişkin olarak ise devletin bu konuda münhasır yetkisinden hareket ederek, yabancı mahkemelerin bu konulara ilişkin olarak karar vermesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir (**Çelikel**, Ahkâmı Şahsiye, s. 71-78). Buna karşılık doktrinde bir diğer görüş ise kanun metnine bakıldığında, aile hukuku veya şahıs hukuku meselelerine ilişkin ilâmın tanınması veya tenfiz edilmesinde Türk vatandaşı veya yabancı devlet vatandaşı olma gibi ayırım yapılmadığı gerekçesiyle, eleştirilmiştir (**Sakmar**, Ata, Devletler Hususi Hukukunda Boşanma, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2163, 1976, s. 202; **Nomer**, Nafaka, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1252, İstanbul 1967, s.139-142). 2675 sayılı 1982 tarihli mülga MÖHUK ile birlikte HUMK'un tenfize ilişkin koşullarını kaldırmıştır. 2675 sayılı MÖHUK'da ise söz konusu koşullara ilişkin düzenlemeler 34. ve 42. maddeler arasında düzenlenmiş durumdaydı. 5718 sayılı MÖHUK'da ise konu 50 ve 59. maddeler arasında düzenlenmiştir. Mülga 2675 sayılı MÖHUK ve günümüzde uygulanmakta olan 5718 sayılı MÖHUK hükümleri karşılaştırıldığında bir fark görülmemektedir.

mahkemekararlarının tenfizine yönelik olarak iki basamaklı bir koşul dizisi söz konsudur. Doktrinde, MÖHUK'un 50. maddesinde düzenlenmiş olan koşullarön koşullar olarak değerlendirilmekte olup, 54. maddesinde düzenlenmiş olan koşullar ise asli koşullar olarak anılmaktadır.

Bunun yanında Türkiye'nin taraf olduğu bazı iki veya çok taraflı uluslararası sözleşmelerde de yabancı mahkeme kararlarının tenfizine ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Doktrinde ön koşul olarak adlandırılan bukoşullar, yabancı bir ilâmın tenfizi açısından kararın taşınması gereken niteliği ifade etmektedir. MÖHUK md.54'te esas koşullar düzenlenmiş durumdadır. Kısacası 50. maddede aranan koşullar, ön koşullar 54. maddede aranan koşullar ise esas koşullar olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüldüğü gibi, yabancı mahkeme ilâmlarının tenfizinde aranacak koşullar bakımında iki basamaklı bir sistem benimsenmiş durumdadır. İlk basamağı, ön koşulların sayıldığı 50. madde, ikinci basamağı ise esas koşulların sayıldığı 54. madde oluşturmaktadır.

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan karşılıklılık ise, esas koşullar içerişinde yer almaktadır. Ön koşullar ve esas koşullar hakkında kısaca bilgi verildikten sonra çalışma konumuzun esasını teşkil eden karşılıklılık üzerinde durulacaktır.

2. Tenfizin Ön Koşulları

5718 sayılı MÖHUK'un 50. maddesinin 1. fıkrasında, tenfizin ön koşulları düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre; “*Yabancı mahkemelerden hukuk davalarına ilişkin olarak verilmiş³² ve o devlet kanunlarına göre kesinleşmiş bulunan ilâmların Türkiye'de icra olunabilmesi yetkili Türk mahkemesi tarafından tenfiz kararı verilmesine bağlıdır.*” Yabancı bir mahkeme kararının, tenfiz davasına konu yapılabilmesi için taşınması gereken nitelikler doktrinde “*ön koşul*” olarak ifade edilmektedir. Bu ön koşulların her biri aşağıda kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

³² 1982 tarihli, 2675 sayılı mülga MÖHUK'da söz konusu koşullar aynı şekilde düzenlenmiştir.

a. Yabancı Devlet Mahkemesince Verilmiş İlâm Niteliğinde Bir Karar Bulunması

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizinin ön koşulları açısından ilk olarak ilgili kararın *yabancı bir devlet mahkemesi* tarafından verilmesi aranmıştır. Yabancı devlet mahkemesi dendiği zaman Türk mahkemeleri dışındaki mahkemeler anlaşılmalıdır³³. Kararı veren merciin bir mahkeme olup olmadığı, kararın verildiği devlet hukukuna göre belirlenecektir³⁴. Kararı veren makamın mahkeme olarak kabul edilip edilmemesinin tanıma-tenfiz hukukundaki etkisi açısından doktrinde iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan birisine göre; kararın verildiği makamın, tenfizi istenen ülke hukuku açısından da *mahkeme* niteliğinde olması gerektiği yönündedir³⁵. Diğer görüşe göre, kararı veren makamın tenfizi talep edilen ülkenin hukuku açısından mahkeme olarak değerlendirilip değerlendirilmemesinin bir önemi yoktur³⁶. Ayrıca MÖHUK'un 50. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, sadece yabancı ilâmların tanınması ve tenfizi mümkündür³⁷. İlâm niteliği ise, kararı veren mahkemenin hukukuna göre belirlenecektir³⁸. Dolayısıyla, yabancı bir devlet mahkemesince verilen ara kararlar, tedbir niteliği taşıyan geçici kararlar, borçluya ait malvarlığının cebri icra yolu ile küllî tasfiyesini öngören iflâs kararları³⁹ veya taraflar arasındaki davanın mahkeme

³³ **Eksi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 100.

³⁴ **Eksi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 111.

³⁵ **Esen**, Emre, "Alman Hukukunda İhtarlı Basit Dava Usulü (Mahnverfahren) Çerçevesinde Verilen Kararların Türk Hukukunda Tenfizi", MHB, C. 27, S.1-2 (2007), s. 49; **Arat**, Tuğrul, "Yabancı İlâmların Tanınması ve Tenfizi", AÜHFD, 1964/21, s. 500; **Özbakan**, s. 144; **Nomer**, DHH, s. 491; **Doğan** (Vahit), s. 106-107;

³⁶ **Eksi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 111; **Ertas**, s. 380; **Tiryakioğlu**, s. 37.

³⁷ Doktrinde, yabancı mahkeme ilâmı ifadesinin geniş anlaşılması ve maddi hukuka ait taleplere ilişkin olarak verilen her türlü yabancı mahkeme kararının bu kavramın kapsamında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (**Demir-Gökyayla**, Cemile, "Yabancı Mahkemelerden Alınan Mirasçılık Belgelerinin Türkiye' de Hüküm ve Sonuç Doğurması", Fikret Eren'e Armağan (Ed: Mehmet Ünal), Yetkin Yayınları, Ankara 2006, s. 562.

³⁸ **Eksi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 111. Alman hukukunda ihtarlı basit dava (mahnverfahren) usulü çerçevesinde verilen kararların Türkiye'de tenfizi için dava açıldığında, verilen kararların mahkeme ilâmı niteliğinde olup olmadığına Alman hukukuna göre belirlenmesi gerektiği belirtilmiştir (**Nomer**, Ergin, "Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinde Gerekçe" İKÜHFD, 1.Baskı, 2011, s. 10-11; **Nomer**, DHH, s. 510). Ayrıca doktrinde **Esen** tarafından, ihtarlı basit dava usulünün yürütüldüğü makamın, Türk hukuku açısından yapılacak bir değerlendirme neticesinde yargı organı olmadığı sonucuna varılmasının geçerli bir sebebi olmadığı ifade edilmektedir (**Esen**, Tenfiz, s. 50).

³⁹ Doktrinde bir görüşe göre, iflas kararlarının sadece cebri icrayı amaçlamaları ve kesin hüküm teşkil etmemeleri sebebiyle tanıma ve tenfiz davasına konu olamayacakları belirtilmiştir (**Nomer/Şanlı**, s. 436; **Nomer**, DHH, s. 504-505; **Çelikel/Aysel**, s. 684; **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 485; **Hadimoğlu**, M. Halûk, "Yabancı Mahkeme İlâmlarının Tenfizi, ABD, Y.1972, S.2, s. 232; **Esen**, Tenfiz, s. 205-206). Konuya ilişkin Yargıtay kararları için bkz. İİD, T. 19.6.1969, 3594, 3594/6755 (RKD, 1969/2); 19. HD, T.01.03.2001. Aksi yönde görüş için bkz. **Güneysu-Güngör**, Gülin, Milletlerarası Özel Hukukta İflas, AÜHFY, Ankara 1995, s. 179 vd.; **Seviğ**, Vedat-Raşit, Hukuk ve Ticaret Davalarında Türk ve Yabancı Mahkemelerin Devletler Hususî Bakımından Yetkisi, Sulhi

dışında sulh yoluyla çözüme kavuştuğuna dair kararlar ilâm niteliğine haiz olmadığından bu kararlar hakkında tanıma veya tenfiz kararı verilemeyecektir⁴⁰. Burada yabancı ülkelerdeki yabancı mahkemeler dışındaki mercilerce verilen kararların tenfiz edilip edilemeyeceği sorusu akla gelebilmektedir. Bu konuda en çok problem yabancı ülkelerde idari makamlar tarafından alınan boşanma davalarının tanınması ve tenfizi konusunda görülmektedir⁴¹. İdari makamlar tarafından verilen boşanma kararları hakkında tenfiz kararı verilebilmesinin imkanı olmayacaktır⁴².

“*Yabancı mahkeme kararı*” dendiği zaman ilk akla gelen, kararın bir yabancı devlet mahkemesi tarafından verilmiş olduğudur. Diğer bir deyişle, yabancı mahkeme kararı, yabancı (Türkiye dışındaki) bir devletin yargı organı tarafından verilmiş olan karardır⁴³. Başka bir ifadeyle de, yabancı bir hakimiyet adına verilen karar olarak da tanımlanması mümkündür⁴⁴. Türk mahkemeleri dışındaki mahkemeler tarafından verilen kararlardır. İlk görüşte ayırım bu kadar basit olmasına karşın, *Sakmar*’ın da ifade ettiği gibi, yabancı bir ülkeden alınmış bir kararın “*yabancı mahkeme kararı*”

Garan Matbaası, İstanbul 1963, s. 200; **Yeşilirmak**, Ali, Uluslararası Hukukta İflas, On iki Levha Yayınları, İstanbul 2011, s. 200. Konuya ilişkin Yargıtay kararları için bkz. 19, HD, T.01.03.2001, E.2000/6226, K. 2001/1617 (YKD, 2003/6, s.946-647). 11.HD, T.25.1.2002, E.2001/7981, K. 2002/466 (www.kazanci.com/ E.T: 04.06.2016).

⁴⁰**Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 485.

⁴¹**Ekşi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 118. Farklı ülkelerdeki boşanma müesseselerine baktığımızda; Japon hukuku açısından hem adli hem de adli olmayan usulde boşanmak mümkünken, Türk hukukunda boşanma sadece adli makamların vasıtasıyla gerçekleşebilmektedir (**Ekşi**, Nuray, Milletlerarası Özel Hukukta Medeni Olmayan Evliliklerin ve Adli Olmayan Boşanmaların Tanınması, Beta Yayınları, İstanbul 2012, s. 64). Doktrinde bir görüşe göre, TMK’nın 166. maddesinin 3. fıkrasında ve 4. fıkrasında düzenlenmiş bulunan, “*anlaşmalı boşanma*” ve “*fili ayrılık*” sebeplerine dayanılarak boşanmanın gerçekleştirilmesi durumları; mahkemelerin yetkisini tamamen ortadan kaldırmamakla birlikte, hakimın boşanmaya karar verme konusundaki yetkisini azaltmaktadır (**Ganiyeva**, Salımya, “Türk ve Rusya Federasyonu Milletlerarası Usul Hukukunda İdari Boşanma Kararlarının Tanınması Sorunu”, MHB, Y.33, S.1, İstanbul 2013, s. 37).

⁴²Buna ilişkin olarak Kopenhag Valiliği tarafından verilen karar örnek verilebilir. Karar’a göre; “.... *Kopenhag Valiliğince düzenlenmiş boşanma belgesinin mahkeme kararı olduğu kabul edilerek mahkeme kararının tanınarak tenfizi ve nüfus kaydına boşanma ile ilgili şerh verilmesine karar verilmiş olması usul ve yasaya aykırı bulunmuştur* (2. HD, 28.12.1998, 12495/14188, **Ekşi**, , Milletlerarası Nitelikli Davalara İlişkin Mahkeme Kararları, Arıkan Yayınları, İstanbul 2007, s. 217-218). Bu konuda doktrinde farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre; yabancı ilâmların tenfizinde, bu şart açısından, kararın verildiği makamın mahkeme vasfına sahip olmasına gerek yoktur (**Ertaş**, s. 380. Konuya ilişkin olarak Ertaş’ın “*Danimarka Kralı*” örneği dikkat çekicidir. Bkz. s. 380. Diğer görüş ise birinci görüşün aksi yönündedir (**Belgesay**, Mustafa Reşit, Devletler Hususi Hukukunda Adliye, İÜHFY, Yayın No:67, İstanbul 1938, s. 219; **Ruhi**, Ahmet Cemal, Boşanma İle İlgili Yabancı Mahkeme İlâmlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizi, Seçkin Yayınları, Ankara 2003, s. 122; **Şanlı/ Esen/ Figanmeşe**, s. 484, dn. 298).

⁴³**Çelikel/ Erdem**, s. 582; **Çelikel**, Ahkâm-ı Şahsiye, s. 18.

⁴⁴**Saracoğlu**, s. 811.

olarak nitelendirilmesinde çeşitli açılardan problemler ortaya çıkabilmekte ve bu durum tereddütlere yol açmaktadır⁴⁵.

Bir kararın yabancı karar olarak nitelendirilebilmesi için bağımsız bir devlet mahkemesi tarafından verilmesi gibi bir zorunluluk yoktur. Yabancı devlet mahkemesi tarafından verilen kararların iç ve dış hakimiyet alanına sahip, bağımsız, milletlerarası hukukta varlığı tanınmış bir devlet tarafından verilmesi mümkün olduğu gibi, konfederasyon ve federasyonlarda olduğu gibi federe veya konfedere devletin mahkemeleri tarafından verilmesi veya tanınmamış bir devlet tarafından da verilmesi mümkündür⁴⁶. Türk hukuku açısından iç hukuklarında kendi adına yargısal faaliyette bulunan devletlerin mahkemelerinin verdikleri kararlar yabancı mahkeme kararı olarak kabul edilmelidir⁴⁷. Kararın hangi devlet mahkemesi tarafından verilmiş olduğu, çalışma konumuzun esasını teşkil eden karşılıklılık açısından da önem ifade etmektedir⁴⁸.

Tenfiz koşulları içerisinde ele alınacak olan ve çalışmamızın da ana konusu olan karşılıklılık koşulu; devletler arasındaki siyasi, politik ilişkilerin bir sonucu olarak Milletlerarası Özel Hukuk'un çeşitli alanlarında devletlerin isteği doğrultusunda uygulama alanı bulmaktadır. Bu konulardan biri olan yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık ilkesi yabancı mahkeme kararlarının tenfizinde aranan asli koşullar arasındadır.

Yabancı mahkeme kararının hangi ülkeden alınmış olduğu, karşılıklılık açısından önem arz etmektedir. Bunu örnekle açıklamak gerekirse; himaye altındaki devletler bu konuya ilişkin olarak en iyi örneği teşkil etmektedir. Himaye altındaki bir devlet mahkemesi tarafından verilen kararlar da yabancı mahkeme kararı niteliğine sahiptir. Manda ve himaye altındaki veya işgal altındaki devletlerin vermiş oldukları mahkeme kararları da yabancı mahkeme kararı olarak değerlendirilerek, tenfiz açısından gerekli koşullara haiz olup olmadıkları inceleme konusu yapabileceklerdir⁴⁹.

⁴⁵ **Sakmar**, Ata, Yabancı İlamların Türkiye'deki Sonuçları, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982, s. 17.

⁴⁶ **Doğan** (Vahit), s. 106.

⁴⁷ **Çelikel**, Ahkâmı Şahsiye, s. 24.

⁴⁸ **Çelikel**, Ahkâmı Şahsiye, s. 24.

⁴⁹ Doktrinde manda, himaye ve işgal altındaki devletlerin mahkemelerince verilen kararlar açısından; bu devletlerin egemen ve bağımsız bir devlet mahkemesi gibi karar alma kriterinin dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir (**Güven**, Pelin, Tanıma-Tenfiz, Yetkin Yayınları, Ankara 2013, s.30).

b. Yabancı Mahkeme İlâmının Kesin Hüküm Teşkil Etmesi

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan bir diğer ön koşul, tenfizi talep edilen kararın kesinleşmiş olmasıdır.

Kesin hüküm, bir hükme karşı olağan kanun yollarına başvurulamaması veya hükme bağlanan davanın yeniden açılması anlamına gelir⁵⁰. Tenfizi talep edilen kararın kesinleşmemiş olması, tenfiz engeli ile karşılaşmasına neden olacaktır⁵¹. Kesin hüküm, uyuşmazlığın sona ermesini ve hukuki barışı sağlaması açısından önemli bir etkiye sahiptir.

MÖHUK'un 50. maddesinde kesinleşmiş olma koşulu ile kastedilenin ne olduğu konusunda doktrinde farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre, yabancı mahkeme kararlarının verildiği ülke hukukuna göre şekli anlamda kesin hüküm niteliğine haiz olması yeterli görülmektedir⁵².

Diğer bir görüşe göre ise, söz konusu kararın hem maddi hem de şekli anlamda kesin hüküm niteliğine haiz olması gerekmektedir⁵³.

Geçici ihtiyati tedbir, ihtiyati haciz kararları, mahkemelerin ara kararları olduğu için bu kararların Türkiye'de tenfiz edilebilme imkanı olmamakla⁵⁴ birlikte, doktrinde bir görüşe göre, kararın verildiği ülkede bu nitelikteki kararlar uyuşmazlığı kesin ve

⁵⁰Ercan, s. 503.

⁵¹ ".....Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda devleti arasında karşılıklılık esasına dayalı bir anlaşma veya fiili uygulama bulunup bulunmadığı araştırılmadığı gibi, yabancı mahkeme kararının kesinleşip kesinleşmediği de incelenememiştir. Çünkü tenfizi istenen karar Amsterdam Asliye Hukuk Mahkemesi Üçüncü Tek Hakimli Dairesinin kararı olduğu halde kesinleşme şerhi olduğu ileri sürülen 1.8.2002 tarihli şerhte " ikinci Tek Hakimli Daire" kararından söz edilmekte ve hükme itiraz veya temyiz davasının açıldığına dair kayda rastlanılmadığı bildirilmektedir."19. HD, T.25.10.2004, 637/10594 (www.kazanci.com /E.T:14.06.2016).

⁵² Çelikel/Erdem, s. 588; Doğan (Vahit), s. 103; Ertaş, s. 391; Demir-Gökyayla, Kamu Düzeni, s. 40; Nomer, Ergin, " Yabancı Çekişmesiz Yargı Kararlarının Tanınmasında Kesinleşme Koşulu, Erdoğan Moroğlun'a 65. Yaş Armağanı 2. Bası, İstanbul 2010, s. 911; Sakmar, Yabancı İlamlar, s. 58; Şit, Banu, "Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kesinleşme Koşulu", GÜHFD, C.XV, S.1, Y.2011, s. 63; Tiryakioğlu, s. 38.

⁵³ Öztekin-Gelgel, Günseli, "Recognition and Enforcement of Foreign Court Judgments Within The Framework of The Application of The Supreme Court Of Appeals", Tahir Çağa'nın Anısına Armağan, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2000, s. 392; Çelikel, Ahkâmı Şahsiye, s. 102; Şanlı, Cemal, Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları, 6.Bası, İstanbul 2016, s.198; Nomer, DHH, s.383; Ruhi, Boşanma, s.126.

⁵⁴Tenfizi istenen yabancı ilâmın, kesinleşmenin bir dava koşulu olarak kabul edilip edilmemesi noktasında Yargıtay 11. ve 2. Hukuk daireleri arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Şit, s. 69 vd.).

nihai olarak sona erdiriyorsa bu kararlar hakkında da tenfiz kararı verilebilmesi mümkündür⁵⁵. Son olarak belirtmek gerekir ki; tenfizi talep edilen ilâmın kesinleşip kesinleşmediğinin tespiti, kararın verildiği ülke hukukuna göre gerçekleştirilecektir. Yabancı mahkeme kararının kesinleştiğinin ispatı için yabancı kararı veren yabancı mahkeme tarafından usulen onanmış aslı veya örneği ile birlikte bu kararın kesinleştiğini belirten bir belgenin sunulması gerekmektedir.

c. Yabancı Mahkeme İlâmının Hukuk Davalarına İlişkin Olması

Yabancı ilâmın tenfizi konusunda aranan bu ön koşul açısından kararı veren mahkemenin niteliği önemli değildir⁵⁶. Ayrıca, tarafların özel hukuk veya kamu hukuku kişisi olması da fark etmeyecektir. Kanunda hukuk davalarına ilişkin olması koşulundan; hukuk, ticaret ya da iş mahkemesine ilişkin kararlar olabileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca ceza ilâmlarında yer alan kişisel haklara ilişkin kararlar hakkında da tenfiz kararı istenebilmektedir. Sonuç olarak, bu koşul açısından kararı veren mahkemenin niteliği önem arz etmeyip, uyumsuzluğun özel hukuk ilişkisinden doğmuş olması önemlidir⁵⁷.

⁵⁵ **Nomer**, DHH, s. 504; **Nomer**, Ergin, Milletlerarası Usul Hukuku, 1.Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2009, s. 105-151; **Eksi**, Tanıma ve Tenfiz, s.135; **Nazikoğlu**, O. Işık, “Yabancı Memleket Mahkemelerinde Verilen Kararların Tanınması ve Tenfizi”, AÜHFD, C. VII, S.3-4, 1950, s. 488-489; **Nomer**, Çekişmesiz Yargı, s. 491; **Özbek-Hadimoğlu**, Nimet, Milletlerarası Usûl Hukukunda İhtiyati Tedbirler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002, s. 190. Aksi yönde görüş için bkz. **Şanlı**, Ticari Akitler, s. 245; **Şanlı/ Esen/ Ataman-Figanmeşe**, s. 479; **Doğan** (Vahit), s. 110; **Çelikel/Erdem**, s. 657, Konuya ilişkin olarak aynı husus 8.9.1991 tarihli 20985 Sayılı **Türkiye ile Cezayir arasında Hukuki ve Ticari Konularda Adli Yardım Sözleşmesinin** 20. maddesinde belirtilmiş durumdadır. Sözleşme uyarınca, tenfizi talep edilen kararın, ülke kanuna göre kesinleşmiş ve tenfizi talep edilebilir nitelikte olması gerektiği buna karşılık geçici koruyucu tedbirlere ilişkin kararların tenfiz edilemeyeceği, ancak karar icra kabiliyetine haizse itiraz veya temyiz yolu açık olsa dahi tenfiz edilebileceği belirtilmiştir. Aksi yönde görüş için bkz. Buna karşılık, **Çocuklara Karşı Nafaka Yükümlülüğü Konusundaki Kararların Tanınması Ve Tenfizine İlişkin 1958 tarihli La Hey Sözleşmesinin** 2. maddesi uyarınca, geçici nitelikteki tedbir kararlarının âkit devletlerce tanınması ve tenfizi mümkündür. Konuya ilişkin örnek Yargıtay kararı için bkz. 2. HD, T. 20.6.2005, 7158/9535 (**Özüğür**, Ali-İhsan, Türk Medeni Kanunu'nun Yeni Düzenlemeleri ile Açıklamalı-İçtihatlı Velayet-Vesayet-Soybağı ve Evlat Edinme Hukuku, Adalet Yayınevi, 3. Bası, Ankara 2003, s. 1289).

⁵⁶ **Şanlı/ Esen/ Ataman-Figanmeşe**, s. 486.

⁵⁷ Kamu hukukundan doğan uyumsuzlukların tenfize konu olmaması doktrinde “*public law taboo*” olarak adlandırılmaktadır (**D. Strebel**, Felix, “The Enforcement of Foreign Judgments, and Foreign Public Law”, Loy. L.A. Int'l & Comp. L.J., V.21, 1999, s. 55). Buna karşılık doktrinde idare mahkemelerinden alınan kişisel haklara ilişkin kararlar içinde tenfizin mümkün olabileceği ifade edilmektedir (**Ertas**, s. 391; **Nomer**, DHH, s. 501; **Aybay/ Dardağan**, s. 297). Ayrıca **Nomer**' e göre, iş hukukuna ait taleplere ilişkin yabancı mahkeme kararları, çifte vergilendirme alanında verilmiş mali yargıya ait yabancı kararlar da buna dahildir. Buna karşılık, saf idari kararlar, kartel ve patent hukuku alanındaki kararlar, maddi hukuka ait olmayan iş mahkemesi kararları ve sosyal sigortalar alanında yer alan mahkemelerin kararları tenfiz edilebilecek kararlardan değildir (**Nomer**, DHH, s. 501).

3. Tenfizin Esas Koşulları

Tenfizin esas koşulları MÖHUK'un 54. maddesinde belirtilmiştir. Bunlar; karşılıklılık, münhasır ve aşırı yetki, kamu düzeni ve savunma haklarına uygunluk olmak üzere dört tane olup, doktrinde asli koşullar olarak adlandırılmaktadır. Aşağıda bu koşulların her biri ayrı başlıklar altında ele alınacak olup, bunlar hakkında genel bilgilere yer verilecektir.

a. Karşılıklılık

Tenfiz koşulları açısından aranan ilk koşul olarak karşımıza çıkan karşılıklılık MÖHUK'un 54. maddesinin a bendinde düzenlenmiştir. Buna göre; yabancı bir mahkeme kararı hakkında tenfiz kararı verilebilmesi için kararın verildiği devlet ile Türkiye arasında akdi, hukuki veya fiili bir ilişkiye dayanan karşılıklılık koşulunun gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında karşılıklılık konusunda ayrıntılı bilgilere yer verileceğinden, bu kısımda daha fazla bilgi verilmeyecektir.

b. Münhasır Yetki ve Aşırı Yetki

MÖHUK'nun 54. maddenin b bendi, tanıma ve tenfiz taleplerinin reddi açısından iki ayrı koşulun varlığını aramış durumdadır. Tenfizin koşulları açısından, tek fıkrada iki ayrı koşula birden yer verilmiştir. 2675 Sayılı Kanun döneminde sadece yabancı ilâmın, Türk mahkemesinin münhasır yetkisine giren bir konuda verilmemiş olması koşulu aranırken, 5718 sayılı Yasada bu koşula ilave olarak aşırı yetkinin bulunması da aranmıştır⁵⁸. Kanunda belirtilen iki koşultan birinin varlığı, tenfiz talebinin reddine sebep olacaktır⁵⁹. Tenfiz talebinin reddi açısından, öncelikle münhasır yetki kavramı üzerinde açıklamalar yapılacaktır.

⁵⁸ **Ersen-Perçin**, Gizem, "Gerekçesiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni Engeli", BÜHFD, C.I, S.1, 2015, s. 68; 2675 sayılı kanun döneminde, yetki kavramının bir şart olarak aranmaması eksiklik olarak görülmüş, aranmasının gerekliliği vurgulanmıştır (**Sakmar**, Yabancı İlâmlar, s. 97 vd., özellikle 108 vd.; **Nomer**, Ergin, "Yabancı Mahkeme İlâmlarının Tenfizinde Mahkemenin Yetkisi ve Kamu Düzeni, MHB, C.23, S.1-2, Prof. Dr. Gülören Tekinalp'e Armağan İstanbul 2003, s. 565). Aksi yönde görüş için bkz. **Çelikel**, Aysel, "Yeni Kanuna Göre Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfiz Koşulları", MHB, C. 2, S. 2, 1982, s. 9.

⁵⁹ Bu durumun bir istinası, 4433 sayılı, 4.8.1999 tarihli, Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi İle Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesinde yabancı kararın Türk mahkemelerinin münhasır yetkisine girmeyen bir konuda olması koşulu aranmış

Kanunda milletlerarası hukuk açısından, hangi durumlarda münhasır yetki kavramının varlığından bahsedileceği konusunda bir açıklık yoktur⁶⁰. Ayrıca iç hukukta kullanılan kesin yetki kavramı, yabancı ilâmların tenfizini engelleyecek olan münhasır yetki kavramına kıyasla farklılık arz etmektedir⁶¹. Milletlerarası özel hukuk anlamında münhasır yetki kuralları, sadece Türk mahkemelerinde görülmesi istenen davalara ilişkin yetki kurallarıdır ve azdır. Münhasır yetki maddenin ifade tarzından veya amacından hareket edilerek anlaşılabilir⁶². Münhasır yetkiye örnek olarak, taşınmazın aynına ilişkin davalar⁶³, miras davaları⁶⁴, sigorta akitlerinden doğan davalar, yabancı anonim ve sermayesi paylara bölünmüş şirketlerle ilgili davalar, iş akitlerinden doğan davalar, tüketici akitlerinden doğan davalar, icra ve iflas davaları ve fikri hukuka ilişkin bazı davalara ilişkin yetki kuralları ve vesayet ve kısıtlılık konuları örnek olarak gösterilebilir⁶⁵.

54. maddenin b bendinde yer alan aşırı yetki kavramının da tanımını yapmak zordur⁶⁶. Yetki kuralının aşırı olup olmadığına karar vermek için, ihtilafın niteliğinin

değildir (md.7). Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Çelikel**, Aysel, “Yabancı Mahkemelerden Verilen Velayete İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi”, MHB, Y.1977-98, S.17-18, s. 108 vd.

⁶⁰**Çelikel/Erdem**, s. 641; **Esen**, Emre, “Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Münhasır Yetki Kavramı”, MHB, Y. 22, S. 2, Prof.Dr. Ergin Nomer’e Armağan, İstanbul 2002, s. 183; **Ekşi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 178.

⁶¹**Nomer**, Ergin, Türklerin Kişi Hallerine İlişkin İhtilâflar ve Türk Mahkemelerinin Münhasır Yetkisi”, MHB, Y.3, S.1, 1983, s. 12; **Nomer**, Ergin, “Kamu Düzeni, s. 566; **Nomer**, DHH, s. 515; **Sakmar**, s. 99; **Güven**, s. 92; **Ekşi**, Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi, 2.Bası, İstanbul 2000, s. 214; **Çelikel/Erdem**, s. 631; **Çelikel**, Tenfiz, s. 9; **Esen**, Yetki, s. 186; **Huysal**, Burak, “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Getirilen Yenilikler Işığında Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi Konusunda Bazı Tespitler”, MHB, Y.31, S.2, 2011, s. 84; **Tiryakioğlu**, s. 40; **Doğan** (Vahit), s. 114; **Sargın**, Fügen, Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Anlaşmaları, Ankara 1996, s. 152; **Süzen**, Begüm, Tanıma ve Tenfiz Davalarında Kararı Veren Mahkemenin Yetkisinin Denetimi, 1.Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2016, s.7.

⁶²**Demir-Gökyayla**, Kamu Düzeni, s. 51; **Huysal**, Tespitler, s. 86.

⁶³ Türkiye’de bulunan bir taşınmazın aynına ilişkin davada, yabancı bir mahkemenin kendisini yetkili görüp karar vermesi durumunda, ilgili kararın Türkiye’de tanınması veya tenfizi mümkün değildir. **Nomer**, Ergin “Yabancı Veraset İlamlarının Tanınmasında Yargıtay Kararları”, İBD, S. 10-11-12, Y. 1991, s. 790. Bu şart taşınmaz üzerindeki aynı haklar açısından geçerli olup, şahsi haklar kapsam dışındadır. Konuya ilişkin olarak bkz. 13. HD, 29.1.1993, 408/560 (**Ekşi**, Mahkeme Kararları, s. 122). Buna karşılık doktrinde, *Nomer* tarafından, Türkiye de bulunan taşınmazlar üzerindeki gerek aynı gerekse şahsi haklar açısından Türk Mahkemelerinin kesin ve mutlak bir yetkiye sahip olduğu belirtilmektedir (**Nomer**, Ergin, “Ehliyetsizlik Sebebiyle Almanya’daki Gayrimenkul Mallar İçin Vasiyetnamenin İptali-Karar Tahlili, MHB, Y.1981, S.2, s. 62).

⁶⁴ 2.HD, 10.2.1986, 808/1284 (YKD, 1986/11, s.1612-1613); Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Nomer**, Yargıtay Kararları, s. 791 vd.

⁶⁵ Münhasır yetki örneklerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Esen**, Yetki, s. 184 vd.; **Ekşi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 179 vd.; **Süzen**, s. 23 vd.; **Güven**, s. 93 vd.; **Dolunay**, Ayhan, Türk Hukukunda ve Kıbrıs Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi, On İki Levha Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2015, s. 81-87.

⁶⁶**Ekşi**, Nuray, “Devletler Özel Hukukunda Aşırı Yetki Kuralları”, Selâhattin Sulhi Tekinay’ın Hatırasına Armağan, Beta, İstanbul 1999, s. 248.

incelenmesi⁶⁷, dava konusu ve tarafların arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Buna göre, dava konusu ve taraflar arasındaki gerçek bir ilişkinin yokluğu aşırı yetkinin doğumuna sebebiyet vermektedir⁶⁸. Yabancı mahkeme kararının aşırı yetki engeli nedeniyle tenfize engel olması tenfiz davasında davalı tarafça itiraz koşuluna bağlanmıştır. Son olarak belirtilmelidir ki; aşırı yetki kuralının amacı davanın mutlaka Türk mahkemelerinde görülebilmesini temin etmek değil, yargı yoluna başvurmak isteyen taraf için ülkede her durumda yetkili bir mahkeme bulundurmak veya taraflardan birisini korumaktır.

c. Türk Kamu Düzenine Açıkça Aykırı Olmama

Tenfizi talep edilen yabancı kararın açık bir şekilde Türk kamu düzenine aykırı olması, tenfiz talebinin reddine sebep olacaktır. Yabancı mahkeme kararının tenfizi açısından aranan kamu düzeni koşulu, MÖHUK'un 5. maddesinde aranan kamu düzeni kavramına göre farklılık göstermektedir. Tenfiz açısından aranan kamu düzenine uygun olmama durumu, kararın Türkiye'de tenfizini engeller⁶⁹. Tenfizi talep edilen kararın kamu düzenine aykırı olup olmadığı, kararda yer alan hüküm fıkrası ile tespit edilebilecektir.

Türk hukukunda MÖHUK'un 5. maddesinde yer alan *kamu düzeni*, yabancı hukukun uygulanmasını önleyen istisnai bir özelliğe sahiptir⁷⁰. Kamu düzeninin ne olduğu konusunda net bir tanımlama yapmak ve kesin bir çerçeve çizmek mümkün olmamakla birlikte, Yargıtay kararları⁷¹, doktrin⁷² ve Anayasa mahkemesi⁷³ tarafından yapılan tanımlamalar kamu düzeni kavramını⁷⁴ anlamamıza

⁶⁷ Ekşi, Armağan, s. 249.

⁶⁸ Ersen- Perçin, Gerekçe, s. 68; Nomer, DHH, s. 517.

⁶⁹ Aybay/Dardağan, s. 304; Çelikel/Erdem, s. 690-691; Demir-Gökyayla, Kamu Düzeni, s. 126.

⁷⁰ Ruhi, Ahmet-Cemal/ Kaplan, Yavuz, "Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tenfizi Açısından Kamu Düzeni", MHB, Y.2002, S.22, s. 645.

⁷¹ "... Toplumun huzurlu ve uyumlu bir yaşam sürebilmesi için uyulması zorunlu, hukuki ahlaki ve vicdani temel kurallarına açıkça aykırılık halini oluşturacak bir eda emri taşıması.." tenfiz kararı verilmesi açısından önemlidir (2.HD, T. 17.2.1997, 657/1663, www.kazanci.com, E.T: 15.10.2015).

⁷² Doktrinde, yabancı ilâmın tenfiz talebinin kamu düzenine aykırılık nedeniyle reddedilmesi; ilgili mahkeme kararının, Anayasanın veya hukuk sisteminin temel ilkelerine, Türk toplumunun genel örf-adet ve ahlak kriterlerine aykırı olması sebeplerine bağlanmıştır (Çelikel/Erdem; s. 162; Ekşi, Tanıma ve Tenfiz, s. 280; Nomer, DHH, s. 162; Şanlı/ Esen/ Ataman-Figanmeşe, s. 511; Şanlı, Ticari Akitler, s. 267). Yabancı mahkeme kararlarının tenfizinin hangi durumlarda kamu düzeni engeli ile karşılaşacağına ilişkin doktrindeki örnekler için bkz. Ekşi, Tanıma ve Tenfiz, s. 280-281.

⁷³ Anayasa Mahkemesi kamu düzeni kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: "Kamu düzeni deyiminin; toplumun huzur ve sükununun sağlanmasının, devletin ve devlet teşkilatının muhafazasını hedef tutan

ve tenfiz hakimi tarafından, tenfiz açısından ilgili koşulun gerçekleşip gerçekleşmediğinin anlaşılmasına yardımcı olabilecek niteliktedir⁷⁵. Yabancı mahkeme kararlarının tenfizinde, hem maddi hukuk hem de usul hukuku noktasında Türk kamu düzenine aykırılık açısından inceleme konusu yapılacaktır⁷⁶. Bunun neticesinde ilgili kararın Türk mahkemelerinde etki doğurması veya doğurmaması sonucu ortaya çıkacaktır.

d. Savunma Haklarına Uygunluk

MÖHUK'nun 54. maddesinin ç bendinde aranan bu koşul, tenfizi istenen ilâmın verildiği yer kanunları uyarınca, davalı tarafın usulüne uygun bir şekilde çağırılmamış veya o mahkeme de temsil edilmemiş olmasını yahut kararı veren mahkemenin kanunlarına aykırı bir şekilde gıyabında veya yokluğunda hüküm verilmesini ifade etmektedir. Bu koşulun hakim tarafından incelenmesi davalı tarafın itirazına bağlıdır.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 6. maddesi ve Anayasanın 36. maddesinde adil yargılanma hakkı açık bir şekilde düzenlenmiş ve davanın yürütülmesi aşamasında, her iki tarafın da savunma haklarının ihlal edilmemiş olması aranmıştır. Savunma haklarına riayet edilmesi, adil yargılanma hakkının bir gereğidir. Savunma hakkının niteliğinin net olarak belirlenmesi zor olmakla birlikte, hangi durumların “*savunma hakkının ihlali*” anlamına geleceği konusunda birtakım kıstaslar mevcuttur. Bunlar, kendisine karşı tenfiz edilen kişi, kararın verildiği mahkemeye usulüne uygun bir şekilde çağırılmamış veya o mahkemede temsil edilmemiş veya usulüne aykırı bir şekilde gıyabında hüküm verilmiş olması durumları, ilgili kişinin savunma hakkının ihlal edilmiş olması şeklinde ki durumlardır. Ancak bu durumların, tenfiz hakimi tarafından dikkate alınması, aleyhine tenfiz talep edilen tarafın itiraz etmesi koşuluna bağlanmıştır. Kısacası, tenfiz talebinin, tenfiz koşullarından olan savunma hakkının ihlali sebebine dayanarak reddedilmesi, MÖHUK'un 54. maddesinin ç bendi

her şeyi ifade ettiği, bir başka deyimle cemiyetin her sahadaki, düzeninin temelini, teşkil eden bütün kuralları kapsadığı sonucuna varılmaktadır.”(R.G.17/4/1964, E.1963/128, K.1964/8).

⁷⁴ “Kamu düzeni” kavramına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Atakan**, Arda, “Kamu Düzeni Kavramı” Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 13, S.1-2, Y. 2007, s. 60 vd.

⁷⁵ *Kanunda kamu düzeni kavramının zamana ve yere göre değişebilen niteliği gereği bir tanımlama yapılmaktan kaçınılmış ve konunun hakim takdirine bırakılması tercih edilmiş, ancak kamu düzenine aykırılığın “açıkça” olmasının aranmasıyla bu konuda takdir hakkı bulunan hakime bir sınırlama getirilmek istenmiştir (HGK, T. 26.11.2014, 2013/11-1135).*

⁷⁶ **Uyanık-Çavuşoğlu**, Ayfer, Türk Milletlerarası Özel Hukukunda Boşanma, Beta Yayınları, İstanbul 2006, s. 81; **Nomer**, Kamu Düzeni, s. 569.

uyarınca, davalının itiraz etmesi durumunda gerçekleşecektir. Buna karşılık doktrinde savunma hakkı ihlalinin itiraz koşuluna bağlanmış olması eleştirilmiştir⁷⁷. Ayrıca savunma hakkı ihlaline ilişkin olarak 54. maddenin ç bendinde sayılan haller tüm savunma hakları ihlallerini içeren bir genişliğe sahip olmaması nedeniyle, doktrinde bu haller dışındaki diğer durumları, kamu düzenine aykırılık sebebiyle tenfiz engeli oluşturabileceği ifade edilmektedir⁷⁸. Yabancı mahkemenin yargılama sırasında tarafların savunma haklarına riayet edip etmediği kararı veren mahkemenin hukukuna göre tayin edilecektir.

⁷⁷ **Şanlı**, Ticari Akitler, s. 217-218; **Demir-Gökyayla**, Kamu Düzeni, s.214; **Nomer**, DHH, s. 513-514; **Şanlı/Esen/Ataman-Fıganmeşe**, s. 511; **Huysal**, Tespitler, s. 96; **Ruhi**, Boşanma, s. 149. Buna karşılık doktrinde, savunma haklarının ihlali kamu düzenine aykırılık oluşturacak düzeyde ise, itirazda bulunma koşulu aranmaksızın, hakimin bu durumu dikkate alması gerekeceği ifade edilmektedir (**Nomer**, DHH, s. 527; **Doğan** (Vahit), s. 122). Hukuki dinlenilme hakkının Türk kamu düzenini açıkça ihlal edecek şekilde ağır olması durumunda, hakimin bu hususu kamu düzenine aykırılık sebebiyle re'sen dikkate alması gerekecektir (**Akıncı**, Ziya/ **Demir-Gökyayla**, Cemile, Milletlerarası Aile Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2010, s. 53).

⁷⁸ **Nomer**, DHH, s. 527; **Çelikel/Erdem**, s. 706; **Sakmar**, Yabancı İlâmlar, s. 73; **Aybay/Dardağan**, s. 308; **Doğan** (Vahit), s. 124. Yabancı mahkeme kararlarının gerekçesiz olmasının MÖHUK'un 54. maddesinin ç bendinde sayılan hususlardan birisi içerisinde yer alıp almaması konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. **Ersen-Perçin**, Gerekçe, s. 72 vd.

II. BÖLÜM

TENFİZİN ASLİ KOŞULU OLAN KARŞILIKLILIK ESASI

A.Genel Olarak

Çalışma konumuzun esasını teşkil eden, karşılıklılık, eski dildeki adıyla ise mütekabiliyet çeşitli kanunlarda, çeşitli konularda konulmuş bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Mütekabiliyet terim olarak Arapça kökenli olup, karşılıklı vaziyet anlamına gelmektedir⁷⁹.

Bir hakkın yabancı devlet vatandaşları veya mahkeme kararları lehine kullanılması için diğer devletlerden de aynı hakların sağlanması beklentisi içerisine girmek, karşılıklılık koşulu olarak ifade edilebilir. Yabancılar hukuku anlamındaki karşılıklılık koşulu; vatandaşları hedef alan bir koşul olmakla birlikte, tenfiz açısından aranan karşılıklılık koşulu ise devletleri hedef alan politik bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki; yabancılar hukuku anlamında herhangi bir konuda karşılıklılık koşuluna yer verilmiş olması, aynı konu hakkında diğer ülkelerde Türk vatandaşları lehine o hakkın tesis edilmesi koşuluna bağlanmış olacaktır. Tenfiz açısından aranan karşılıklılık koşulu ise, tenfizi istenen kararın verildiği devletin Türk mahkemelerinin kararları hakkında tenfiz kararı vermesini ifade etmektedir. Çalışma konumuz “*yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık esası*” olduğu için sadece tenfiz sistemi içerisinde düzenlenen karşılıklılık koşuluna ilişkin bilgilere yer verilecektir.

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan karşılıklılıkkoşulu her ülkenin tenfiz koşulları açısından aranmış olmamakla birlikte, birçok ülkenin kanunlarında Türk hukukundaki düzenlemeye benzer şekilde aranan bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşılıklılık koşulu hangi konuda aranıyor olursa olsun, bir hakkın vatandaşlar veya yabancı devlet mahkeme kararları lehine kullanılmasındaki bir beklenti olarak karşımıza çıkmaktadır. Tenfiz açısından

⁷⁹Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 22.Baskı, Aydın Kitapevi, Ankara 2005, s. 770.

aranan karşılıklılık koşulunun Anayasa veya İnsan Hakları bağlamında herhangi bir dayanağı olmadığı gibi uluslararası hukuk açısından da devletlerin aramakla yükümlü olduğu bir koşul değildir. Belirli konulara ilişkin olarak aranan siyasi bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karşılıklılık hususunun düzenlendiği alanlara göre farklı şekillerde ifade edilmesi mümkündür. Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan karşılıklılık koşulu, devletler arasındaki siyasi bir güç göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tenfiz, yabancı mahkeme kararlarının ülkelerinde sahip oldukları icrai niteliklerinin Türkiye’de tanınması anlamına gelmektedir⁸⁰. Tenfiz kararı ile birlikte, yabancı kararın Türkiye’de etki doğurması sağlanmış olacaktır. Yabancı mahkeme kararlarına bu şekilde bir etki tanınması tenfizi istenen kararın verildiği devletinde Türk mahkemeleri tarafından verilmiş kararları tenfiz etmesi koşuluna bağlanmıştır. Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan karşılıklılık koşulu, Türk mahkemesinin kararlarını tenfiz etmeyen ülkelerin vermiş oldukları mahkeme kararlarının Türk mahkemeleri tarafından tenfiz edilmesinde geçerli bir sebep olmaması fikrine dayanmaktadır⁸¹.

Dünyada, birçok ülkede yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık koşuluna yer verilmiş olduğu görülmektedir⁸². Buna karşılık, İngiltere, Fransa⁸³, Suriye, Bulgaristan⁸⁴, Peru, Şili, Guatemala, Bosna-Hersek, Meksika, Romanya, Arjantin, Uruguay, Venezuella, Monoko, Avusturya, Kanada’nın Ontario eyaleti⁸⁵, İsviçre⁸⁶, Karadağ, Panama, Paraguay⁸⁷ ve Tunus⁸⁸ gibi ülkelerin yabancı mahkeme

⁸⁰Doğan (Vahit), s. 103.

⁸¹Graveson, R.H, Private International Law, 7th. Press, Sweet & Maxwell LTD, Oxford 1947, s. 618.

⁸²Özbakan, s. 93; Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe, s. 492.

⁸³Arat, s. 502.

⁸⁴G. Lorenzen, Ernest, “Enforcement of American Judgments Abroad”, Yale Law Journal, 1-1-1919, s. 208. Bulgaristan hukukunda aranan tanıma ve tenfiz koşulları için bkz. III/2/a.

⁸⁵<http://www.poltenassociates.com/Resource-Links/Enforcement-English.pdf>/ E.T: 08.05.2016.

⁸⁶İsviçre hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi konusunda, iflas kararları dışındaki kararlar için karşılıklılık koşulu aranmamaktadır (Güven, s. 78).

⁸⁷G. Lorenzen, s. 200.

⁸⁸Tunus hukukunda Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu’nun yürürlüğe girmesinden önce yabancı mahkeme kararlarının tenfiz koşulları Medeni ve Ticari Usul kanununda düzenlenmişti. Bu kanunun 319. maddesinde yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık koşulu aranmaktaydı. Kararı veren mahkemenin bağlı bulunduğu devletin tenfiz koşulları ile Tunus hukukunun aradığı tenfiz koşullarının benzer olması durumunda ya da Tunus mahkemelerinden alınmış kararları tenfiz eden devletlerin mahkemelerinin verdikleri kararlar Tunus’ta tenfiz edilebilmekteydi (Elbalti, Beligh, “The Jurisdiction Of Foreign Courts And The Enforcement Of Their Judgments In Tunisia: A Need For Reconsideration” Journal of Private International Law, V.8, I.2, 2012, s. 197).

kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık koşuluna yer vermedikleri görülmektedir⁸⁹. Bazı Avrupa devletleri açısından her ne kadar karşılıklılık koşuluna yer verilmemiş olsa da; Avrupa Birliği bünyesindeki devletler arasında yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik olarak, uzun yıllardır yaşanan problemleri⁹⁰ çözmek ve harmonizasyonu sağlamak amacıyla Avrupa Tüzüğü⁹¹ ve Lugano Sözleşmesi imzalanmıştır⁹². Bu sözleşmeler vasıtasıyla, sözleşmeye taraf olan devletler arasında bir yandan yabancı mahkeme kararlarının tenfizi kolaylaştırılmaya çalışılmış⁹³, bir yandan da sözleşmeye taraf devletler arasında mahkeme kararlarının tenfizi açısından akdi karşılıklılık durumu gerçekleşmiştir. Bu şekilde, üye devletler arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizi kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilecektir⁹⁴.

Karşılıklılık koşulunun aranması için, ilgili işleme yönelik olarak açık bir düzenlemenin varlığı gereklidir⁹⁵. Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık koşulu, Türk hukukunda MÖHUK'un 54. maddesinin a bendinde düzenlenmiştir. Buna karşılık, bazı ülkelerin yabancı mahkeme kararlarının tenfizine ilişkin düzenlemeleri geçmişte Türk hukukunda olduğu gibi Medeni Usul Kanunları'nda yer almaktadır. Bu ülkelere örnek olarak; Almanya, Fransa⁹⁶, Çin⁹⁷, Japonya⁹⁸, Rusya⁹⁹, Azerbaycan¹⁰⁰, Suriye¹⁰¹ ve Kazakistan¹⁰² gösterilebilir.

⁸⁹ **G.Lorenzen**, s. 208.

⁹⁰ **Behr**, Volker, "Enforcement of United States Money Judgements in Germany", Journal of Law and Commerce, V.13, I.2, 1994, s. 213.

⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Eksi**, Nuray, "Avrupa Birliği Brüksel II Tüzüğüne Göre Boşanma Davalarında Üye Devlet Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi", DÜEHFD, 2009/11, s. 1139; **Eksi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 242

⁹² **Çiçekli**, Bülent, "Avrupa Birliğinde Özel Hukukta Adli İşbirliği ve Mahkeme Kararlarının Serbest Dolaşımı", MHB, C.23, S.1-2, Prof. Dr. Gülören Tekinalp'e Armağan, İstanbul 2003, 180. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Bayraktaroğlu-Özçelik**, Gülüm, "Avrupa Topluluğunun Milletlerarası Özel Hukuk Alanında Uluslararası Akdetme Yetkisi Anlaşma Akdetme Yetkisi Ve C-01/03 Sayılı ve 7 Şubat 2006 Tarihli Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Görüşü", "AÜHFD, C.57, S.2, 2008, s. 20 vd; **Süral**, Ceyda, Avrupa Birliği'nde Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi, Güncel Yayınevi, İzmir 2007, s. 1 vd.

⁹³ **Çalışkan**, Yusuf/ **Çalışkan**, Zeynep, "The Free Movement of Judgements Within The European Union", ABD, Y. 68, S. 2010/3, s. 20-21.

⁹⁴ **Beaumont**, Paul/ **Walker**, Lara, "Recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters in the Brussels I Recast and some lessons from it and the recent Hague Conventions for the Hague Judgments Project", Journal of Private International Law, C.11, S.1, 2015, s. 35; **Çalışkan/Çalışkan**, s. 13-14; **Sakmar**, Ata/ **Eksi**, Nuray, "Hukuki ve Ticari Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması Tenfizi Hakkında AB Konsey Tüzüğü", MHB, 2002/22, s. 724

⁹⁵ **Çelikel**, Aysel/ **Öztekin-Gelgel**, Günseli, Yabancılar Hukuku, 22. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2016, s. 69.

⁹⁶ **Şensöz**, Ebru/ **Şermet**, Begüm, "Fransız Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi", Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ata Sakmar'a Armağan, 2011/1, İstanbul 2012, s. 654; **Güven**, s. 81.

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan karşılıklılık koşulunun ayrı bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür¹⁰³. Geçmişten günümüze, hangi konuya ilişkin olarak aranmış olursa olsun, karşılıklılığın varlığı tartışmalara yol açmıştır. Tenfiz açısından diğer koşulların varlığına rağmen¹⁰⁴, bu koşulun bu kadar tartışmaya yol açmasının temelinde tarafların menfaatini arka plana atan, devletler arasındaki siyasi ilişkilerin bir sonucu olarak aranan veya aranmayan ya da devletlerin siyasi anlamda kendilerini güçlü gösterme çabalarından doğmuş bir koşul olması yatmaktadır.

B.Karşılıklılığın Tarihçesi

1. Genel Olarak

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz gibi, karşılıklılık esaslı birçok alanda aranan bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşılıklılık koşulu bir hakkın sağlanmasında, karşılık beklenmesi anlamına gelmektedir. Bu tanımla karşılıklılığın tarihçesine baktığımızda, milletlerarası özel hukuk anlamında, karşılıklılık koşulunun, 12. yüzyılda birtakım hususlarda arandığı görülmektedir¹⁰⁵. *Bir kişinin herhangi bir*

⁹⁷ <https://www.hg.org/article.asp?id=21436/> E.T:10.04.2016.

⁹⁸ <http://www.iclg.co.uk/practice-areas/enforcement-of-foreign-judgments/enforcement-of-foreign-judgments-2016/japan/> E.T:10.04.2016.

⁹⁹ <http://www.iclg.co.uk/practice-areas/enforcement-of-foreign-judgments/enforcement-of-foreign-judgments-2016/russia/> E.T: 10.04.2016.

¹⁰⁰ Azerbaycan hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan koşullar genel ve özel koşullar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Azerbaycan Medeni Usul Kanunu'nun 462. maddesinde genel koşullar, 458 ve 465. maddelerinde ise özel koşullar düzenlenmiştir. Bu koşullar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Hüseynov**, Vüsal, Türk Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Azerbaycan Hukuku'nda Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tenfizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2012, s. 12-15.

¹⁰¹ **Gökkaya**, Şevket, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, Yetkin Yayınları, Ankara 1996, s. 204

¹⁰² **Nurmukhambetova**, Aigul, Kazakistan Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015, s. 8.

¹⁰³ **Nomer**, DHH, s. 511.

¹⁰⁴ Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından üç ön şart ve dört asli şart aranıyor olmasına karşın, doktrinde *Gençcan* tarafından beşinci bir koşulun varlığından söz edilmiştir. *Gençcan*'a göre yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi açısından davacının *dürüstlük kuralına* aykırı davranıp davranmadığının da incelenmesi gerekmektedir (**Gençcan**, Ömer- Uğur, Boşanma ve Tazminat ve Nafaka Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 2010, s.1607. Doktrinde, dürüstlük kuralı açısından yapılacak incelemenin kamu düzeni kapsamı içerisinde değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (**Güven**, s. 83).

¹⁰⁵ **Lenhoff**, Arthur, "Reciprocity and the Law of Foreign Judgements: A Historical-Critical Analysis", Louisiana Law Review, V.16, I.3, 1956, s. 475.

*haktan yararlanabilmesi, o kişinin bağlı bulunduğu devletin de benzer nitelikteki hakları başvuruda bulunan devlet veya vatandaşları lehine sağlamasına yönelik yabancılar hukuku anlamında aranan buyaklaşımın temmeleri Roma hukukuna dayanmaktadır*¹⁰⁶. Roma hukukuna baktığımızda, konfederasyonlar içerisinde milletlerarası özel hukuku anlamında çeşitli anlaşmalar yaparak birbirlerinin vatandaşlarının çeşitli haklardan yararlanmalarını sağladılar¹⁰⁷. Anlaşma yapmamış devletlerden birinin vatandaşı, diğer devletin içerisinde bulunduğu sürece hiçbir haktan yararlanabilmesi söz konusu değildi¹⁰⁸. Bu anlaşmalara örnek olarak; dostluk ve misafirlik anlaşmaları, askeri yardım ve müdafaa anlaşmaları gösterilebilir¹⁰⁹. Bu anlamı ile geçmiş Roma hukukuna kadar dayanan karşılıklılık bugün yabancılar hukuku alanında birçok hakkın yabancılara sağlanmasında aranan karşılıklılık koşuluna denk gelmektedir. Roma devrinde tek bir devlet anlayışı söz konusu olduğundan yabancı mahkeme kararı ve bunların başka devletlerde tanınması ve tenfizi müessesesi henüz oluşmamıştı¹¹⁰. Ülke içinde verilen kararların egemenlik sahası içerisinde her yerde uygulanabilmesi söz konusuydu¹¹¹.

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi veya tanınması açısından aranan karşılıklılık koşulu sonradan ortaya çıkmış olup, nispeten yeni bir meseledir¹¹².

Osmanlı hukukuna baktığımız zaman ise, 1918 yılına kadar yabancı mahkemelerce Osmanlı vatandaşlarının lehine veya aleyhine verilen mahkeme kararları tenfiz edilmemekteydi¹¹³. Yabancı mahkemelerin yabancılar arasındaki uyuşmazlıklarda tenfiz kararı alınabilmesi için konsolosluk mahkemelerine başvurulması gerekmektedir¹¹⁴.

11 Nisan 1918 yılında yürürlüğe giren Mehakim-i Ecnebiyye'den Verilen İ'lâmâtın Tenfizi Hakkında Kanununun, 1. maddesinde, hukukî ve ticarî konulara ilişkin olarak

¹⁰⁶Lenhoff, Historical, s. 475.

¹⁰⁷Umur, Ziya, Roma Hukuku, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982, s. 59.

¹⁰⁸Umur, s. 59.

¹⁰⁹Umur, s. 59.

¹¹⁰Lenhoff, Historical, s. 475 ve 477; Ansay Tuğrul, "Yabancı Mahkeme İlamlarının Tenfizinde Karşılıklı Muamele Esası", Sabri Şakir Ansay'ın Hatırasına Armağan, Ajans-Türk Matbaası, Ankara 1964, s. 247.

¹¹¹Ansay, s. 247.

¹¹²Lenhoff, Historical, s. 476; Lenhoff, Arthur, "Reciprocity: The Legal Aspect of a Perennial Idea", Northwestern University Law Review, V.49, I.6, 1954, s. 752.

¹¹³Altuğ, Yılmaz, Türk Milletlerarası Usul Hukuku, İstanbul 1983, s. 118; Ruhi, Ahmet-Cemal, Türk Hukukunda Yabancı Nafaka İlamlarının Tenfizi, 2.Baskı, Ankara 2013, s. 227.

¹¹⁴Altuğ, MUH, s. 118; Ruhi, Nafaka, s. 227.

yabancı mahkemelerden alınmış kararların, Osmanlı devletinde etki doğurabilmesi, ilgili karar hakkında Osmanlı mahkemelerince tenfiz kararı verilmesine bağlanmıştı. Tenfiz koşulları söz konusu kanunun 2. maddesinde düzenlenmişti. Anılan kanunun 2. maddesinin 2. fıkrasında, *ilâmi veren mahkemenin bulunduğu devlet ile Osmanlı devleti arasında mütekabiliyete ilişkin bir anlaşmanın olması koşulu*” aranmaktaydı¹¹⁵.

2. Karşılıklılık Koşulunun Türk Hukukundaki Gelişimi

a. Genel Olarak

2675 sayılı MÖHUK’un yürürlüğe girmesinden önce tenfiz koşulları 1086 sayılı HUMK¹¹⁶,un 537-545. maddeleri arasında düzenlenmişti¹¹⁷. Tenfiz açısından aranan karşılıklılık koşulu ise, 540. maddenin 1. fıkrasında yer almaktaydı.

HUMK mülga 540/1’inci maddesine göre; *“Türkiye Cumhuriyeti ile ilâmi ita eden devlet beyninde mukabele bil misil esasına göre müstenid mukavele veya muahede bulunması”* şeklinde düzenlenmiş bulunmaktaydı. Yabancı mahkeme kararı hakkında tenfiz kararı verilebilmesi için yabancı ilâmın verildiği devlet ile Türkiye arasında karşılıklılığa dayalı bir anlaşmanın veya bir sözleşmenin olması koşulu aranmaktaydı.

HUMK açısından karşılıklılık koşulunu incelediğimiz zaman tenfiz kararı açısından olmazsa olmaz bir koşul olduğu görülmektedir. Kanun maddesinden bu koşulun olmazsa olmaz bir koşul olduğu anlaşılmalı birlikte; aynı zamanda bir bakıma diğer tenfizkoşulları içerisinde farklı bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum karşılıklılığın asli bir koşul, olmazsa olmaz bir koşul olarak görülmesinden

¹¹⁵ Kanunun diğer maddelerinin çevirisi için bkz. **Hatemi**, Hüseyin, “Mehakim-i Ecnebiyye’den Verilen İ’lâmâtın Tenfizi”, UTDER, C. 3, S. 2, Y. 2014, s. 303-305.

¹¹⁶ R.G: 22/5/1982-1086.

¹¹⁷ 20/5/1982 tarihinde HUMK’un tenfize ilişkin maddeleri mülga edilmiştir; Bu dönemde yabancı ilâmların tenfizi bir usul sorunu olduğu halde, tenfize ilişkin hükümlerin Hukuk Muhakemeleri Usul Kanunu’ndan çıkartılarak, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunun’da düzenlenmiş olması eleştirilmiştir. (**Özdemir**, Şükrü, “Yurtdışında Alınan Boşanma Kararının Türkiye’deki Etkisi”, YD, 1986/12, S. 1-2, s. 9). Buna karşılık; *Ansay* tarafından, yabancı ilâmların tenfizi meselesinin bir usul hukuku meselesi olmakla birlikte, aynı zamanda devletler hukukunu da ilgilendiren bir husus olduğu belirtilmiştir (**Ansay**, s. 245).

kaynaklanmaktadır. Karşılıklılığın gerek HUMK gerekse de 2675 sayılı ve 5718 sayılı MÖHUK açısından düzenleniş şekli aynı amaca hizmet etmektedir.

1086 sayılı HUMK döneminde karşılıklılığın tek bir türüne yer verilmişti. Kanunun ifadesine baktığımızda, kararı veren devlet ile tenfizi talep edilen devlet arasında anlaşmaya dayalı bir karşılıklılığın varlığı gerekli kılınmıştır. Bu dönemde karşılıklılığın tek bir türüne yer verilmiş olması doktrinde ciddi eleştirilere sebep olmuştur. Dönem itibariyle Türkiye'nin çok az sayıda devlet ile anlaşma yapmış olması, anlaşma yapılmayan devletlerden gelen kararların tenfiz taleplerinin reddedilmesine sebep olmuştur. Bu durum da uygulamada ciddi problemlere sebep olmuş, o dönemde devletler arasındaki ilişkilerin gelişmesine engel olmuştur.

b. Konuya İlişkin Değerlendirme

Öncelikle belirtmek gerekir ki, 1086 sayılı mülga HUMK döneminde karşılıklılık koşulunun eleştirilmesi temelde iki sebebe dayanmaktaydı. Bunlardan biri; kanunda sadece akdi karşılıklılık koşuluna yer verilmiş olması nedeniyle, tenfiz açısından aranan diğer koşulların öneminin ortadan kalkacağı düşüncesi idi¹¹⁸. O dönemde Türkiye sadece Avusturya, İtalya ve Romanya ile ikili anlaşma yapmış bulunmaktaydı. İlgili kanun döneminde karşılıklılık türleri içerisinde sadece akdi karşılıklılık koşulunun düzenlenmiş olmasına karşın, Türkiye'nin çok az sayıda devlet ile anlaşma yapmasından dolayı, anlaşma yapılmayan devletlerin mahkemelerinin kararları hakkında tenfiz talepleri reddedilmekteydi. Çünkü herhangi bir devlet ile yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak bir anlaşma yapılmamış olması durumunda, akit devletler arasında sözleşme hükümleri kanun hükmünde olacaktı¹¹⁹.

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından sadece akdi karşılıklılık koşuluna yer verilmiş olması doktrinde birçok yazar tarafından eleştirilmiştir. Özellikle kanun maddesinin aslı olan Alman ve Nöşatel kanunlarında tek bir karşılıklılık türüne yer verilmemiş olması¹²⁰ ve uluslararası hukukun genel ilke ve kuralları hususunun da göz önüne alınması gerektiği; ayrıca tek bir karşılıklılık türüne yer verilmesi,

¹¹⁸ **Sakmar**, s. 62; **Tiryakioğlu**, s. 69; **Seviğ** (Muammer), s. 83; **Erdoğan**, Göğçer, Devletler Hususi Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:403, 4. Bası, Sevinç Matbaası, Ankara 1977, s. 390; **Belgesay**, Adliye, s. 220.

¹¹⁹ **Belgesay**, Adliye, s. 220.

¹²⁰ **Belgesay**, Adliye, s. 220.

uluslararası ilişkilerin gelişmemesi ve tenfizin imkansız hale gelmesi sonucunu doğuracağından,¹²¹ akdi karşılıklılık yanında hukuki veya fiili karşılıklılık türlerine de yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir¹²². Yabancı mahkeme kararları açısından tek bir karşılıklılık türüne yer verilmesinin tenfizi engelleyici bir etki yaratacağı konusunda tereddüt yoktur. O dönemde tenfiz açısından tek bir karşılıklılık türüne yer verilmesi nedeniyle *Göğ*er tarafından doktrinde “dolaylı tenfiz (aktarma veya çifte tenfiz)” denilen bir yol önerilmekteydi. Bu sistem hakkında çalışmamızın aşağıdaki kısımlarında bilgi verilmiştir¹²³.

Karşılıklılık koşulunun olmazsa olmaz bir koşul olarak düzenlenmesi, tek bir karşılıklılık türüne yer verilmiş olması doktrinde eleştirilere yol açmıştır. Sadece akdi karşılıklılığın düzenlenmiş olması tenfiz açısından imkansızlığa yol açmaktaydı. Karşılıklılığın aranma sebebi, Türk mahkemeleri tarafından verilen kararların yabancı devletlerde tenfizini güvence altına almak amacı dışına çıkmamalıdır. Aşağıda ele alacağımız Yargıtay kararlarından da anlaşılacağı üzere, kanunun karşılıklılığın türlerine ilişkin dar kapsamlı bir düzenlemeye sahip olması sonucu Türkiye ile tenfize yönelik anlaşması olmayan devletlerle fiili karşılıklılığın bulunması durumunda dahi tenfiz taleplerinin red edilmesi gerekmektedir.

Mülga HUMK’un 540. maddesinin 1. fıkrasında tek bir karşılıklılık türüne yer verilmiş olmasının uygulamada yaşanan birtakım sorunları beraberinde getirmiş olduğundan söz ettik. Aşağıda buna ilişkin olarak, o dönemde verilmiş Yargıtay kararları üzerinden örnekler verilecektir. Konuya ilişkin olarak Fransız mahkemelerinden alınan bir yabancı mahkeme kararını örnek vermek gerekirse, Fransa ile aramızda akdi karşılıklılık olmadığı gerekçesiyle mülga kanunun 540. maddesinin 1.fıkrasındaki düzenleme sebep gösterilerek ilk derece mahkemesi tarafından verilen karar bozulmuştur.

Yargıtay Ticaret Dairesinin 1952 yılında konuya ilişkin vermiş olduğu karara göre¹²⁴;

¹²¹ **Özbakan**, s. 183.

¹²² **Belgesay**, Adliye, s. 104; **Ansay**, s. 252-253; **Seviğ** (Mummer), s. 85; **Altuğ**, MUH, S. 122; **Göğ**er, DHH, s. 386; **Sakmar**, Yabancı İlamlar, s. 63; **Arat**, s. 504; **Ökçün**, A. Gündüz, Devletler Hususi Hukukun Kaynakları ve Kamu Düzeni, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi No:221-203, Ankara 1967, s. 125, dn. 107; **Çelikel/Erdem**, s. 622.

¹²³ III/ 1/a.

¹²⁴ T. 18.4.1952, E. 2136, K. 951-3082 (Tatbikatta Yargıtay Kararları, 1952/38, s.990-991).

“HUMK’ nun 540.maddesinin bir numaralı bendine göre, ecnebi bir memleket mahkemesi tarafından verilmiş olan bir hükmün Türkiye’de tenfizi istendiğinde, hükmün sudur ettiği devlet ile Türkiye Cumhuriyeti arasında mukabele bilmisil esasına müstenit mukavele veya muahedede bulunmaması halinde tenfiz talebinin reddine karar verilmesi icap ettiği ve hadisede Fransa ile Türkiye arasında bu yolda bir mukavele veya muahedenin mevcudiyeti ispat edilmemiş olduğu halde talebin usulün 528-541.maddeleri ahkamına uygun olduğundan bahisle tenfizine karar verilmesi yolsuz ve kanuna muhalifolarak görülmüştür.”

Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin vasiyetnamenin tenfizine ilişkin olarak verdiği bir kararına göre¹²⁵; *“ Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Devleti arasında ilâmların sureti tenfizi hakkında mukabele bilmisil esasına müstenid bir mukavele veya muahede dahi mevcut bulunmamış”* olması sebebiyle tenfiz talebi reddedilmiştir.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 1972 tarihinde Avusturya mahkemesinden alınan bir karara ilişkin olarak, Avusturya ile aramızda o dönemde karşılıklılığa ilişkin bir anlaşma bulunduğundan dolayı, tenfiz için diğer koşulların varlığını araştırmıştır¹²⁶.

Yargıtay Ticaret Dairesi 1943 yılında vermiş olduğu bir kararında, Belçika Ticaret Mahkemesi’nden alınmış bir karara ilişkin olarak, Türkiye ile Belçika arasında tenfize yönelik bir anlaşma olmadığı gerekçesiyle ilk derece mahkemesince verilen tenfiz kararının bozulmasına hükmetmiştir¹²⁷.

5718 sayılı MÖHUK açısından karşılıklılık koşulu çalışmamızın esasını teşkil ettiğinden, karşılıklılığın Türk hukukundaki gelişimi başlığı altında bu konuya ilişkin bilgi verilmeyecek olup, ilerleyen kısımlarda ayrıntılı bilgilere yer verilecektir.

C. Karşılıklılığın Diğer Tenfiz Koşullarından Ayrılan Yönleri

Çalışmamızın bu kısmında karşılıklılık koşulunun diğer koşullara nazaran neden ayrı bir öneme sahip olduğu, uygulama açısından ne gibi bir önemi olduğu ve yokluğunun tenfiz kararı açısından ne gibi sonuçlara yol açacağı doktrinde belirtilen görüşler ve Yargıtay kararları ışığında incelenecektir.

¹²⁵ 2. HD, T. 6.5.1951, 3070/2768 (Özbakan, s. 184).

¹²⁶ YTD, T. 0.11.1972, 4367/4752 (RKD, 1973/8, s. 364-365).

¹²⁷ YTD, T. 8.10.1943, 1752 (Arıç, M.Şahap, Yargıtay İçtihatlarına Göre Haşiyeli Ticaret Kanunu, Pulhan Matbaası, İstanbul 1946, s. 33-34).

Tenfiz koşulları içerisinde yer alan karşılıklılığın diğer koşullara nazaran, daha farklı bir statüye sahip olduğu bilinen bir gerçektir¹²⁸. Kanunun düzenlemesine bakıldığında, karşılıklılık koşulunun öncelikli olarak incelenmesi gereken, yokluğu diğer koşulların incelenmesine müsaade etmeyecek derecede önemli bir koşul olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu koşulun önemine gerek doktrinde gerekse birçok Yargıtay kararında vurguda bulunulmuştur. Doktrinde karşılıklılık koşulunun tanımına ilişkin olarak yapılan yorumlar, onun diğer koşullara nazaran farklı bir statüye sahip olduğunu göstermektedir. Karşılıklılığa ilişkin olarak doktrinde; tenfiz açısından aranan en önemli koşul olmasının yanında sistemimizin temelini, ruhunu teşkil ettiği, temel ilke durumunda olduğu belirtilmektedir¹²⁹.

Konuya ilişkin olarak, Hukuk Genel Kurulu'nun 1990 tarihinde vermiş olduğu bir kararına göre;¹³⁰

*“23.11.1982 tarihinde yürürlüğe giren 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkındaki Kanun (MÖHUK)’nun 34.maddesinde yabancı mahkemelerden hukuk davalarına ilişkin olarak verilmiş ve o devlet kanunlarına göre kesinleşmiş bulunan ilâmların Türkiye’de icra olunabilmesi yetkili Türk mahkemesi tarafından tenfiz kararı verilmesine bağlıdır.Tenfiz kararının verilebilmesi için aranılacak koşullar ise 38.madde de belirlenmiştir. Bu koşullardan **aranacak karşılıklılık koşulu ise temel ilke durumundadır. Karşılıklılık koşulu gerçekleşmediği takdirde tenfiz isteği, diğer koşullar gerçekleşmeden reddedilecektir.**”*

Karşılıklılık koşulu, değişik kanunlarda farklı düzenlemelerde aranan bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak MÖHUK’un 54. maddesinin a bendinde, yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan karşılıklılık koşulu, diğer düzenlemelerde aranan karşılıklılık koşuluna nazaran farklılık arz etmektedir. Bu koşul kanunun ilk fıkrasında yer almasının yanı sıra, tenfiz açısından yapılacak

¹²⁸Regan, James. C, “The Enforcement of Foreign Judgments in France under the Nouveau Code de Procédure Civile”, Boston College International and Comparative Law Review, C. 4, S. 1/7, 1981, s. 153.

¹²⁹Seviğ (Muammer), s. 83; Nomer, DHH, s. 511; Tezgel, Mehmet, Türk Hukukunda Yabancı Boşanma Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi, Adalet Yayınevi, Ankara 2012, s. 153; Saracoğlu, s. 817; Güven, s. 91.

¹³⁰HGK, T. 13/6/1990, E.1990/13-3, K.347 (YKD, 1990/9, s. 1282-1285). Benzer kararlar için bkz. 13.HD, T.13.12.1990, 4485/8676 (www.kazanci.com/E.T: 07.11.2015); 4.HD, T.5.11.1984, 7042/7779 (Sakmar, Ata/Eksi, Nuray/Yılmaz, İlhan, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Mahkeme Kararları, 3. Baskı, İstanbul 2001, s. 285-286); 2.HD, T.14.5.1996, 2955/5085 (Yasa, 1997/1, s. 136-137); 2.HD, T.9.6.1999, 4385/6464 (Özüğür, Boşanma, Ayrılık ve Evlenmenin İptali Davaları, 3. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara 2008, s. 780).

inceleme açısından da diğer tenfiz koşullarına göre önceliğe sahip bulunmaktadır. Hakim tenfiz istemine ilişkin olarak önüne gelen yabancı mahkeme kararında asli koşullar açısından inceleme yaparken ilk olarak kararın verildiği devlet ile Türkiye arasında karşılıklılık bulunup bulunmadığını tespit edecektir¹³¹. Bu tespiti sonucunda, kararın verildiği devlet ile Türkiye arasında karşılıklılığa ilişkin herhangi bir ilişkinin saptanamaması durumunda diğer tenfiz koşullarının incelenmesine gerek kalmayacaktır. Başka bir ifadeyle, tenfizin asli koşulları arasında hiyerarşik bir düzenlemenin varlığını kabul etmemiz durumunda, karşılıklılık koşulunun hiyerarşik açıdan en üst sırada yer aldığından, diğer tenfizkoşulların isekarşılıklılık koşulunun altında yer aldığından söz edilebilecektir. Bu durumda, karşılıklılık koşulunun diğer koşullara göre neden bu derece önemli olduğu düşünülebilir. Hakim, tenfizi talep edilen karar hakkında, öncelikli olarak karşılıklılık durumunu tespit edecektir. Böylece karşılıklılık koşulunun tenfizin asli koşulları içerisinde bir önkoşul niteliğinde olduğu düşünülebilir. Tenfiz açısından karşılıklılık koşuluna yer verilmiş olması ile birlikte Türk mahkemeleri tarafından verilen kararların yurtdışında tenfizinin temin edileceği düşünülmektedir. Tenfiz koşulları açısından karşılıklılık koşulunun aranması devletlerin tasarrufundaki bir husustur¹³². Diğer tenfiz koşullarının birçoğu gerek Anayasa gerekse uluslararası hukukta güvence altına alınmış hususlardır. Bu nedenle de devletlerin bu konularda tasarruf edici bir davranışta bulunmama istekleri daha düşük olacaktır. Karşılıklılık koşulunun aranmasında devletlerin istekleri etkilidir. Tenfiz açısından aranılan diğer koşullar gerek tarafların, gerekse de devletlerin hukuki, sosyal amaçlarına hizmet etmekle birlikte; karşılıklılık koşulu sadece devletlerin siyasi çıkarlarına hizmet etmektedir. Buna karşın, devletlerin tenfiz koşulları içerisinde bu koşulu ısrarla aramasının nedeni kendi mahkeme kararlarının diğer ülkelerde de tenfizini teminat altına almaktır.

D.Tenfiz Koşulu Açısından Aranılan Karşılıklılık Kavramı ile Yabancılar Hukuku Açısından Aranılan Karşılıklılığın Farkı

Karşılıklılığın yabancı mahkeme kararlarının tenfizi dışında çeşitli alanlarda düzenlenmiş olduğundan söz ettik. Karşılıklılık koşulunun en yoğun olarak

¹³¹Nomer, DHH, s. 498.

¹³²Çelikel, Tenfiz, s. 8.

düzenlendiği alanlardan birisi de, yabancılar hukukudur. Buna örnek olarak; Adli Sicil Kanunu m.7/II, Avukatlık Kanunu m.44/V, Deniz İş Kanunu m.4, Gümrük Kanunu m.167/II, Harçlar Kanunu m.85(g) İş Mahkemeleri Kanunu m.11/II, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu m.4/II (c), Tebligat Kanunu m.26/I, mülga 1934 tarihli 2644 sayılı Tapu Kanunu¹³³ nun 35.maddesi, Basın Kanunu m.35/f (sorumlu müdür olmak), Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.34/c(yabancıların adli yardımdan yararlanma hakkı¹³⁴) gibi hususlar gösterilebilir.

Yabancılar hukuku anlamında aranan karşılıklılık koşulu ile yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan karşılıklılık koşulu farklı temellere dayandırılmaktadır. Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan karşılıklılık koşulu, devletleri hedef alan bir koşuttur¹³⁵. Karşılıklılık Türkiye’de tenfizi istenen kararın verildiği mahkemenin bağlı bulunduğu ülkeyi hedef almaktadır¹³⁶. Tenfizi talep eden kişinin vatandaşlığı dikkate alınmaz¹³⁷. Bunun en önemli göstergesini de vatansızlar oluşturmaktadır¹³⁸. İlâmı veren devlet ile Türkiye arasında karşılıklılığa ilişkin durumun varlığı saptanır¹³⁹.

Yabancılar hukuku açısından karşılıklılıkkoşulu ise tarafların vatandaşlığını hedef alır¹⁴⁰. Yabancılar hukuku anlamında karşılıklılığın temelinde Türkiye’nin bir hakkı

¹³³ 2644 sayılı kanunun 35.maddesinde, 2003 yılına kadar yabancı gerçek kişilerin taşınmaz edinmesi konusunda “karşılıklılık koşulu” aranıyor durumdaydı. 2003 yılında 2644 sayılı Kanunda da yabancıların taşınmaz edinmesine yönelik olarak karşılıklılık koşuluna yer verilmiştir. Ancak daha sonra Anayasa Mahkemesi kararı ile bu şart iptal edilmiştir. 2005 yılında 5444 sayılı Yasayla birlikte, yabancıların taşınmaz ediniminde “karşılıklılıkkoşulu” kaldırılmıştır. Buna karşılık *Özel*’e göre, yabancılar hukukuna ilişkin diğer hususlarda devletlerin karşılıklılık esasından vazgeçebilmesi mümkün olmakla birlikte, toprak edinme konusunda devletlerin tek taraflı olarak karşılıklılık esasından vazgeçmeleri eşitlik ilkesine aykırı bir durum oluşturmaktadır. Çünkü Türk vatandaşlarının ülkelerinde taşınmaz edinmesini yasaklayan devletin vatandaşlarına Türk toprakları edinmesine izin vermek eşitsizliğe yol açmaktadır. Ayrıca, *Özel* bunlara ek olarak, karşılıklılık ilkesinin uluslararası hukuka uygun, objektif bir ilke olduğunu düşünmektedir (**Özel**, Sibel, Yabancıların Taşınmaz Edinmeleri, Güncel Tartışmalar (Panel Notları), İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2012, s. 44 ve 46).

¹³⁴ 4.HD, T.12.5.2015, E.2014/13991, K.2015/6077 (www.kazanci.com/E.T:10.12.2015).

¹³⁵ **Tezgel**, s. 153; **Doğan**, Vahit, Milletlerarası Özel Hukuk- Pratik Çalışmaları, Savaş Yayınevi, Ankara 2015, s. 366.

¹³⁶ **Çelikel**, Tenfiz, s. 9; **Çelikel/Bahadır**, s. 679; **Çelikel**, Ahkâm-ı Şahsiye, s. 9; **Lale**, Muktedir, Yargıtay Uygulamasında Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara 2014, s. 393.

¹³⁷ Tenfiz talep eden tarafın, talep anında hangi devletin vatandaşlığında olduğuna bakılmaz (**Ansay**, s. 252).

¹³⁸ **Tezgel**, s. 153.

¹³⁹ **Ansay**, s. 252.

¹⁴⁰ Doktrinde, yabancılar hukuku açısından aranan karşılıklılık koşulunun her durumda vatandaşlık durumuna dayandırılma gibi bir zorunluluğunun olmadığından söz edilmiştir. Buna ek olarak vatandaşlık dışında ırk ve din gibi nedenlere de dayandırılabilirdiğinden söz edilmiştir. Buna örnek olarak; Lozan antlaşmasınının 45. maddesi gösterilmektedir. İlgili maddeye göre; Türkiye tarafından

bir yabancıya sağlamlasında o devletin *aynı hakkı kendi ülkesinde Türk vatandaşları lehine sağlanması* koşulu yer almaktadır. Göger'in de ifade ettiği gibi, karşılıklı işlem koşulu yabancı statüsünde herkes açısından geçerli olmamakla birlikte, karşılıklı işlem bir yabancı devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişilere uygulanmaktadır¹⁴¹. Ayrıca tenfiz açısından aranan karşılıklılık koşulu, şahısların menfaatleri ile ilgilenmemektedir¹⁴². Nomer'in de ifade ettiği gibi, tenfiz talebinde bulunan kişi; ister yabancı ister Türk olsun tenfiz talebi açısından önem arz etmeyecek¹⁴³ olup, karşılıklılığın aranması "*Türkiye'de hak arayan Türk vatandaşlarının çıkarlarının zarara uğramasının göze alınması*" anlamına gelecektir¹⁴⁴.

Nitekim bu husus 2012 yılında Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu'nun bir kararında da belirtilmiştir. 2. Hukuk Dairesi ile 13. Hukuk Dairesi arasında yabancı mahkeme ilâmlarının gerekçesiz olmasının "*kamu düzenine aykırılığı*" sebebiyle oluşan uyuşmazlığın çözümü için verilen İçtihadı Birleştirme Kararında, yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranılan karşılıklılık koşulunun vatandaşlıkla bağdaştırılmayacağı, kararın verildiği ülkenin menfaatine ilişkin bir koşul olduğu açık bir şekilde belirtilmiştir. Buna karşılık doktrinde, tenfiz kararının reddinin lehine karar verilecek kişinin mağduriyetine sebep olacağı, devletin egemenliğinin zedelenmesi gibi bir sonucun söz konusu olmayacağı ifade edilmiştir¹⁴⁵.

E. Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması Açısından Karşılıklılığın Değerlendirilmesi

Türk hukukunda tanıma ve tenfiz mukayeseli hukuktaki düzenlemeler dikkate alınarak farklı dava türlerine hizmet etmek üzere düzenlenmiştir.¹⁴⁶ Yabancı

Müslüman olmayan azınlıklara tanınmayan haklar, Yunanistan da bulunan Türklere karşı da Yunanistan tarafından tanınmayacaktır (Göger, s. 29). Aksi görüş için bkz. Sargın, Fügen, Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye'de Taşınmaz Mal Edinmeleri ve Sınırlı Aynı Haklardan Yararlanmaları, Yetkin Yayınları, İstanbul 1997, s. 62.

¹⁴¹Göger, Erdoğan, Yabancılar Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:383, 2. Bası, Sevinç Matbaası, Ankara 1976, s. 25.

¹⁴²Nomer, DHH, s. 499; Uyanık-Çavuşoğlu, s. 80; Çelikel, Ahkâm-ı Şahsiye, s. 93; Demir-Gökyayla, Kamu Düzeni, s. 81; Sakmar, Yabancı İlâmlar, s. 90-91.

¹⁴³Nomer, DHH, s. 499.

¹⁴⁴Nomer, DHH, s. 511; Aybay/Dardağan, s. 301.

¹⁴⁵İBK, T. 10.2.2012, E.2010/1, K.2012/1, R.G.28417 (www.kazanci.com /E.T:10.12.2015).

¹⁴⁶Sanlı, Velayet, "Türk Hukukunda Çocukların Velayetine ve Korunmasına İlişkin Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi", MHB, Y.16, S.1-2, 1996, s. 72 vd.; Nomer, DHH, s.496; Aybay/Dardağan, s. 303.

mahkeme kararlarının, cebri icraya yol açmaksızın sadece kesin hüküm kuvvetinin kabul edilmesine tanınma denilmektedir¹⁴⁷. Doktrinde, *Wolff* tarafından tanınmanın, yabancı hukukun uygulanması gibi düşünülebileceği ifade edilmiştir¹⁴⁸. Yabancı ilâm hakkında tanıma kararı verilmesi, karara ilişkin sonuçların ülke içerisinde yayılması anlamına gelecektir¹⁴⁹. Diğer bir deyişle, yabancı ilâm hakkında tanıma kararı alınmasıyla birlikte, o karar, tanıma kararını veren ülke mahkemesinden alınan diğer mahkeme kararlarıyla aynı etkiye sahip olacak, o ülke mahkemesinden verilmiş bir karar gibi görülecektir¹⁵⁰. Kural olarak, yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi için aranan koşullar aynıdır¹⁵¹. Ancak, bu kuralın tek istisnasını, çalışmamızın da konusunu teşkil eden “*karşılıklılık koşulu*” oluşturmaktadır. 5718 sayılı MÖHUK’un 54. maddesinde tenfiz koşulları düzenlenmiş olup, a bendinde karşılıklılık koşuluna yer verilmiştir. 58. maddede ise açık bir şekilde yabancı

¹⁴⁷ **Çelikel**, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Müktesep Haklar Nazariyesi”, MHB, C.29, S. 1-2, Y. 1963, s. 244; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, s. 5811; **Çelikel/Erdem**, s. 651; **Nomer**, DHH, s. 485; **Doğan** (Vahit), s.102; **Altuğ**, MUH, s. 132; **Özbakan**, s.18; **Tezgel**, s.39; **Ruhi**, Boşanma, s. 34; **Arat**, s. 426; **Özüğür**, Boşanma, s. 1252. MÖHUK md. 58 gereği, yabancı mahkeme ilâmının kesin delil veya kesin hüküm olarak kabul edilebilmesi yabancı ilâmın tenfiz koşullarını taşıdığı mahkeme tarafından yapılacak tespitine bağlıdır. İhtilâfsız kaza kararlarının tanınmasında da aynı hükümler uygulama alanı bulacaktır; Yargıtay kararları da aynı yöndedir; 8. HD’nin bir kararına göre; “*Yabancı mahkemeler tarafından verilmiş ve o devlet kanunlarıncı kesinleşmiş bulunan ilâmların Türkiye’de icra olunabilmesi için Türk Mahkemesi tarafından tenfiz kararı verilmesi gerekir. Yabancı mahkeme ilâmının kesin delil veya kesin hüküm olarak kabul edilebilmesi ise yabancı mahkeme ilâmının tenfiz koşullarını taşıdığı mahkemeye tespitine bağlıdır*” 8.HD, T.19.6.2014, 3930/10998, (www.kazanci.com/ E.T: 01.01.2015); 2.HD, T.18.6.2008, 5375/8868 (**Doğan** (İzzet), s. 203); 4.HD, T.30.9.1985, 5537/7507 (YKD, 1/1986, s. 39-41). Buna karşılık uygulama açısından geçmişte verilen birtakım kararlara baktığımızda, tanıma ve tenfizin birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Buna ilişkin olarak; 2. HD’nin 1989 yılında vermiş olduğu bir kararına göre; “*Mustafa Deniz ile Hanife Deniz arasındaki boşanma davasına ilişkin olarak, yabancı boşanma kararının Türk mahkemelerinde tenfizi istenmiştir. Daha sonra 2.HD, boşanma kararının kamu düzenine aykırılığı göz önünde bulundurarak, ilk derece mahkemesinin kararının bozmuştur. Kamu düzenine aykırı olmama koşulu, hem tanıma hem de tenfiz açısından aranmakla birlikte, daha önce de anlatılmış olduğu üzere, tanıma ve tenfiz birbirinden farklı kararlar adına alınmaktadır. Tenfiz davaları icrai nitelikteki kararlar için tanıma ise inşai nitelikteki kararlar için söz konusu olabilmektedir. Boşanma davası nitelik itibarıyla, inşai nitelikte bir karar olmasından dolayı, Türk mahkemeleri tenfizine değil, ancak tanınmasına karar verebilir*”. 2. HD, T. 3.3.1989, 231/1907 (YKD, 1989/10, s. 1385).

¹⁴⁸ **Wolff**, s. 254.

¹⁴⁹ **Nomer**, DHH, s. 497; **Güven**, s. 23; **Sakmar**, Yabancı İlâmlar, s. 149; **Çelikel/Erdem**, s. 651; **Arat**, s. 426; **Özbakan**, s. 18.

¹⁵⁰ **Zeynalova**, Yuliya, “The Law on Recognition and Enforcement of Foreign Judgements: Is it Broken and How Do We Fix It?”, V.31, 2013, s. 155; **Süral**, Ceyda/ **Tarman**, Zeynep-Derya, “Recognition And Enforcement of Foreign Court Decisions in Turkey”, Yearbook of Private International Law, 2013/2014-15, s. 486; **Ertaş**, s. 378.

¹⁵¹ Bu husus Alman Usul Kanunu (ZPO) açısından da geçerlidir (**Karaaslan**, Erol/ **Karaaslan**, Varol, “Alman ve Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması”, Yasa Hukuk Dergisi, 2004/27, s.18). Tenfiz açısından gerekli görülmeyen hususların, yalnızca yabancı mahkemelerin kesin hüküm veya kanıt gücünün kabulü için aranması da gerekli değildir (**Tiryakioğlu**, s.32).

mahkeme kararlarının tanınması açısından 54. maddenin a bendine yer verilmeyeceği belirtilmiştir¹⁵².

Tenfize ilişkin ilk düzenlemelerin yer aldığı mülga HUMK'da yabancı mahkeme kararlarının tanınması hususu özel olarak düzenlenmemiştir. Sadece tenfize ilişkin birtakım koşullara yer verilmiş olup, bu koşulların tanıma açısından da aranması gerektiği belirtilmiştir. Kanunun ifadesinden tanıma açısından da karşılıklılık koşuluna yer verilmesi gerektiği anlaşılıyor olsa da, doktrinde o dönemde ağırlıklı görüş, tanıma açısından karşılıklılık koşulunun aranmaması yönündeydi¹⁵³. Yabancı mahkeme kararlarının tanınması açısından karşılıklılık koşuluna yer verilmesinin isabetli olup olmadığı konusunda doktrinde iki görüş mevcuttur. Bunlardan birisi, tanıma açısından da karşılıklılık koşulunun aranması¹⁵⁴ gerektiği yönünde olup, ağırlıklı olarak savunulan karşı görüş ise, tanıma açısından karşılıklılık koşuluna yer verilmesinin tanıma olanağını sınırlandıracağından ve tanımanın nitelik itibarıyla devletlerin egemenlik haklarını zedeleyici bir etkiye sahip olmamasından hareketle aranmaması gerektiği yönündedir¹⁵⁵. Gerek 2675 sayılı MÖHUK, gerekse de 5718 sayılı MÖHUK açısından tanımaya ilişkin koşullar içerisinde açık bir şekilde karşılıklılığın aranmayacağı belirtilmiş olup, tanıma ve tenfiz müesseseleri ayrı olarak düzenlenmiştir.

Yürürlükte bulunan 5718 sayılı MÖHUK'da açık bir şekilde tanıma açısından karşılıklılık koşuluna yer verilmeyeceği belirtilmiştir. Buna karşılık, kimi devletler tanıma açısından da karşılıklılık koşuluna yer vermişlerdir. Bu ülkelere örnek olarak, Almanya¹⁵⁶, Çin, Japonya, Hindistan¹⁵⁷ ve Kazakistan¹⁵⁸ gibi ülkeler gösterilebilir.

¹⁵² “Yabancı mahkeme ilâmının kesin delil veya kesin hüküm olarak kabul edilebilmesi yabancı ilâmın tenfiz koşullarını taşıdığına mahkemeye tespitine bağlıdır. Tanımada 54 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi uygulanmaz.”

¹⁵³ **Belgesay**, Mustafa-Raşit, Hukuk Usulü Muhakemeleri Şerhi, C. II, Güven Yayınevi, İstanbul 1939, s. 502; **Belgesay**, Adliye, s. 217; **Çelikel**, Ahkâm-ı Şahsiye, s. 88; **Sakmar**, Yabancı İlämlar, s. 169; **Göger**, DÖH, s. 381; **Arat**, s. 479-480; **Tiryakioğlu**, s. 33; **Sakmar**, Boşanma, s. 208; **Kuru**, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 4.Baskı, C.4, Beta Yayınları, Ankara 1984, s. 3934.

¹⁵⁴ **Umar**, Bilge, “Yabancı ve Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması”, 1960, Y.51, S.8, s. 481; **Altuğ**, Yılmaz, Devletler Hususi Hukukunda Yargı Yetkisi, İstanbul 1973, s. 139.

¹⁵⁵ **Sakmar**, Yabancı İlämlar, s. 169; **Özbakan**, s. 94; **Göger**, s. 381; **Arat**, s. 479-480; **Çelikel**, Ahkâm-ı Şahsiye, s. 88; **Tiryakioğlu**, s. 33; **Nazikoğlu**, s. 480; **Arat**, s. 466; **Ansay**, s. 254; **Tezgel**, s. 57; **Durak**, Tez, s. 15.

¹⁵⁶ Alman hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tanınması açısından aranan koşullar için bkz. **A.Schutze**, Roif, “The Recognition and Enforcement of American Civil Judgments Containing Punitive Damages in the Federal Republic of Germany”, Journal of International Law, V.11, I. 3, 1990, s. 583-584; **Brenscheidt**, Michael H., “The Recognition and Enforcement of Foreign Judgements in Federal Republic of Germany”, International Lawyer, V.11, I.2, 1977, s. 264.

Alman Usul Kanunu'nun (ZPO) 328. maddesinin 5.fıkrasında, yabancı mahkeme kararlarının tanınması açısından karşılıklılık koşulunun aranması gerektiği ifade edilmiştir¹⁵⁹. Çin hukukunda ise, sadece Çin devleti ile anlaşma yapmış devletlerin mahkemelerinden alınan kararlar ve herhangi bir devletin mahkemesinden alınmış boşanma kararların tanınması açısından karşılıklılık koşulu aranmamaktadır¹⁶⁰. Bunun haricinde, Çin hukuku açısından karşılıklılık olmazsa olmaz bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uygulamaya bakıldığında, gerek Yargıtay'ın, gerekse de ilk derece mahkemelerinin vermiş olduğu bazı kararlarda tanıma ve tenfiz hususlarının birbirlerine karıştırıldığı, nitelik itibariyle hakkında tanıma kararı verilmesi gereken kararlar hakkında tenfiz kararı verilmeye çalışıldığı, buna istinaden de tanıma açısından karşılıklılık koşuluna yönelik olarak bir inceleme yapıldığı görülmektedir. Tanıma ve tenfiz arasında nitelik itibariyle bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Tanıma, davalarının konusunu, yabancı mahkemelerden alınmış inşai (yenilik doğurucu) nitelikteki kararlar oluştururken, tenfiz davasının konusunu ise eda kararları oluşturmaktadır. Tanıma ile tenfiz davası arasındaki nitelik farkının dışında, aranılan koşullar yönünden de de tanıma da aranmayan tenfiz davasında aranan “*karşılıklılık*” koşulu bulunmaktadır.

¹⁵⁷ Yabancı bir ülkeden alınmış bir karar hakkında, Hindistan mahkemelerinde tanıma kararı verilebilmesi, kararın alındığı devlet ile Hindistan arasında iki veya çok taraflı bir anlaşma veya fiili bir uygulamanın varlığını gerektirir (**Joseph**, M.H., “Enforcement of Foreign Decrees/Judgement in India”, <http://www.legalindia.com/enforcement-of-foreign-decrees-judgement-in-india/> / E.T: 06.04.2016).

¹⁵⁸ Kazakistan Medeni Usul Kanunu'nun 425. maddesi gereğince yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi açısından karşılıklılık koşulu aranmaktadır (**Nurmukhambetova**, s. 67 vd.).

¹⁵⁹ 328. maddenin 2. fıkrasında, tanıma açısından, karşılıklılık aranması hususunda iki istisna getirilmiş durumdadır. Buna göre; davanın konusu malvarlığına ilişkin değilse veya dava konusu hakkında Alman yasalarının yetkili kıldığı bir mahkeme yoksa bu durumda tanıma açısından karşılıklılık koşulu aranmaz. Böylece kanun koyucu içeriği malvarlığına ilişkin olmayan yabancı mahkeme kararlarının tanınması için politik sebeplere dayalı karşılıklılık koşulundan vazgeçmiştir (**Seviğ**, Raşit-Vedat, “Türkiye’de, Almanya’da ve Fransa’da Kişisel Statüye İlişkin Yabancı İlamların Tanınması”, Kubalı’ya Armağan, 8/11, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü Yayını, 1974, s. 276; **Tütüncübaşı**, Uğur, “Türk Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak Alman Hukukunda Yabancı Kararların Tanınması ve Tenfizi”, DEÜHFD, 2014/16, Hakan Pekcanitez’e Armağan, s. 1540). Alman kanunlarında yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik olarak karşılıklılık koşuluna yer verilmiş olması, Amerikan mahkemelerince verilmiş malvarlığına ilişkin kararların uzun yıllar Alman mahkemelerince tanınması ve tenfizine engel olmuştur (**Wurmnest**, Wolfgang, “Recognition and Enforcement of U.S. Money Judgements in Germany”, V. 23, I. 1, s. 186; **Durak**, Bahar-Yeşim, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinde Mütakabiliyet Açısından Bazı Ülke Hukuklarının Durumu ve Bu Ülkeler ile Türkiye Arasında Özellik Taşıyan Hususlar”, İzmir Barosu Dergisi, Y. 65, S.2, 1999, s. 226-27).

¹⁶⁰ Çin hukukunda karşılıklılık koşulunun yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi açısından bu derece önemli bir düzeyde olması tartışmalıdır (**Zhang**, Wenliang, “Recognition and Enforcement of Foreign Judgements in China: A Call for Special Attention to Both the “Due Service Requirement” and the “Principle of Reciprocity”, Chinese Journal Of International Law, Oxford Universty Press 2013, s. 153).

Aralarındaki belirgin farklara karşın uygulamaya bakıldığında, tanıma ve tenfiz davalarının birbirlerinin yerine kullanılabilirlikleri, aynı amaca hizmet ettiği düşünülmektedir¹⁶¹.

Konuya ilişkin olarak, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 2004 tarihli bir kararında; Bulgaristan mahkemelerinden alınan bir boşanma kararına ilişkin olarak, öncelikle ilk derece mahkemesi tarafından hakkında tenfiz kararı verilmiş olup, daha sonra Yargıtay 2.Hukuk Dairesi, Adalet Bakanlığı Hukuk ve Dış İlişkiler Bakanlığı'ndan 14.08.2003 tarihinde gelen cevap yazısında, Bulgaristan ile Türkiye arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik bir anlaşma olmadığının belirtilmiş olmasına istinaden davanın reddine karar vermiştir¹⁶².

Benzer şekilde, Kanada Ontario Adalet mahkemesinden alınan bir boşanma kararının tanınmasının Türk mahkemelerinde talep edilmesi üzerine, ilk derece mahkemesi, “ilâmın verildiği devletle Türkiye Cumhuriyeti arasında ilâmların tenfizini mümkün kılan akdi veya fiili karşılıklılık bulunmadığı” gerekçesiyle tanıma talebinin reddine karar vermiştir. Bunun üzerine karar davacı tarafından temyiz edilmiştir. Yargıtay 2.Hukuk Dairesi'nin bir kararına göre; yabancı mahkeme kararlarının tanınmasına yönelik olarak, Türkiye Cumhuriyeti ile ilâmın verildiği devlet arasında karşılıklılık esasına dayanan bir anlaşma yahut o devlet ile Türk mahkemelerinden verilmiş ilâmların tenfizini mümkün kılan bir kanun hükmünün veya fiili bir uygulamanın bulunması” koşulu aranmayacaktır. Bu durumda isteğin diğer yasal koşullar bakımından incelenmesi gerekirken, yasanın aramadığı koşula dayanarak hüküm kurulması doğru bulunmamıştır¹⁶³.

Yukarıda gösterilen Yargıtay kararları yabancı devlet mahkemelerinden alınmış boşanma kararlarının tanınması istemine yöneliktir. Ancak uygulamada tanıma ve tenfiz kavramlarının birbirlerine karıştırıldığı, aynı dava türleri için talep edildikleri gibi bir anlayışa dayanılarak verilmiş yanlış kararların olduğu görülmektedir¹⁶⁴.

¹⁶¹ Doğan, İzzet, Öğreti ve Uygulamada Milletlerarası Aile Hukuku ve Milletlerarası Usul Hukuku, Seçkin Yayınları, Ankara 2010, s. 457; Ekşi, Tanıma ve Tenfiz, s. 4-5

¹⁶² 2. HD, T. 12.10.2004, 9389/11706 (Özğür, Velayet, s. 1297). Benzer şekilde, ABD'nin Florida Eyaleti'nden alınan alınmış bir mahkeme kararı hakkında tanıma ve tenfiz kararı verilmesine ilişkin olarak, karşılıklılık konusunda araştırma yapılması gerektiği belirtilmiştir (Özğür, Boşanma, s.1293). Bu kararlar uygulama da tanıma ve tenfizin birbirleriyle karıştırıldığı sonucunu gösterdiği gibi, tanıma açısından aranmaması gerekli olan karşılıklılık koşulunun aranması gerektiğini göstermek açısından da önem arz etmektedir.

¹⁶³ 2. HD, T. 23.9.2014, 16604/18209 (karar yayımlanmamıştır).

¹⁶⁴ Doktrinde tanıma ve tenfiz müesseselerinin birbirine karıştırılması durumunda tavih yoluna gidilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Ekşi, Tanıma ve Tenfiz, s. 11).

Ancak daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, tenfiz icrai nitelikteki kararlar için söz konusu olup, tanıma icrai nitelikte olmayan kararlar için söz konusu olmaktadır. Boşanma kararları da niteliği itibariyle, bozucu yenilik doğurucu kararlardır. Bu nedenle bu nitelikteki kararlar hakkında tenfiz kararı değil, tanıma kararı verilmesi gerekmekte olup, tanıma açısından da karşılıklılık koşulunun aranmayacağını bir kez daha vurgulamış olalım. Yargıtay'ın birçok kararında da tanıma açısından karşılıklılık koşuluna yer verilemeyeceği belirtilmiştir¹⁶⁵.

F. Karşılıklılık Koşulunun Tenfiz Koşulları İçerisinde Yer Almasına İlişkin Görüşler

Karşılıklılık koşulunun düzenleniş şekli açısından 2675 sayılı mülga MÖHUK ile 5718 sayılı MÖHUK arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Gerek 2675 sayılı mülga MÖHUK gerekse de günümüzde uygulanmakta olan 5718 sayılı MÖHUK'da karşılıklılığın düzenlenişine ilişkin olarak, 1082 sayılı HUMK döneminde yapılan eleştiriler dikkate alınarak karşılıklılık türleri genişletilmiştir¹⁶⁶. Buna karşılık doktrinde kimi yazarlar tarafından karşılıklılığın varlığının tenfiz koşulları açısından aranmaması gerektiği savunulmuş, kimi yazarlar tarafından ise karşılıklılığın gerekli olduğu belirtilmiştir. Buna ilişkin olarak karşılıklılığın tenfiz koşulu açısından gerekliliği ya da gerekli olmadığı konusunda doktrinde belirtilen görüşler ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

¹⁶⁵ Kadıköy 5. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 2007 yılında ihtilafsız bir kaza kararına ilişkin olarak vermiş olduğu kararına istinaden davacı tarafından 2008 yılında temyiz edilmesi üzerine, Yargıtay 2. HD ihtilafsız kaza kararlarının tanınmasının da MÖHUK'un 58. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, yabancı mahkeme ilâmının kesin delil veya kesin hüküm olarak kabul edilmesi yabancı ilâmın tenfiz koşullarını taşıdığına mahkeme tespitine bağlıdır hükmüne dayanarak, ihtilafsız kaza kararlarının tanınması hususunda karşılıklılık koşulunun aranmayacağından hareketle ilk derece mahkemesinin kararının bozulmasına karar vermiştir. 2. HD, T. 23.9.2008, 12662/12390 (**Eksi**, 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanuna İlişkin Yargıtay Kararları, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2010, s. 138). Benzer şekilde Kocaeli 1. Aile Mahkemesi tarafından Avusturya mahkemesi tarafından verilmiş bir boşanma kararının tanınmasına ilişkin olarak, Yargıtay 2. HD yabancı mahkeme kararlarının tenfizi koşulları içerisinde düzenlenmiş olan karşılıklılık koşulunun aranmayacağı, bu nedenle de yasada tanıma açısından aranan koşullara ilişkin olarak yapılacak inceleme sonucunda karar verilmesi gerektiğinden ilk derece mahkemesi tarafından verilen kararın bozulmasına hükmetmiştir. 2.HD, T. 3.2.2010, E.2009/1199, K.2010/16110 (**Eksi**, 5718, s. 154-155). Maryland Eyaleti Montgomery kenti Bölge mahkemesinden verilen 19.3.1999 günlü kararın tanınmasına ilişkin olarak, tanımada 2675 sayılı MÖHUK'un 38. maddesine istinaden, "*karşılıklılık koşulu*"nın aranmayacağına karar verilmiştir. 2.HD, T. 23.11.2005, 12379/16166 (**Özüğür**, Boşanma, s. 1265).

¹⁶⁶ **Çelikel/Erdem**, s. 674.

1. Tenfiz Açısından Karşılıklılığın Gerekli Olduğu Görüşü

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından doktrinde bir görüş karşılıklılık koşulunun aranması gerektiği yönündedir. Daha önce de ifade edilmiş olduğu gibi, kural her mahkeme kararının sadece verildiği ülkede etki doğurması olmakla birlikte, tenfiz müessesesi bu kurala bir istisna teşkil etmektedir. Yabancı bir mahkeme kararı hakkında tenfiz talebinde bulunan taraf, aldığı karara dayanarak icra organlarını harekete geçirebilme yetkisine sahip olacaktır. Tenfiz müessesesi tarafların menfaatine hizmet etmekle birlikte, bir şekilde de aslında devletlerin egemenlik haklarının zedelenmesine yol açabileceği çekincesi akla gelebilmektedir. İşte bu noktadan hareket eden bazı yazarlar tarafından doktrinde tenfiz açısından karşılıklılık koşulunun aranması gerektiği savunulmaktadır.

Doktrinde, tenfiz açısından aranılan karşılıklılık koşuluna yönelik olarak; karşılıklılık koşulunun aranmamasının devletlerin egemenlik haklarına müdahale anlamına geleceği, Türk mahkemelerinin kararlarını tenfiz etmeyen devletlerin mahkeme kararlarının Türk mahkemelerinde etki tanınmasının hiçbir anlamı olmadığı, aksi bir durumun devletlerin yargı yetkisinden fedâkarlık etmesi anlamına geleceği¹⁶⁷ ve bu nedenle de bu fedâkarlığın karşılığının beklenmesinin doğal olduğu¹⁶⁸ savunulmaktadır¹⁶⁹. Aşağıda görüşlerimize yer verilecek olmakla birlikte, yukarıda ifade edilen ve tenfiz açısından karşılıklılığın aranmasını savunan görüş sadece devletin siyasi çıkarları ile ilgilenmekte olup, taraf menfaatlerini tamamen geri plana atmaktadır¹⁷⁰. Tenfiz niteliği itibariyle tarafların menfaatini ön planda tutan,

¹⁶⁷ Buna karşılık, *Sakmar'a* göre; yabancı devlet mahkemelerinin kararları hakkında tenfiz kararı verilmesi; o ülkeye karşı fedakârlık yapılacağı anlamına gelmeyecektir (**Sakmar**, Ata, Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Öntasarı Sempozyumu (22-24 Kasım, 1976), Fakülteler Matbaası 1978, s. 251).

¹⁶⁸ **Yalçınkaya/Kaleli**, s. 2006-2007.

¹⁶⁹ **Güven**, s. 86; **Erdoğan**, Mehmet-Şirin, “Boşanma Kararlarının Tenfizi”, ABD, 1999/7, s. 78; **Çelikel/Erдем**, s. 625; **Doğan** (Vahit), s. 112; **Çelikel**, Aysel, Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Öntasarı Sempozyumu (22-24 Kasım, 1976), Fakülteler Matbaası 1978, s. 262; **Kuru**, Baki/ **Yılmaz**, Ejder, Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizi (Bildiriler-Tartışmalar), II. Tahkim Haftası, Ankara 1983, s. 182; **Şener**, Esat, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, TNBD, 1984/41, s. 8; **Yalçınkaya**, Namık/**Kaleli**, Şakir, Boşanma Hukuku, Türk Hava Kurumu Basımevi, C.2, Ankara 1988, s. 2006-2007; **Raffery**, Nicholas/**Baer**, Marvin/ **Joost**, Blom/ **Edinger**, Elizabeth/ **Saumier**, Geneviève/ **Walsh**, Catherine, Private International Law in Common Law Canada, Second Edition, Emond Montgomery Publications Limited, Toronto 2003, s. 353; **Tekinay**, Selahattin-Sulhi, Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Kanunu Ön Tasarı Sempozyumu (22-24 Kasım, 1976), Fakülteler Matbaası 1978, s. 266-267.

¹⁷⁰ Benzer görüş için bkz. **Sakmar**, Ata, Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Öntasarı Sempozyumu (22-24 Kasım, 1976), Fakülteler Matbaası 1978, s. 251.

tarafların farklı bir ülkede elde etmiş oldukları bir menfaati başka bir ülkenin mahkemelerinde icra etmelerini sağlayan bir müessesedir. Kaldı ki, tenfiz açısından karşılıklılık koşulu dışında birçok koşul aranmaktadır. Diğer tenfiz koşulları da egemenlik haklarının zedelenmesini önleyici nitelikte olup, tarafların ve devletlerin menfaatlerini daha koruyucu niteliktedir¹⁷¹. Farklı ülkelere gelen mahkeme kararları hakkında diğer tenfiz koşulları gözetilerek ilgili kararın tenfize uygunluğunun değerlendirilmesi tarafların daha lehine sonuçların doğmasına sebep olabilecektir. *Nomer'in* de ifade ettiği gibi, 54. maddenin diğer bentlerinde yer alan diğer tenfiz koşulları, ilgili tarafın veya Türk vatandaşının ya da toplumun genel kamu düzenini korumaya hizmet etmekle birlikte, karşılıklılık koşulu hiçbir şekilde tarafların menfaatine hizmet etmemektedir¹⁷².

2. Tenfiz Açısından Karşılıklılığın Gerekli Olmadığı Görüşü

Doktrinde uzun yıllardır karşılıklılık koşulunun gerekli olmadığı konusunda eleştirilen bizim de katıldığımız bu görüş; yukarıda sözü edilen görüşün tam aksini savunmakta olup; tarafların menfaatini ön planda tutarak, tenfiz açısından karşılıklılık aranmaması gerektiği yönündedir.

Tenfiz açısından karşılıklılık koşulunun aranması gerektiğini savunan görüşün temelinde “devlet egemenliği” ve “egemenlik hakkının zedelenmemesi” gerektiği düşüncesi yatmaktadır. Karşılıklılık koşulunun tenfiz açısından aranmaması gerektiği yönündeki görüş ise, bu koşulun tenfiz koşulları içerisinde yer almasını ağır bir şekilde eleştirmekle birlikte, bu eleştirilerine dayanak olarak farklı birtakım sebepler öne sürmektedir. Bir görüşe göre, yabancılar hukuku anlamında aranan karşılıklılık koşulu belirli bir amaca hizmet etmekle birlikte, tenfiz açısından karşılıklılık

¹⁷¹ Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık koşuluna karşı çıkan yazarlardan *Ansay* tenfiz koşulları açısından asıl incelenmesi gerekenin; verilen kararın adil bir yargılama sonucunda verilip verilmediği olduğunu savunurken, *Durak* ise asıl önemli olanın alınan kararın hilesiz ve kamu düzenini ihlal etmeyecek şekilde olması gerektiğini savunmaktadır (**Ansay**, s. 247; **Durak**, Bahar-Yeşim, Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinde Mütakabiliyet Esası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998, s. 23).

¹⁷² **Nomer**, DHH, s. 511; **Demir-Gökyayla**, Kamu Düzeni, s.73. Doktrinde, *Demir-Gökyayla* tarafından, kamu düzeni koşulunun tarafların menfaatine yönelik bir düzenleme olmadığı, tanıma ve tenfiz sonucunun lehine etki göstermesini isteyen tarafın Türk vatandaşı olabileceğinden hareketle yazar, kamu düzeni koşulunun da karşılıklılık koşuluna benzer bir şekilde devletin çıkarlarına hizmet ettiğini ifade edilmektedir (**Demir-Gökyayla**, Kamu Düzeni, s. 73-74).

koşulunun aranmasının hiçbir amaca hizmet etmediği¹⁷³, Türkiye ile yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak karşılıklılık koşulu bulunmayan devletlerin mahkemelerinden alınmış kararlar hakkında Türk vatandaşlarının da Türk mahkemelerinde tenfiz talebinde bulunabilecekleri, küreselleşen dünyada devletler arasında uluslararası ilişkilerin artması nedeniyle uyuşmazlıkların hızlı ve etkin bir şekilde çözümlenmesi gerektiği, bu nedenle de tenfiz prosedürünü gereksiz ve ayrıntılı hususlarla güçleştirmenin bir anlamı olmayacağı ifade edilmiştir¹⁷⁴.

Dünyada ülkeler arasındaki gelişmeler; sınırların kalkmasına, devletler arasındaki ilişkilerin artmasına yol açmıştır. Küreselleşen dünyada artık herhangi bir devlet mahkemesinden alınmış bir kararın başka bir devlet mahkemesinde tenfiz edilmesi talebi artış göstermektedir. Bir yandan Türk vatandaşlarının çeşitli devletler ile bağlarının artması, diğer yandan yabancı devlet vatandaşlarının Türkiye ile ilişkilerinin artması; yabancı bir devlet mahkemesinde alınan kararların Türkiye’de veya tam tersi, Türkiye’den alınmış bir mahkeme kararının başka devletlerde etki doğurması yönündeki taleplerin artmasını sağlamıştır. Ancak karşılıklılık koşulu, yabancı mahkeme kararlarının tenfizine engel yaratan bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancı bir mahkeme kararı hakkında Türk mahkemelerince tenfizin reddine karar verilmesi, kararı veren ülkenin de Türk mahkemelerinin kararlarının tenfizine yönelik olarak olumsuz bir bakış açısına sahip olmasına neden olmaktadır. Ancak karşılıklılık koşulu günümüzde sadece Türk hukukunda değil, birçok ülke hukukunun tenfiz koşulları içerisinde yer alan bir koşuldur. Devletlerin geçmiş yıllardan kalan, artık etkisini yitirmeye yüz tutmuş koşultan bir an önce vazgeçmeleri gerektiği düşündüyoruz. Yabancı bir mahkeme tarafından verilmiş bir kararın başka bir devlet topraklarında etki doğurması egemenlik haklarının zedelenmesi olarak düşünülemez. Ayrıca egemenlik haklarının zedelenmesi nedeniyle bir Türk vatandaşının herhangi bir ülkeden almış olduğu yabancı mahkeme kararının Türk topraklarında etki doğurmaması beklenemez.

Tarafların mağduriyetine yol açabilecek dava türlerine en çarpıcı örnek, nafaka kararlarıdır. Herhangi bir ülkeden alınmış bir nafaka kararının, kararı veren devlet ile

¹⁷³ **Sakmar**, Sempozyum, s. 250-251.

¹⁷⁴ **Nomer**, Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Öntasarı Sempozyumu (22-24 Kasım, 1976), Fakülteler Matbaası 1978, s. 260; **Sayman**, Yücel, Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Öntasarı Sempozyumu (22-24 Kasım, 1976), Fakülteler Matbaası 1978, s. 260; **Tezgel**, s. 163-164; **Ansay**, s. 247; **Ekşi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 174; **Durak**, Tez, s. 23.

Türkiye arasında karşılıklılık koşulu gerçekleşmediği gerekçesiyle tenfizi engellenmemelidir. Bu açıklamalarımız her türlü kararın Türkiye’de etki doğurması gerektiği şeklinde düşünülmemelidir. Bu durumda da kamu düzeni engeli karşımıza çıkacaktır. Kamu düzeni koşulu her türlü kararın Türkiye’de etki doğurmasını engelleyecek bir koşuttur. Bu nedenle hukukumuzda etki doğurması egemenlik haklarını zedeleyici nitelikteki kararların tespiti kamu düzeni koşulu vasıtasıyla gerçekleştirilebilecektir. Bu nedenle yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık koşulunun, hem kişilerin haklarını zedeleyecek hem de devletler arasındaki ilişkilerin gelişmesini önleyici bir etkiye sahip olması nedeniyle tenfiz koşulları içerisinde yer almaması gerektiği düşüncesindeyiz. Ayrıca doktrinde karşılıklılık koşulunun en azından belirli konulardaki mahkeme kararları açısından aranmaması gerektiği savunulmakla birlikte, bu çözümün de uygulamada yaşanacak aksaklıkların önüne geçemeyeceği düşüncesindeyiz. Doktrinde *Tezgel* tarafından tenfiz açısından karşılıklılık koşulunun aranmaması gerektiği ifade edilmekle birlikte, aranacak ise en azından kişi hallerine ve aile hukukuna dair ihtilafların çözümüne ilişkin alınmış mahkeme kararları hakkında aranmaması gerektiği ifade edilmiştir¹⁷⁵. *Tezgel’in* bu görüşü karşılıklılık koşulunun tenfiz açısından sıkı bir şekilde aranmasının etkisini hafifletmeye çalışmakla birlikte, bu şekilde bir yönelimin uygulamada yaşanacak problemlerin çözümüne katkı sağlamayacağı düşüncesindeyiz. Zira, yukarıda söz edildiği gibi, uygulama da tanıma ile tenfiz kavramları aynı dava türlerine hizmet ediyor gibi düşünülerek, tanıma açısından karşılıklılık durumu saptanmaya çalışılıp, bunun sonucunda karşılıklılığın eksikliği sebebiyle tanıma talebinin reddine karar verilebilmektedir. Dolayısıyla belirli konulardaki davaların tenfizi hakkında karşılıklılık koşulunun aranmayacak olması durumunda da benzer sıkıntıların yaşanması muhtemeldir.

¹⁷⁵*Tezgel*, s. 156. Doktrinde *Çelikel/Erdem* tarafından özellikle malvarlığı konusunda verilen kararların tenfizi açısından karşılıklılık koşulunun aranması gerektiği ifade edilmiştir (*Çelikel/Erdem*, s. 674).

III. BÖLÜM

KARŞILIKLILIK TÜRLERİ VE TESPİTİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

A. Karşılıklılık Türleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme

MÖHUK'un 54. maddesinin 1. fıkrası gereğince, karşılıklılığın akdi, hukuki veya fiili olmak üzere üç şekilde gerçekleşebilmesi mümkündür. Kanunun ifadesinden, karşılıklılığın üç türe ayrıldığı anlaşılmaktadır. Karşılıklılık esasını tespit etmek zorunda olan hakim, somut olayda üç karşılıklılık türünden birinin varlığını saptadığı takdirde, diğer koşullar açısından inceleme yapabilecektir. Kanunda karşılıklılığın türlerinden bahsedilmiş olmakla birlikte, bu türlerin ne şekilde saptanabileceği konusunda kanunda hakime yol gösterici bir hüküm bulunmamaktadır. Uygulamada akdi karşılıklılığın saptanması açısından, zorluk yaşanmamakla birlikte, özellikle fiili ve kanuni karşılıklılığın saptanmasında zorluklar yaşanmaktadır. Bunlara ilişkin olarak, aşağıda Yargıtay kararları ışığında ayrıntılı bilgilere yer verilecektir.

Kanun koyucunun karşılıklılığın farklı çeşitlerine yer vermiş olmasının temelinde hiç şüphesiz, HUMK döneminde karşılıklılık türlerinden sadece akdi karşılıklılığa yer verilmiş olması yatmaktadır. Karşılıklılığın tek bir türüne yer verilmiş olması, doktrinde tenfizin imkansızlığına yol açtığı gerekçesiyle o dönemde ağır eleştirilere neden olmuştur¹⁷⁶. Bu eleştiriler 2675 sayılı MÖHUK'dadikkate alınarak, ilk kez anılan kanun döneminde karşılıklılık türleri genişletilerek, sadece akdi karşılıklılığın zorunlu bir koşul olmasının önüne geçilmiştir¹⁷⁷. Bu durum 5718 sayılı yasa da korunmuştur. Buna ilişkin olarak, kanunun gerekçesinde tek bir karşılıklılık türünün aranıyor olmasının tenfizi imkansız hale getirmesi sebebiyle, açık bir şekilde fiili ve hukuki karşılıklılığın aranması gerektiği vurgulanmış durumdadır.

¹⁷⁶ Eleştiriler için bkz. I/2/2. Ayrıca Ekşi tarafından, yabancı mahkeme kararlarının tenfizinde karşılıklılık esasının aranmaması gerektiği savunulmakla birlikte, mevcut düzen içerisinde tenfiz açısından aranan bir koşul olmasından dolayı karşılıklılık türlerinin geniş tutulması gerektiği belirtilmiştir (Ekşi, Tanıma ve Tenfiz, s. 177).

¹⁷⁷ Yalçınkaya/Kaleli, s. 2004.

Karşılıklılık türlerine ilişkin olarak, aralarında herhangi bir hiyerarşik düzen veya sıralama, öncelik ilişkisi söz konusu değildir. Somut olayda tenfizi talep edilen kararın verildiği ülke ile Türkiye arasında tenfize yönelik üç karşılıklılık türünden birinin varlığı yeterlidir. Önemli olan nokta, kararın verildiği devlet ile Türkiye arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak bir anlaşma, kanunlar arasında bir denge veya fiili bir uygulamanın bulunmasıdır. Karşılıklılık koşulunun sağlanmasına yönelik olarak, iki ülke arasında karşılıklılık türlerinden birinin, birden fazlasının veya hepsinin gerçekleşmesi arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Aksi takdirde, MÖHUK'da sayılan ve her biri karşılıklılığın gerçekleşmesi için yeterli olan üçlü bir ayırımın önemi kalmayacaktır¹⁷⁸.

Türk hukuku açısından üç karşılıklılık türü öngörülmesi olmasına karşın, karşılaştırmalı hukuka baktığımızda, bazı ülkelerde sadece akdi karşılıklılığa veya fiili karşılıklılık durumuna önem verildiği görülmektedir. Örneğin; Rus hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi açısından uluslararası bir anlaşmanın varlığı olmazsa olmaz bir koşul olarak aranmakta olup¹⁷⁹, Rusya ile anlaşma yapmayan devletlerin mahkemelerinden gelen kararlar hakkında tenfiz talepleri reddedilmektedir. Bundan dolayı da, Rusya birçok ülke ile yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik olarak anlaşma imzalamış durumdadır. Ancak Rusya 2009 yılında *Rentpool BV ile Podyemne Tekhnologii LLC* arasındaki davaya ilişkin olarak Hollanda mahkemelerinden alınmış bir mahkeme kararı hakkında uluslararası nezaket (international comity) ve karşılıklılık (reciprocity) prensipleri doğrultusunda tenfiz kararı vermiştir¹⁸⁰.

Amerikan hukukuna baktığımızda, yabancı mahkeme kararlarının tanınması veya tenfizine yönelik olarak aranan koşullar eyaletlere göre farklılıklar göstermektedir¹⁸¹.

¹⁷⁸**Demirelli**, Korhan, “ 2675 Sayılı Kanunun Yürürlüğünden Bugüne Kadar Türk Milletlerarası Özel Hukukunda Tanıma ve Tenfizin Durumu”, MBD, Y.16, S.60, 1997, s. 59.

¹⁷⁹**Carmon**, Haggai, Foreign Judgements in Israel, Çev. Rafaella Levine/ Haggai Carmon, House of the Israel Bar Association, Israel 2011, s. 72; **Ocaklı**, Onur, “Rusya’da Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, Legal, C. 12, S.12, 2014, s. 41; **Ganiyeva**, s. 53, **G.Lorenzen**, s. 193.

¹⁸⁰**Goldberg**, David, Are Russian Commercial Courts Becoming More Cooperative (and Predictable) in Aid of Foreign Arbitration and Litigation?, 2010/2 (<http://kluwarbitrationblog.com/2010/08/31/are-russian-commercial-courts-becoming-more-cooperative-and-predictable-in-aid-of-foreign-arbitration-and-litigation/>E.T:10.03.2016); **Carmon**, s. 72. Konuya ilişkin New York mahkemelerinden alınmış bir mahkeme kararının Rusya’da tenfiz edilmesine ilişkin örnek karar için bkz. **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s.497, dn. 329.

¹⁸¹**Shill**, H.Gregory, “Ending Judgment Arbitrage: Jurisdictional Competition and the Enforcement of Foreign Money Judgments in the United States”, V.54, N.2, 2013, s. 462-463.

Bu nedenle de kimi eyaletlerde yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık koşuluna yer verilmiş olup, kimilerinde ise aranmamaktadır. Bazı eyaletlerde karşılıklılık ilkesinin aranması eyaletlerin takdirine bağlı olup, zorunlu değildir¹⁸². Amerika'nın Florida, Ohio ve Teksas eyaletlerinde karşılıklılık koşulu aranmamaktadır. Massachusetts ve Georgia eyaletlerinde ise yabancı mahkeme kararının tanınması ve tenfizi için karşılıklılık prensibi zorunludur¹⁸³. Kolarado eyaletinde akdi karşılıklılık ilkesi yabancı mahkeme kararının tanıma ve tenfizinde aranmaktadır¹⁸⁴. Amerika'nın tenfiz açısından karşılıklılık koşuluna yer vermeyen ilk bölgesi Kaliforniya'dır¹⁸⁵. Çin mahkemelerinden alınmış ve *Sanlian* olarak anılan dava bir Çin mahkemesince verilmiş bir kararın ilk defa Amerika'da tenfiz edildiği bir davadır¹⁸⁶. Amerika'nın Çin mahkemelerinden alınmış bir karar hakkında karşılıklılık koşulu aranmaksızın tenfiz kararı vermesi iki ülke arasındaki yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik ilişkilerin gelişmesine yol açmış¹⁸⁷ olmakla birlikte, aynı zamanda Kaliforniya eyaletinin Çin mahkemelerinden alınmış bir kararı karşılıklılık koşulu aranmaksızın tenfiz edebildiğini göstermesi açısından da öneme sahiptir¹⁸⁸. Bu dava, Çin ile Amerika arasında mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak her ne kadar büyük bir öneme sahip olsa da Amerika'nın farklı eyalet yapılarından oluşması göz önünde bulunudurduğunda; Amerika'nın tüm eyaletleriyle Çin arasında tenfize yönelik karşılıklılığın gerçekleştiği anlamına gelmeyecek olup, iki ülke arasında mahkeme kararlarının tenfiz edilebileceğine yönelik şüphelerin önüne geçemeyecektir¹⁸⁹. Bilindiği üzere, Amerika mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak hiçbir devlet ile anlaşma yapmamış durumdadır. *Qisheng'e* göre, Amerika ile Çin'in tenfize yönelik olarak bir anlaşma imzalaması yakın gelecekte mümkün görünmemektedir¹⁹⁰.

¹⁸² **Çalışkan**, Yusuf, "Yabancı Mahkeme Kararlarının Amerikan Hukukunda Tanınması ve Tenfizi", Hukuk- Ekonomi-Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, 2006/49.

¹⁸³ **Çalışkan**, Yusuf, "Yabancı Mahkeme Kararlarının Amerikan Hukukunda Tanınması ve Tenfizi", Hukuk- Ekonomi-Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, 2006/49.

¹⁸⁴ **Çalışkan**, Yusuf, "Yabancı Mahkeme Kararlarının Amerikan Hukukunda Tanınması ve Tenfizi", Hukuk- Ekonomi-Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, 2006/49.

¹⁸⁵ **Qisheng**, He, "The Recognition and Enforcement of Foreign Judgments Between The United States and China: A Study of *Sanlian V. Robinson*", *Tsinghua China Law Reiew*, V. 6, 2013, s. 31.

¹⁸⁶ Bu davaya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Qisheng**, s. 24-44.

¹⁸⁷ **Qisheng**, s. 43.

¹⁸⁸ **Qisheng**, s. 31.

¹⁸⁹ **Qisheng**, s. 31.

¹⁹⁰ **Qisheng**, s. 42-43.

ABD’de ilk defa 1895 yılında yabancı mahkeme kararlarının tanınmasına ve tenfizine yönelik olarak, karşılıklılık koşulu “*Hilton v. Guyot*” davası ile kabul edilmiştir¹⁹¹. Dava konusu olayda, ABD mahkemelerinden verilen bir kararın Fransa’da tenfiz edilmemesi nedeniyle, ABD, Fransız mahkemelerinden alınmış kararın ABD mahkemelerinde tenfizi talebini karşılıklılık gerçekleşmediği gerekçesiyle reddetmiştir¹⁹². Her ne kadar mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi açısından Amerika’nın tarihinde karşılıklılık esasının ilk defa *Hilton v. Guyot davası* ile duyulduğu biliniyor olsa da, aslında Connecticut eyaletinin tanımaya ilişkin olarak vermiş olduğu bir kararında karşılıklılık koşulu aranmıştır¹⁹³. *B. Childs’a* göre, bu durum ya unutulmuştur, ya da tanıma tenfiz hukukunun gelişimi üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmamıştır¹⁹⁴.

Çin, hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi için akdi¹⁹⁵ veya fiili karşılıklılık koşulu aranmaktadır¹⁹⁶. Çin’de verilen bir mahkeme kararının ilk defa Almanya’da tenfizi için 2004 yılında Berlin’de dava açılmıştır. Çin Medeni Usul Kanunu’nun 282. maddesinde ve Alman Medeni Usul Kanunu’nun 328. maddesinde yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık esasına yer verilmiştir. Berlin Temyiz Mahkemesi, 2004 yılında *German Züblin International Co. Ltd v. Wuxi Walker General Engineering* davasına ilişkin vermiş olduğu kararında, karşılıklılığın gerçekleşmesi için ilk adımı Alman mahkemesinin atmasını

¹⁹¹ Bu kararlar birlikte ABD’nin birçok eyaletinde yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık koşulu aranmaya başlamış olup, birçok mahkeme kararında bu davaya atıf yapılmıştır. Ancak bir görüşe göre, çok eski tarihli bu kararın artık yenilenmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Çünkü bu davada anılan karşılıklılık koşulu günümüz koşulları ile uyum sağlayamamaktadır (**Maloy**, Richard. H/ **Nisi**, Desamparados M, “A Message to the Supreme Court: The Next Time You Get a Chance, Please Look at *Hilton v. Guyot*; We Think It Needs Repairing”, Journal of International Legal Studies, V.5, 1999, s. 42.

¹⁹² **Woodward**, David-Luther, “Reciprocal Recognition and Enforcement in the United States, the United Kingdom and the European Economic Community”, Journal of International Law and Commercial Regulation, V.8, I.3, 1983, s. 300; **Çalışkan**, Yusuf, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Amerikan Hukukunda Tanınması ve Tenfizi”, Hukuk- Ekonomi-Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, 2006/49; **Hicks**, J. Noelle, “Facilitating International Trade: The U.S. Needs Federal Legislation Governing the Enforcement of Foreign Judgements”, Brooklyn Journal of International Law, V. 28/1, 2002, s. 161-163; **B. Childs**, Louisa, “Shaky Foundations: Criticism of Reciprocity And The Distinction Between Public And Private International Law”, International Law And Politics, V.38, s. 221-222.

¹⁹³ **B. Childs**, s. 222, dn.8.

¹⁹⁴ **B. Childs**, s. 222, dn.8.

¹⁹⁵ Çin yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik olarak 27 ülke ile anlaşma imzalamıştır. Bu ülkeler; Fransa, İtalya, İspanya, Bulgaristan, Macaristan, Fas, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri, Polonya, Moğalistan, Romanya, Rusya, Türkiye, Ukrayna, Küba, Beyaz Rusya, Kazakistan, Mısır, Yunanistan, Kıbrıs, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Viyetnam, Laos, Litvanya ve Kuzey Kore’dir (**Qisheng**, s. 33, dn. 48.; <https://www.hg.org/article.asp?id=21436/E.T:10.05.2016>).

¹⁹⁶ **Zhang**, s. 163.

engelleyen bir durumun olmadığını belirtmiştir. Alman mahkemelerince atılmış bu adımın, Çin ile Almanya arasında fiili karşılıklılık gerçekleştiğini göstermesi açısından Çin devletinin yeterli kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁹⁷. Zhang tarafından bu durumun, ileride Alman mahkemelerince verilmiş kararların Çin mahkemeleri tarafından tenfizi hususunda olumlu bir dönüş almaları umut edilmektedir¹⁹⁸.

Çin ile Japonya arasında 1994 yılında “*Gomi Akira v Dalian Fari Seafood Co., Ltd*” davası örnek gösterilebilir (Gomi Akira’s Case olarak adlandırılmaktadır). Japon bir vatandaşın Çin mahkemelerinde yabancı bir mahkeme kararının tanınması ve tenfizi yönünde talepte bulunması üzerine, Çin mahkemesi açık bir şekilde yabancı mahkeme kararlarının tanınması veya tenfizi hususunda iki ülke arasında karşılıklılık esasına dayanan bir ilişki ya da bir sözleşme olması gerektiğini vurgulayarak, Çin Medeni Usul Kanununun 282. maddesine dayanarak tanıma ve tenfiz kararının reddine karar vermiştir¹⁹⁹. Bu olayın ardından, 2003 yılında Çin mahkemelerinden alınmış bir kararın Japon mahkemelerinde tenfizinin talep edilmesi üzerine; Osaka Yüksek Mahkemesi, Japonya ile Çin arasında karşılıklılık koşulunun bulunmadığı gerekçesiyle tenfiz talebinin reddine karar vermiştir. Japon mahkemeleri Çin ile Japonya arasında karşılıklılık koşulunun bulunmamasına gerekçe olarak; Çin mahkemelerinin, Çin Medeni Usul Kanunu’nun 282. maddesine dayanarak 1994 yılında verdiği “*Gomi Akira’s Case*” olayına atıf yapmıştır²⁰⁰. Bu dava iki ülke arasında yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik olarak olumsuz bir etki yaratmış²⁰¹ olup, aynı zamanda Japonya’nın yabancı mahkeme

¹⁹⁷Zhang, s. 169-170.

¹⁹⁸Zhang, s. 170. Farklı ülkelerden alınmış birçok mahkeme kararının Çin mahkemelerinde tenfizinin talep edilmesi üzerine, bu ülkeler ile Çin arasında karşılıklılık koşulu gerçekleşmediğinden tenfiz talepleri reddedilmiştir. Buna ilişkin örnek kararlar için bkz. Zhang, s. 152 vd.

¹⁹⁹Zhenjie, Hu, Chinese Perspective on International Jurisdiction and The Enforcement of Judgements in Contractual Matters, Sculthess Polgraphischer Verlag, Zurich 1999, s. 274-275; Qisheng, s. 36. Çin hukukunda karşılıklılık koşulunun yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi açısından bu derece önemli bir düzeyde olması tartışmalıdır (Zhang, s. 153).

²⁰⁰Tada, Nozomi, “Enforcement of Foreign Judgements In Japon Regarding Business Activities”, The Japanese Annual of International Law”, V.46, 2003, s. 93-94. Çin hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Zhang, Mo, “International Civil Litigation in China: A Practical Analysis of the Chinese Judicial System”, Boston College International & Comparative Law Review, V.25, 2002, s. 59 vd.; Zhenjie, Hu, “Recognition and Enforcement of Foreign Judgements in China: Rules, Interpretation and Practice”, Netherlands International Law Review, 1999/46, s. 291 vd.

²⁰¹Qisheng, s. 37.

kararlarının tenfizi açısından fiili karşılıklılık durumuna önem verdiğini göstermektedir.

Batı Avusturalya temyiz mahkemesinden alınan kararın 2006 yılında Çin'de tenfizine ilişkin olarak Shenzen Intermediate People's Court mahkemesine başvuru yapılmıştır. Bu mahkeme ve bunun üstü olan High People's Court of Guangdong Province, Avusturalya ile Çin arasında yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik olarak bir anlaşma veya fiili karşılıklılık durumu bulunmadığı gerekçesiyle tenfiz talebini reddetmiştir. Davanın 2007 yılında Çin Yüksek Mahkemesine intikal etmesi üzerine, Yüksek mahkeme de alt derece mahkemelerinin kararını uygun bulmuştur. Yüksek Mahkeme Avusturalyalı şirketin konuya ilişkin olarak Çin mahkemelerinde yeni bir dava açmasını önermiştir²⁰².

İsrail hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak, akdi (iki veya çok taraflı anlaşma) veya fiili karşılıklılık koşulu aranmaktadır²⁰³. Fiili karşılıklılığın tespit edilmesi için, kararın verildiği mahkemenin bağlı bulunduğu ülkenin, İsrail mahkemelerince verilmiş kararları tenfiz ettiğine dair belgeler sunulması gerekmektedir²⁰⁴. Yukarıda söz edildiği gibi, Çin hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak akdi veya fiili karşılıklılık koşulu aranmaktadır. Çin ile yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak anlaşma yapmayan ülkelerden alınan kararların, Çin'de tenfiz edilmesi neredeyse imkansızdır²⁰⁵. İsrail Tel Aviv Jaffa yerel mahkemesi Çin'den alınan bir kararın İsrail mahkemelerinde tenfizine ilişkin olarak dönüm noktası olarak görülebilecek bir karar vermiştir. Söz konusu olaya göre²⁰⁶; Çin mahkemeleri tarafından bir İsrail vatandaşının Çinli vatandaşlar aleyhine 2 milyon dolar ödemesine ilişkin kararı üzerine, İsrail mahkemelerinde kararın tenfizi talep edilmiştir. Davalı tarafından ilk olarak ileri sürülen iddia; Çin mahkemelerinin İsrail mahkemeleri tarafından verilen kararları tenfiz etmediği yönündedir. İsrail mahkemesi ise, Çin hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılığa dair bir anlaşmanın olmazsa olmaz bir koşul olarak görüldüğünü belirtmiştir. Buna karşılık, mahkeme, her ne

²⁰² Qisheng, s. 35-36.

²⁰³ <http://www.consulegis.com/E.T:04.05.2016>.

²⁰⁴ <http://www.consulegis.com/E.T:04.05.2016>.

²⁰⁵ <http://www.chinalawblog.com/2015/12/foreign-enforcement-of-chinese-judgments-and-the-reciprocity-requirement.html> / E.T:04.05.2016

²⁰⁶ Hodak, David/Barasch, Eli/ Weitzhandler, Adi, <http://blogs.timesofisrael.com/a-legal-landmark-for-israel-china-trade> / E.T:04.05.2016.

kadar iki ülke arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik bir anlaşma olmasa da, Çin mahkemelerinin İsrail mahkemelerince verilen kararları tenfiz edeceğine dair *makul bir potansiyelin* (reasonable potential) olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de tenfize yönelik olarak ilk adımın İsrail mahkemelerince atılması gerektiği belirterek, mahkeme tarafından tenfizin kabulüne karar verilmiştir. Bu durumun iki ülke arasındaki bağları daha da güçlendireceği ve bu nedenle de tenfiz konusunda karşılıklı olumlu yönde uygulamalara yol açacağı belirtilmiştir.

Hollanda, Nijerya ve Hindistan gibi ülkelerin hukuki düzenlemelerine baktığımızda yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından tek bir karşılıklılık türüne yer verdikleri görülmektedir. Hollanda Medeni Usul Kanunu'nun 431. maddesi uyarınca, yabancı mahkeme kararlarının tenfizi hususunda sadece akdi karşılıklılık hususu öngörülmüştür²⁰⁷. Yabancı bir kararın Nijerya'da tenfiz edilmesi için aranan tek koşul; kararın verildiği devletin Nijerya mahkemelerinden verilen kararları tenfiz etmiş olmasıdır²⁰⁸. Görüldüğü gibi Nijerya hukuku açısından sadece fiili karşılıklılık durumuna yer verilmiştir. Ancak hangi ülkelerin Nijerya mahkemelerinden alınmış kararları tenfiz ettiğinin saptanması zor olacaktır²⁰⁹. Hindistan da yabancı bir mahkeme kararının icrai etkisinin tanınması karar hakkında tenfiz kararı verilmesine ya da olaya ilişkin olarak Hindistan mahkemelerinde yeni bir davanın açılması koşuluna bağlıdır²¹⁰. Tenfiz açısından iki devlet arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik bir anlaşma bulunmalıdır. Hindistan Yüksek Mahkemesi *Moloji Nar Singh Rao vs ShankarSaran* davasında kararın alındığı devlet ile Hindistan arasında mahkeme kararlarının tenfizi açısından bir sözleşme bulunmadığı gerekçesiyle tenfiz talebinin reddine karar vermiş olup²¹¹, ilgili karar hakkında Hindistan mahkemelerinde yeni bir davanın açılması gerektiğini belirtmiştir²¹². Görüldüğü gibi Hindistan hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan akdi karşılıklılık koşulu önemli bir yere sahiptir²¹³.

²⁰⁷ G.Lorenzen, s. 193; Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe, s. 465, dn. 327.

²⁰⁸ A.Olawoyin, Adewale, "Enforcement of Foreign Judgments in Nigeria: Statutory Dualism and Disharmony of Laws", Journal of Private International Law, V.1, N.1, 2014, s. 145.

²⁰⁹ A.Olawoyin, s. 146-147.

²¹⁰ Singh, Rahul, "Judgments From Reciprocating and non Reciprocating Territories of India", Indian Legal Impetus, V. 5, I. 9, s.41; Joseph, M.L, "Enforcement of Foreign Decrees/ Judgement in India", <http://www.legalindia.com/enforcement-of-foreign-decrees-judgement-in-india/> E.T: 20.05.2016.

²¹¹ Kararın tamamı için bkz. <https://indiankanoon.org/doc/1287648/E.T>: 20.05.2016.

²¹² Joseph, M.L, "Enforcement of Foreign Decrees/ Judgement in India", <http://www.legalindia.com/enforcement-of-foreign-decrees-judgement-in-india/> E.T: 20.05.2016.

²¹³ Singh, s. 43.

Bahrayn hukukunda tanıma ve tenfiz koşulları ise, MÖHUK'un 54. maddesinde aranan tenfiz koşulları ile paralellik göstermektedir. Bahrain Medeni ve Ticaret kanununun 252. maddesinde yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık koşulunun aranması gerektiği belirtilmektedir. Yabancı bir mahkeme kararının Bahrayn devletinin mahkemelerinde tenfiz edilmesi o tenfizi talep edilen kararın verildiği mahkemenin bağlı bulunduğu devlet ile Bahrayn arasında karşılıklılık koşulu olması aranan koşullardan birisidir²¹⁴. Sadece Bahrayn mahkemelerinin kararlarını tenfiz eden devletlerin kararları, Bahrain mahkemelerince tenfiz edilebilecektir. Bu durum *Jalia* tarafından, “*eşit davranma durumu*” veya “*karşılıklılık durumu*” olarak ifade edilmektedir²¹⁵. Karşılıklılığın tespitinde MÖHUK'un 54. maddesinin aradığı gibi akdi, hukuki veya fiili karşılıklılığın aranması gerektiği belirtilmiş olup, bazı resmi prosedürlerin ise tenfize engel bir durum yaratmaması gerektiği belirtilmiştir²¹⁶.

Kazakistan hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan en önemli koşul; iki veya çok taraflı bir anlaşmanın varlığı veya yabancı mahkeme kararının tenfizine olanak veren bir kanun hükmünün varlığıdır²¹⁷. Kazakistan mahkemelerinin sadece anlaşma yaptıkları ülkelerden gelen mahkeme kararlarının tenfizine olanak tanıdıkları görülmektedir²¹⁸. Türkiye ile Kazakistan arasında 05.10.2006 tarihinde Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli İşbirliği anlaşması imzalamıştır. Anlaşmanın 20. maddesinde tenfiz koşulları belirtilmiştir²¹⁹.

²¹⁴ **Jalia**, Sayed-Ahmed, “Enforcement of Foreign Judgements In Some Arab Countries-Legal Provisions and Court Precedents: Focus on Bahrain” Arab Law Quarterly, V.14, N.2, 1999, s. 170; Mısır hukukunda da yabancı mahkeme kararlarının tenfizinde karşılıklılık koşulu aranmaktadır (**Zamzam**, Abdel-Moneem, “Bankruptcy Jurisdiction and Enforcement of Foreign Bankruptcy Judgements In Egypt”, Journal of Private International Law, V.6, N.3, 2010, s. 631; **Belgesay**, Adliye, s. 220).

²¹⁵ **Jalia**, s. 170.

²¹⁶ **Jalia**, s. 171.

²¹⁷ **Nurmukhambetova**, s. 68.

²¹⁸ **Nurmukhambetova**, s. 69. Kazakistan yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik olarak 14 ülke ile iki taraflı adli yardımlaşma anlaşma imzalamıştır. Bu devletler; Hindistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kırgızistan, Türkiye, Pakistan, Çin, Moğolistan, Gürcistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Kuzey Kore, Özbekistan, Litvanya ve Vietnam'dır (**Nurmukhambetova**, s. 9).

²¹⁹ Bu koşullar;

- a. Mahkemelerce hukuki konularda verilen kararlar,
- b. Tazminat ile ilgili cezai konulardaki mahkeme kararları,
- c. Hakem organlarının kararları.

2. İşbu Anlaşmada atıfta bulunulan “kararlar” mahkemeler tarafından onaylanan sulh bildirimlerini de kapsayacaktır.

Azerbaycan hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizi, çok taraflı veya iki taraflı bir milletlerarası sözleşmenin varlığına bağlıdır²²⁰. Hukukî ve Ticarî Konularda Adli İşbirliği Sözleşmesi mevcuttur. Türkiye ile Azerbaycan arasında **Azerbaycan**, Ali Arbitaj Mahkemesinin davalı aleyhine 348.111 ABD doları ödemesini hükme bağlaması üzerine, davacı vekili, Azerbaycan ile Ülkemiz arasında yapılan ve 25.8.1993 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan sözleşme²²¹ ile mahkeme kararlarının tenfizinin mümkün olduğunu ileri sürerek Azerbaycan mahkemesinin kesinleşen kararının tenfizine karar verilmesini talep ve dava etmiştir. Dosya içinde Azerbaycan Mahkemesi kararının o ülke makamlarınca onanmış aslı ve onanmış Türkçe tercümeleleri bulunmaması gerekçesiyle, kararın davalı lehine bozulmasına Yargıtay tarafından karar verilmiştir²²².

Karşılıklılık türlerine ilişkin olarak, kanunda sıralama esaslı söz konusu değildir. Somut olayda karşılıklılığın üç türünden birinin bulunması durumunda tenfiz açısından aranan diğer koşulların incelenmesine geçilebilecektir. Bu durum birçok Yargıtay kararında da vurgulanmıştır. Buna örnek olarak, İstanbul 8. Asliye Hukuk mahkemesince verilen 31.10.2013 tarih ve 2011/434-2013/518 sayılı kararın Yargıtay'ca incelenmesi üzerine, davacı vekili, müvekkili ile dava dışı şirket F..SA arasında 17.3.2010 tarihinde imzalanan kredi sözleşmesinin zamanında ödenmemesi üzerine müvekkili banka tarafından Amsterdam(Hollanda) mahkemesinde alacak davası açılmış olup, 21.9.2011 tarihinde davanın karara bağlandığını ve müvekkili

²²⁰Hüseynov, s. 12-13.

²²¹ Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Hukukî ve Ticarî Konularda Adli İşbirliği Sözleşmesi ilk defa 1992 tarihinde imzalanmış olup, 2002 yılında imzalanan Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Adli İşbirliği Anlaşması'nın 24/4.maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Sözleşme kapsamında, hukuki veya ticari konularda verilmiş mahkeme kararlarının tanınması veya tenfizi hususu düzenlenmiş olup, 17. madde hukuki ve ticari konularda verilmiş mahkeme kararları, hukuki konularda bir mahkemeye onaylanmış sulh anlaşmaları veya cezai konularda tazminata ilişkin olarak verilmiş mahkeme kararlarının tenfiz edilebileceğinden söz edilmiş olup, koşullar 18.madde de düzenlenmiştir. Bunlar,

a) Karar, verildiği Âkit Tarafın hukukuna göre kesinleşmiş ve icra edilebilir olmalıdır,

b) Davalının, kararın verildiği Âkit Tarafın hukukuna göre, mahkemeye usulüne uygun bir şekilde çağrılmış ve iddialarını ileri sürme ve savunmaya imkansızlıkları halinde temsil edilebilme olanağı tanınmış olmalıdır,

c) Aynı taraflar arasında, aynı sebep ve konuya dayalı olarak; i) Tanıma ve tenfizin talep edildiği bir Âkit Taraf mahkemesinde daha önce açılmış görülmekte olan bir dava, ii) Tanıma ve tenfizin talep edildiği Âkit Tarafın bir mahkemesince nihai bir kararla sonuçlandırılmış olan bir dava, mevcut bulunmamalıdır.

d) Karar, tanıma ve tenfizin talep edildiği Âkit Tarafın mahkemelerinin münhasır yetkisine girmeyen bir konuda verilmiş olmalıdır,

e) Kararın tanınması ve tenfizi, tanıma ve tenfizin talep edildiği Âkit Tarafın kamu düzenine aykırı olmamalıdır.

²²² 11.HD, T.11.4.1996, 104/2826 (www.kazanci.com/ET:07.02.2016).

bankanın alacaklı olduğuna hükmedildiğini, söz konusu karara rağmen müvekkili bankanın alacağının ödenmediğini ileri sürerek davalı aleyhine alınan ve kesin hüküm haline gelen, Amsterdam mahkemesinin vermiş olduğu kararın tenfizine karar verilmesi talep ve dava edilmiştir. Davalı vekili tarafından Hollanda mahkemesinin vermiş olduğu alacak kararının Hollanda ile Türkiye arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak bir anlaşma veya fiili bir uygulama bulunmadığı gerekçesiyle reddi talep edilmiştir. Kararın davacı tarafından temyizi üzerine, Yargıtay yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak, kararı veren devlet ile Türkiye arasında akdi, kanuni veya fiili bir durumun varlığını araştırmıştır. Dosya içerisinde bulunan Bakanlık yazısında **iki ülke arasında alacak davalarına ilişkin olarak bir anlaşma olmadığı bildirilmiş, ancak fiili bir uygulama olmadığına veya iki ülkenin kanunları arasındaki ilişkiyi saptayan bir yazıya yer verilmemiştir. Gelen yazı yanıtında fiili bir uygulama ve o yerin kanunları açısından karşılıklılığın varlığına ilişkin olarak sağlıklı bir değerlendirme yapma imkanı söz konusu olmadığından temyiz itirazının kabulüne karar verilmiştir**²²³. Karşılıklılığın diğer türlerine yönelik olarak herhangi bir araştırma yapılmamış olması karşısında, Yargıtay tarafından bu şekilde bir karar verilmesi doğru değildir. Karşılıklılık koşulunun, mahkeme kararlarının tenfizine olanak sağlayıcı yahut tenfize engel yaratacak bir etkiye sahip olmasının karşısında bu araştırmanın yapılmamış olması veya bunlara yönelik olarak bilgilere yer verilmemiş olması nedeniyle bu şekilde bir karar verilmesi isabetli değildir.

²²³1.HD, T.2.6.2014, 4188/10274 (www.kazanci.com/E.T:05.02.2016). Federal Almanya Cumhuriyeti Düsseldorf Stuttgart Eyalet Üst Mahkemesi tarafından verilen tazminat kararının Türkiye’de tenfizi isteğine ilişkin olarak, Türk mahkemelerinde açılan davada 2675 sayılı yasanın 38. maddesinin a bendi uyarınca yabancı bir mahkeme kararının Türkiye’de tenfizi için öncelikle Türkiye ile ilâmın verildiği devlet arasında karşılıklılık esasına dayanan bir anlaşma veya o devletle Türk mahkemelerinden verilen kararların tenfizini mümkün kılan bir kanun hükmünün veya fiili bir uygulamanın bulunması gerektiğinden söz edilmiştir. O dönemde Türkiye Cumhuriyeti ile Almanya Hükümeti arasında imzalanan Hukuki ve Ticari Mevaddı Adliyeye Mütteallik Münasebeti Müttekabileye Dair Mukavelenamede, yargılâma giderleri dışında kalan malvarlığına dair kararların tenfiz edilebileceği hükmü bulunmamaktadır. İki devlet arasında tenfiz edilmesi olmadığına göre, mahkemece öncelikle Federal Almanya’da, Türk mahkemelerinden verilmiş kararların tenfizini mümkün kılan bir kanun hükmünün bulunup bulunmadığı, bu yoksa, fiili uygulamanın üzerinde durulup araştırılmalı, 38. maddenin a bendindeki şart gerçekleştiği zaman diğer koşulların incelenmesine geçilmelidir (MHB, 1986/2, s. 206-207). Almanya’nın Nürnberg Mahkemesinden alınan bir alacağın tenfizine ilişkin olarak, 13.HD, tenfiz kararı verilebilmesi için öncelikle karşılıklılık koşulunun aranması gerektiğini vurgulamış olup, bu koşulu gerçekleşmesine ilişkin olarak, Türkiye Cumhuriyeti ile ilâmın verildiği devlet arasında bir anlaşma yoksa o devletin kanunlarının Türk mahkemelerinden verilecek kararların tenfizini mümkün kılan bir anlaşma veya fiili bir uygulamanın bulunup bulunmadığının incelenmesi gerekmektedir (13.HD, T.30.4.1987, 2373/2647-YKD, 1998/6, s. 807). Örnek bir karar için bkz. 13. HD, T. 13.12.1990,4485/86768 (YKD, 1991/5, s. 729 vd).

İsrail'den alınan bir mahkeme kararının Türkiye'de tenfizine ilişkin olarak, Yargıtay 11.Hukuk Dairesi iki ülke arasında sözleşmeye dayanan bir karşılıklılık durumu bulunmasa da fiili uygulamanın yeterli olacağını belirtmiştir. Karara göre; *“İsrail ile Türkiye arasında yazılı bir mütekabiliyet anlaşması bulunmamaktadır. Adalet Bakanlığı'nın 8.2.2005 tarihli cevabi yazısında fiili uygulama bakımından, yani Türk Mahkeme kararlarının İsrail'de fiilen tanınarak tenfiz edilip edilmediği konusunda Bakanlığa İsrail Makamlarından veya Dışişleri Bakanlığı'ndan bir bilgi intikal etmediği, İsrail Mahkemelerinden verilen kararların tanınmasına veya tenfizine karar verilip verilmeyeceği hususunun yargı yetkisi dahilinde mahkemeye ait olduğunun düşünüldüğü belirtilmiş, İsrail'de yürürlükte bulunan yabancı mahkeme kararlarının tenfizine ilişkin mevzuat hükümleri gönderilmiştir. Dosyada Ankara Ticaret Mahkemesi'nin 24.3.1994 tarihli kararının Tel-Aviv Yafo Bölge Mahkemesi'nin 14.10. 1997 tarih ve 1211/ 96 Esas sayılı kararı ile tenfizine ilişkin bir kararın tercümesinin bulunduğu, davacı vekili tarafından hükümden sonra verilen 16.3.2006 tarihli dilekçe ekinde ibraz edilen İsrail Adalet Bakanlığı'na ait 13.2.2006 tarihli yazıda İsrail Mahkemeleri'nin İsrail'de tenfiz edilmesine onay verdiği en az iki tane Türk Mahkemeleri'nden verilmiş karardan haberdar oldukları belirtilmiştir. Mahkemece iki ülke arasında mütekabiliyet hususunda yazılı anlaşma bulunmasa da, **tenfiz için fiili uygulamanın yeterli olduğu** gözetilmeksizin fiili uygulama konusunda Dış İşleri Bakanlığı aracılığıyla ayrıntılı araştırma yapılmadan sadece yukarıda belirtilen Adalet Bakanlığı'nın 8.2.2005 tarihli yazısına atıf yapılarak MÖHUK'nun 38/a maddesinde belirtildiği şekilde Türkiye Cumhuriyeti ile İsrail Devleti arasında mütekabiliyet söz konusu olmadığı gerekçesiyle eksik incelemeye dayalı karar verilmesi doğru görülmemiş, kararın bu nedenle davacı yararına bozulması gerekmiştir²²⁴”*. Bu durumda İsrail ile Türkiye arasında fiili karşılıklılık durumu söz konusu olmakla birlikte, iki ülke arasında fiili karşılıklılığın da bulunmaması halinde kanuni karşılıklılık durumunun da araştırılması gerektiğini vurgulamış olalım.

Kanunda karşılıklılık koşuluna baktığımızda, türleri açısından herhangi bir sıralama esasından söz edilmemekle birlikte, gerek ilk derece mahkeme kararları, gerekse de Yargıtay'ın konuya ilişkin olarak vermiş olduğu kararlarında inceleme olarak önce

²²⁴ 11. HD, T.12.07.2007, E.2005/14315, K. 2007/1989 (www.kazanci.com/ E.T:05.03.2016).

akdi sonra hukuki ve en son olarak da fiili karşılıklılığın incelenmesine geçildiği görülmektedir. Kanunun metninin, uygulamada karşılıklılık türleri arasında sanki bir sıralama varmış gibi anlaşıldığı görülmektedir. Bu sıralama karşılıklılık türleri arasında kolaydan zora doğru bir saptama yoluna gidildiğini de göstermektedir. Ancak karşılıklılık türlerinin saptanması açısından kanun tarafından getirilen herhangi bir sıralama esası söz konusu değildir.

Uygulamada tespiti en kolay tür, akdi karşılıklılık olmakla birlikte, en zor olan da fiili karşılıklılıktır. Ancak karşılıklılık türlerinin her biri aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacağından burada karşılıklılık türlerinin saptanmalarındaki zorluklar üzerinde fazla durulmayacaktır.

Akdi karşılıklılık türünün saptanmasının son derece kolaydır. Zira, Adalet Bakanlığı her yıl Ocak ayında Türkiye ile hangi ülkelerin yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak adli yardımlaşma anlaşmaları imzaladığını internet sitesinde yayımlamaktadır²²⁵. Ayrıca uygulamada öncelikle akdi karşılıklılık saptanmasına yer verilmesinin nedeni MÖHUK'un 1. maddesinin 2. fıkrasında öncelikli olarak iki taraflı anlaşmaların uygulanacağı hükmüne yer verilmiş olması ve Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrasında uluslararası anlaşmaların yasa hükmündedir ifadesine yer verilmiş olmasıdır. Bu nedenle de kanunda türler arasında önce akdi karşılıklılığa yer verilmesinin nedenlerinden birinin bu olduğu da düşünülebilir. Ayrıca belirtilmiş olduğu gibi, akdi karşılıklılık devletler arasındaki ikili bir anlaşmaya dayandığından saptanması için herhangi bir bilirkişi incelemesi de gerektirmeyecek türler arasındadır.

1. Akdi Karşılıklılık

a. Genel Olarak

Anlaşmaya dayanan karşılıklılık, devletlerin karşılıklı olarak yapmış oldukları ikili veya çok taraflı anlaşmalar çerçevesinde, anlaşmaların öngördüğü koşullar içerisinde karşılıklı olarak birbirlerinin kararlarını tenfiz etmelerini ifade etmektedir²²⁶. Günümüz itibarıyla, Türkiye birçok konuya ilişkin olarak adli yardımlaşma anlaşmaları imzalamış olup, bu anlaşmaların bir kısmı tenfize ilişkin

²²⁵ Türkiye'nin yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik olarak anlaşma yaptığı devletlerin listesi için bkz. <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr> / E.T:05.03.2016.

²²⁶ Dolunay, s. 73.

hükümler içermekle birlikte, bir kısmında tenfize ilişkin hükümlere yer verilmemiştir²²⁷. Ayrıca, Türkiye yabancı mahkeme kararlarının tenfize yönelik hükümler içeren; nafaka, velayet ve uluslararası eşya taşımacılığına ilişkin olarak da bazı çok taraflı anlaşmalara taraf olmuştur. Türkiye, nafaka kararlarının tenfizini temin amacıyla Çocuklara Karşı Nafaka Yükümlüğü Konusundaki Kararların Tanınması ve Tenfize İlişkin 1958 Tarihli La Haye Sözleşmesi²²⁸ ve Nafaka Yükümlülüğüne Uygulanacak Kanuna Dair 1973 Tarihli La Haye Sözleşmesine²²⁹

²²⁷ Tenfize ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer vermeyen Türkiye'nin taraf olduğu ikili sözleşmeler;

- 1) Türkiye Cumhuriyeti ile Almanya Devleti Arasında Hukuki ve Ticari Mevadd-ı Adliyyeye Mütcellik Münasebat-ı Mütakabileye Dair Mukavelename, R.G: 04.06.1930-1511.
- 2) Türkiye Cumhuriyeti ile İngiltere Hükümetleri Arasında Mün'âkit Müzahareti Adliye Mukavelenamesi, R.G:05.07.1932-1679.
- 3) Türkiye Cumhuriyeti ile Çekoslovakya Cumhuriyeti Arasında Medeni ve Ticarî Hususatı Kazaiyyeye Mütedair Karşılıklı Münasebat Hakkında Akdolunan Mukavelename, R.G: 09.07.1932-2145.
- 4) Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Hükümeti Arasında Medeni ve Ticari Mevatta Adli Münasebetleri Tanzim Eden Mukavelename, R.G: 04.07.1934-2743.
- 5) Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Kırallığı Arasında Adli, Medeni ve Ticari Hususlarda Karşılıklı Münasebata Dair Mukavelename, R.G:4.11.1936-3197.
- 6) Türkiye Cumhuriyeti İle Macar Krallığı Arasında, Mün' akid Hukuki ve Ticari Mevaddı Adliyyeye Mü'teallik Mütakabil Münasebetlere Dair Muavelename.
- 7) Türkiye Cumhuriyeti ile Pakistan İslam Cumhuriyeti Arasında Hukuki ve Ticarî Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi, R.G:31.07.1982-17768.
- 8) Türkiye Cumhuriyeti ile Mısır Arap Cumhuriyeti Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi, R.G:23.07.1990-20583.
- 9) Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Hindistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Karşılıklı Adli Yardımlaşma Anlaşması, R.G:23.07.1990-20583
- 10) Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi, R.G:23.07.1990-20583.
- 11) Türkiye Cumhuriyeti İle Kuveyt Devleti Arasında Hususî Hukuk, Ticaret ve Ceza Hukuku Konularında Hukukî ve Adli İşbirliği Anlaşması, R.G:30.05.2000-24064.
- 12) Türkiye Cumhuriyeti ile Litvanya Cumhuriyeti Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Hukukî ve Adli İşbirliği Anlaşması, R.G:20.04.2004-25439.
- 13) Türkiye Cumhuriyeti ile Pakistan İslam Cumhuriyeti Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi, R.G:10.02.2005-25723.

²²⁸ RG:11.1.1973-14418.Sözleşmeye taraf olan devletler; Almanya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Çin (Sadece Makau Bölgesi), Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Liechtenstein, Macaristan, Norveç, Portekiz, Slovakya, Surinam ve Türkiye'dir. Sözleşmeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 540-541; **Tekinalp, Gülören/ Uyanık, Ayfer**, Milletlerarası Özel Hukuk-Bağlama Kuralları, 12.Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2016, s. 20-221; **Dinç, Hakkı/Biçkin, İnci/Avcı**, Emrullah, Uygulamada Aile Hukuku ve Çocuk Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler, Adalet Yayınevi, Ankara 2004; **Özüğür, Ali-İhsan**, Nafaka Hukuku, 4.bası, Legal, İstanbul 2007.

²²⁹RG:16.2.2.1983-17961. Sözleşmeye taraf olan devletler; Almanya, Andora, Arnavutluk, Avusturalya, Belçika, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Litvanya, Lüksemburg, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan'dır. Sözleşmeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Bozdağ**, Gonca-Gülfem, Türk Hukukunda ve Uluslararası Hukukta Nafaka, Yetkin Yayınları, Ankara 2015, s. 145-151; **Eksi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 377; **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 541-544; **Tekinalp/ Uyanık**, s. 223-224; **Aybay/ Dardağan**, s. 229-230.

taraf olmuştur. Velayete ilişkin olarak, Çocukların Velâyetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velâyetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesine taraf olmuştur²³⁰. Uluslararası eşya taşımacılığı konusunda ise, yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik hükümler içeren sözleşmelere örnek olarak, CMR²³¹ ve COTIF²³² gösterilebilir.

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak, devletler arasında gerçekleştirilen iki taraflı veya çok taraflı anlaşmalar birçok fayda sağlamaktadır. İki taraflı anlaşmalar sayesinde, taraflar, yabancı mahkeme kararlarının tenfize ilişkin olarak istedikleri koşulları serbestçe koyabilmektedirler. İki taraflı akitlerin en önemli özelliği, tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanları sonucu

²³⁰ RG: 2.11.1999-23864. Sözleşmeye taraf olan devletler; Almanya, Andoya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Kıbrıs, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Letonya, Lihtenstein, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Makedonya, Malta, Moldova, Montenegro (Karadağ), Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Slovakya, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan'dır. 1980 tarihine Lüksemburg'da imzalandığı için "1980 Lüksemburg Sözleşmesi" olarak da anılmaktadır (**Eksi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 363). Doktrinde tanıma ve tenfiz koşullarının oldukça ayrıntılı düzenlenmesinden dolayı tenfiz koşullarını ağırlaştırdığı gerekçesiyle doktrinde eleştirilmektedir (**Cheshire/North&Fawcett** (Ed. James Fawcett/Jameem.M.Carruthers, Private International Law, 14th Edition, Oxford University Press, s. 1124). Buna karşılıklı doktrinde bir görüşe göre, Çocukların Velâyetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velâyetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin yabancı mahkeme kararlarının tenfizine ilişkin olarak, MÖHUK' da düzenlenmiş tenfiz koşullarına nazaran daha ağır koşullar içermesi durumunda, MÖHUK'un tenfize ilişkin ilgili hükümleri uygulama alanı bulması gerektiği ifade edilmiştir (**Şanlı**, Velayet, s. 74). Sözleşmeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Huysal**, Burak, Devletler Özel Hukukunda Velayet, Legal, İstanbul 2005; **Çelikel**, Aysel, "Yabancı Mahkemelerden Verilmiş Velayete İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi", MHB, C.17, S.1-2, Y.1996, s. 107-116; **Sayman**, Yücel, "Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi Hakkında Rapor", MHB, C.16, S.1-2 (1996), s. 129-137; **Öztekin-Gelgel**, Günseli, "Devletler Özel Hukukunda Velayet, Çocuk Kaçırımları, Evlat Edinmeye İlişkin Problemler", İTÜSBD, Y.4, S.8, 2005/2, s. 119-148; **Tanrıbilir**, Feriha-Bilge, "Velayete İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Velayetin İadesine Dair 20 Mayıs 1980 Tarihli Avrupa Sözleşmesi", MHB, Y.16, 1996/1-2, s. 83-92; **Şanlı**, Velayet; **Serkan**, Yıldız, "Çocukların Velâyetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velâyetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi", Uluslararası Hukuk Bülteni, S.7, Y.2016.

²³¹ R.G.01.06.1985-18771. Sözleşmeye taraf olan devletler; Almanya, Avrupa Birliği, Arnavutluk, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Cezayir, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Ermenistan, Estonya, Fas, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Hollanda, Hırvatistan, Irak, İngiltere, İran, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Letonya, Lübnan, Lihtenstein, Litvanya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Makedonya, Manaco, Montenegro (Karadağ), Norveç, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Slovanya, Suriye, Tunus, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan'dır. Bu sözleşmeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Akıncı**, Ziya, Karayolu ile Milletlerarası Eşya Taşımacılığı ve CMR, Seçkin Yayınları Ankara 1999; **Şanlı**, Cemal, "Uluslararası Karayolu ve Demiryolu Taşıma Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk" MHB, C.9, S.1, 1989, s. 47-53; **Erdil**, Engin, Karayolu ile Uluslararası Eşya Taşıma Hukuku, Vedat Kitapçılık, 2. Bası, İstanbul 2015; **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 523.

²³² Bu sözleşme aynı zamanda Demiryolu ile Uluslararası Eşya Taşıma Sözleşmesi (CIM), Demiryolları ile Yolcu ve Bagaj Taşımaya İlişkin Sözleşme (CIV) ile Yolcuların Ölmeleri ve Yaralanmaları Halinde Demiryollarının Sorumluluğu ile İlgili Ek Anlaşmayı da içermektedir (**Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 524).

oluşturulmuş olmalarıdır. Çok taraflı anlaşmalar vasıtasıyla ise, anlaşmaya taraf olan bütün devletlere aynı sözleşme koşulları uygulanmış olacaktır. Bu şekilde, sözleşmeye taraf olan devletlerin birinde alınmış yabancı mahkeme kararının diğerinde tenfiz edilmesi istendiğinde, aynı koşullar altında tenfiz gerçekleştirilecektir. Bu şekilde gerçekleştirilen anlaşmalar sayesinde taraf devletler arasında sözleşmesel karşılıklılık koşulu gerçekleşmiş bulunmaktadır.

Adli yardımlaşma sözleşmeleri içerisinde, mahkeme kararlarının tenfizine yer veren devletler ile Türkiye arasında karşılıklılık koşulu gerçekleşmiş durumdadır. Bu şekilde, MÖHUK'un 54. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, tenfiz açısından aranan karşılıklılık koşulunun türlerinden birisi gerçekleşmiş olacaktır. Bu karşılıklılık türünde, devletler yabancı mahkeme kararlarının tenfizine ilişkin olarak sözleşmeler içerisinde birtakım koşullar koymaktadırlar. Tenfize ilişkin olarak, taraflar arasındaki anlaşmalara konulmuş olan koşullar uygulama alanı bulacaktır. Bu konuda Türkiye devleti ile anlaşma yapan devletler; Almanya²³³, İtalya²³⁴, Avusturya²³⁵, Romanya²³⁶, Tunus²³⁷, KKTC²³⁸, Polonya²³⁹, Cezayir²⁴⁰, Irak²⁴¹, Azerbaycan²⁴², Çin²⁴³,

²³³ Türkiye Cumhuriyeti ile **Almanya** Hükümeti Arasında Hukukî ve Ticarî Mevaddı Adliyeye Mütcellik Münasebatı Mütakabileye Dair Mukavelename, R.G:04.06.1930-1511.

²³⁴ Türkiye **İtalya** Arasında Akt ve İmza Edilmiş Olan Adli Himaye, Adli Makamların Hukuk ve Ceza İşlerinde Karşılıklı Muzaheret ve Adli Kararların Tenfizi Mukavelenamesi, RG:03.03.1929-1133.

²³⁵ Türkiye Cumhuriyeti İle **Avusturya Cumhuriyeti** Arasında Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında Sözleşme, R.G: 23.9.1991-2100.

²³⁶ Türkiye Cumhuriyeti ile **Romanya** Arasında Hukukî Konularda Adli Yardım Sözleşmesi, R.G.17.5.1972-14190.

²³⁷ Türkiye Cumhuriyeti ile **Tunus Cumhuriyeti** Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Adli Yardımlaşmaya Dair Sözleşme, RG: 24.11.1982-17878.

²³⁸ Türkiye Cumhuriyeti ile **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti** Arasında Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma, Tanıma ve Tenfiz, Suçluların Geri Verilmesi ve Hükümetlerin Nakli Sözleşmesi, RG:13.2.1989-20079. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Nomer**, Ergin, "Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasındaki Adli Yardımlaşma, Tanıma ve Tenfiz, Suçluların Geri Verilmesi ve Hükümlülerin Nakli Sözleşmesinde Mahkeme İlamlarının Tanınması ve Tenfizi", MHB, Y.17-18, 1997-1998, s. 285-294.

²³⁹ Türkiye Cumhuriyeti ile **Polonya Halk Cumhuriyeti** Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi, RG:23.7.1990-20583.

²⁴⁰ Türkiye İle **Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti** Arasında Hukukî İşbirliğine İlişkin Sözleşme, RG:8.9.1991-20985.

²⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti İle **Irak Cumhuriyeti** Arasında Hukukî ve Adli İşbirliği Sözleşmesi, RG:12.9.1974-6705.

²⁴² Türkiye Cumhuriyeti ile **Azerbaycan Cumhuriyeti** Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Adli İşbirliği Sözleşmesi, RG: 23.3.2004-25411.

²⁴³ Türkiye Cumhuriyeti ve **Çin Halk Cumhuriyeti** Arasındaki Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması, RG:12.11.1994-22109; Ayrıntılı bilgi için bkz. **Demir-Gökyayla**, Cemile, "Çin Mahkemelerinden Verilen Hukuk Davalarına İlişkin Mahkeme Kararlarının Türkiye' de Tanınması ve Tenfizi", Türk-Çin Hukuk Zirvesi, Adalet Yayınevi, Nisan 2013, s. 303-312.

Kazakistan²⁴⁴, Arnavutluk²⁴⁵, Gürcistan²⁴⁶, Özbekistan²⁴⁷, Arnavutluk²⁴⁸, Makedonya²⁴⁹, Hırvatistan²⁵⁰, Moldova²⁵¹, Tacikistan²⁵², Ukrayna²⁵³, Moğolistan²⁵⁴, Slovakya²⁵⁵, Bosna-Hersek²⁵⁶, Umman Sultanlığı²⁵⁷, Suriye²⁵⁸, Kırgızistan²⁵⁹, İran²⁶⁰ ve Türkmenistan²⁶¹, dır.

Gerçekleştirilecek iki taraflı veya çok taraflı sözleşmeler çerçevesinde, taraf devletler arasında akdi karşılıklılık durumu gerçekleşmiş olup, karşılıklı olarak birbirlerinin ülkelerinde mahkeme kararlarının tenfizi açısından bu sözleşme hükümlerinin uygulama alanı bulacağını taahhüt etmiş olurlar. Türkiye yukarıda isimleri belirtilmiş bulunan devletler ile tenfize yönelik adli yardımlaşma anlaşması imzalamış durumdadır. Ancak bunların bir kısmı tenfize ilişkin hükümler içermektedir. Bu nedenle de adli anlaşmalar yaptığımız devletlerden, tenfize ilişkin hükümler içeren anlaşmalar üzerinde durulacaktır.

²⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti ve **Kazakistan Cumhuriyeti** Arasında Hukukî Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması, RG: 12.11.1997-23168.

²⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti ile **Arnavutluk Cumhuriyeti** Arasındaki Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi, RG:1997-23165.

²⁴⁶ Türkiye Cumhuriyeti ile **Gürcistan Cumhuriyeti** Arasındaki Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması, RG:24.8.1997-23090.

²⁴⁷ Türkiye Cumhuriyeti ile **Özbekistan Cumhuriyeti** Arasındaki Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi, RG:7.11.1997-23163.

²⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti ile **Arnavutluk Cumhuriyeti** Arasındaki Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi, RG:9.11.1997-23165.

²⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti ile **Makedonya Cumhuriyeti** Arasında Hukukî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması, RG: 14.5.2000-24049.

²⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti ile **Hırvatistan Cumhuriyeti** Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Adli İşbirliği Sözleşmesi, RG:2000-24058.

²⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti ile **Moldova Cumhuriyeti** Arasında Hukukî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması, RG: 28.5.2000-24062.

²⁵² Türkiye Cumhuriyeti ile **Tacikistan Cumhuriyeti** Arasında Hukukî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması, RG:30.5.2000-24064.

²⁵³ Türkiye Cumhuriyeti ile **Ukrayna** Arasında Hukukî Konularda Adli Yardımlaşma ve İşbirliği Anlaşması, RG:22.12.2003-25324.

²⁵⁴ Türkiye ile **Moğolistan** Arasında Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi, RG:4.5.2004-25452.

²⁵⁵ Türkiye ile **Slovakya Cumhuriyeti** Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Adli Yardım Anlaşması, RG:7.12.2007-26723.

²⁵⁶ Türkiye Cumhuriyeti ile **Bosna-Hersek** Arasındaki Hukukî ve Ticarî Konularda Adli İşbirliği Anlaşması, RG:7.1.2008-26749.

²⁵⁷ Türkiye Cumhuriyeti ile **Umman Sultanlığı** Arasında Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması, RG:22.5.2010-27588.

²⁵⁸ Türkiye Cumhuriyeti ile **Suriye Arap Cumhuriyeti** Arasında Hukukî ve Ticarî Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması, R.G:15.6.2011-27965.

²⁵⁹ Türkiye Cumhuriyeti ile **Kırgız Cumhuriyeti** Arasında Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli İşbirliği Anlaşması, RG:5.7.2011-27985

²⁶⁰ Türkiye Cumhuriyeti ile **İran İslam Cumhuriyeti** Arasında Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli İşbirliği Anlaşması, RG:5.7.201-27985

²⁶¹ Türkiye Cumhuriyeti ile **Türkmenistan** Arasında Hukukî Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması, RG: 22.5.2013-28654.

Hakim önüne gelen somut olayda, öncelikli olarak akdi karşılıklılığın varlığına bakacaktır. Akdi karşılıklılık, tespiti açısından en kolay karşılıklılık türleri arasında yer almaktadır. Bu anlaşmaların amacı devletlerin karşılıklı olarak birbirlerinin mahkemeleri tarafından verilen kararların tenfizini temin etmektir.

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak, Türkiye'nin günümüz itibariyle 29 ülke ile karşılıklılığa yönelik olarak anlaşması bulunmaktadır. Bu anlaşmaların tenfize yönelik olarak içerdikleri koşullar birbirine benzer oldukları için her biri üzerinde ayrıntılı bilgiler verilmemiş olup, konunun daha anlaşılır kılınması için, anlaşma yapmış olduğumuz devletlerin mahkemeleri tarafından verilen kararlarının Türkiye'de tenfizine ilişkin olarak verilmiş Yargıtay kararları üzerinden açıklamalarda bulunulacaktır.

Suriye Yargıtay 3.Odasından alınmış bir kararın tenfizine ilişkin olarak, “*davacı vekili, müvekkilinin Suriye vatandaşı olup, davalı şirket ile arasındaki ihtilaftan dolayı Suriye Mahkemeleri'nde dava açtığını, nihai olarak Suriye Yargıtay Mahkemesi 3. Odası tarafından.... Esas, Karar günlü yabancı mahkeme kararının tenfizine karar verilmesini talep ve dava etmiştir. Bunun üzerine davalı vekili, Türkiye ile Suriye arasında mütekabiliyete ilişkin olarak herhangi bir anlaşma olmadığını ileri sürmüştür.*” Yargıtay kararın verildiği tarih itibariyle²⁶², Türkiye ile Suriye arasında, mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak akdi bir karşılıklılık olmadığı gerekçesiyle, tenfiz talebinin reddine karar vermiştir²⁶³.

Milano(İtalya)'dan alınmış bir mahkeme kararının Türkiye'de tenfizinin talep edilmesi üzerine, ilâmda yazılı nedenlerden dolayı davanın kabulüne karar verilmiş olması üzerine davalı vekili süresi içerisinde temyiz isteminde bulunmuştur. Süresi içerisinde, davalı vekili tarafından tenfiz edilmesi üzerine mahkemece, Adalet

²⁶² Türkiye ile Suriye arasında yabancı mahkeme ilâmlarının tenfizine ilişkin olarak, 2009 yılında, Hukukî ve Ticarî Konularda Adli Yardımlaşma Anlaşması imzalanmıştır. Tanıma ve tenfize ilişkin hükümler, anlaşmanın 16. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre,

1)Âkit Taraflar, diğer Âkit Taraf ülkesinde verilmiş aşağıda gösterilen kararları, işbu Anlaşma hükümlerine uygun olarak kendi ülkelerinde tanıyacak ve tenfiz edeceklerdir:

a) Hukukî ve ticarî konularda verilmiş mahkeme kararları;

b) Cezaî konularda tazminata ilişkin olarak verilmiş mahkeme kararları,

2) Bu kısım hükümleri, hukukî ve ticarî konularda bir mahkeme önünde yapılmış veya mahkemece onaylanmış sulh anlaşmalarına da uygulanacaktır.

3) Ancak iş bu Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra verilen kararlar, bu Anlaşma hükümleri uyarınca tanıma ve tenfize tâbi olacaktır.

²⁶³11.HD, T. 3.11.2015, 4033/11495 (www.kazanci.com /E.T:06.02.2016). Suriye ile Türkiye arasında, yabancı ilâmların tenfizine yönelik olarak farklı örnek kararlar için bkz. 11.HD, T.30.1.2009, E.2008/1284, K.2009/980 (Eksi, 5718, s. 104-108).

Bakanlığına yazılan yazı cevabına göre, İtalya ile Türkiye arasında Adli Kararların Tenfizi Mukavelesi²⁶⁴'nin 3.3.1929 tarihli Resmi Gazetede yayımlandığı, yaptırılan bilirkişi incelemesiyle, 2675 Sayılı Kanunun 34 ve müteakip maddelerine göre, tenfiz konusu kararın kesinleştiği ve tenfiz koşullarının gerçekleştiği anlaşılmakla davanın kabulüne karar verilmiş, hüküm davalı vekili tarafından temyiz edilmiştir. Tenfizi talep edilen ilâmla ilgili tenfiz koşullarının, 2675 Sayılı Yasanın 34 ve müteakip maddeleri uyarınca gerçekleşmiş bulunduğundan hükmün onanmasına karar verilmiştir²⁶⁵.

Sorgun 1.Asliye Hukuk Mahkemesi'nce, davalı aleyhine sermayenin yerine getirilmesi talebiyle Viyana Bölge Ticaret Mahkemesi'nce verilen kararın kesinleştiğini ileri sürülerek, kararın tenfizini talep ve dava etmiştir. Tenfiz koşulları açısından, taraflar arasındaki Türkiye Cumhuriyeti İle Avusturya Cumhuriyeti Arasında Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında Sözleşme uygulama alanı bulmuştur²⁶⁶.

²⁶⁴ Türkiye ile İtalya arasında 1926 tarihinde imzalanan Adli Himaye, Adli Makamların Hukuk ve Ceza İşlerinde Karşılıklı Muzaheret ve Adli Kararların Tenfizi Mukavelenamesi'nin 19-23. maddeleri arasında, tenfize ilişkin hükümler yer almaktadır. 19. maddeye göre, âkit taraflardan birinin mahkemesi tarafından medeni ve ticarî konularda verilen kararlar, diğer âkit devletlerin ülkelerinde tenfiz edilir. Tenfiz koşulları şunlardır;

- 1) Kararı veren mahkemenin, kendi hukukuna göre yetkili olması,
- 2) Kararı veren mahkemece, usulüne uygun tebligat yapılması ve cevaplarını bildirmesi için, makul bir süre tanınması,
- 3) Tarafların usulüne uygun olarak temsil edilmesi,
- 4) Mahkeme kararın kesinleşmiş olması ve icra kabiliyetini koruyor olması,
- 5) Tenfiz ülkesinde, aynı konuda aynı taraflar arasında verilen başka bir kararın veya derdest bir davanın olmaması
- 6) Kararın, tenfiz devletinin kamu düzenine veya kamu menfaatlerine aykırı olmaması,
- 7) Kararın, tenfiz devletinin mahkemelerinin münhasır yetkisine giren bir konuda verilmemiş olması.

Sözleşmenin 23.maddesi uyarınca, kararın aslı veya onaylı sureti eklenmelidir.

²⁶⁵ 19.HD, T.1.5.1995, E.1994/6058, K.1995/3914, (www.kazanci.com/E.T:07.02.2015).

²⁶⁶ 11 HD, T.12.2.2014, E.2013/13166, K.2014/2394 ve 11.HD, T.11.3.1996, E.1995/8322, K.1996/1655 (www.kazanci.com /E.T: 07.02.2015). Türkiye ile Avusturya arasında tanıma ve tenfize ilişkin olarak, ilk adli yardım antlaşması 1931 tarihinde yapılmış olup, koşullar 18-21.maddeler arasında düzenlenmiştir. 1931 tarihli sözleşmenin yerini, 1989 tarihinde, imzalanıp, 1991 tarihinde yürürlüğe giren, Türkiye Cumhuriyeti İle Avusturya Cumhuriyeti Arasında Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında Sözleşme almıştır (**Ekşi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 425). Sözleşmenin 1.maddesi uyarınca, “*Âkit devletlerden birinin mahkemelerince, çekişmeli veya çekişmesiz yargı usulüne göre verilmiş olan hukukî ve ticarî konulardaki mahkeme kararları, diğer Âkit Devlette bu Sözleşme’de öngörülen koşullar altında tanınır ve tenfiz edilir. Sözleşme, zarar görenin hukukî taleplerine ilişkin olarak, bir ceza davası çerçevesinde verilmiş olan hukukî kararlar hakkında da uygulanır*”. 12.maddesi uyarınca, talep edilen devlette tanıma için gerekli koşulları taşıyorsa ve karar, verildiği ülke kanunlarına göre, icraî nitelikte ise tenfiz edilir. Tenfizi talep eden devletin, mahkemeye sunması gereken evraklar ise, 14. madde de düzenlenmiştir.

Konuya ilişkin diğerk bir karara göre; Davacı vekili, davalı şirketin müvekkiline ticari ilişki nedeniyle borçlandığını, Lefkoşa Kaza Mahkemesinde açılan dava sonucunda 4.000.000.000.TL nin % 150 faiziyle birlikte tahsiline karar verildiğini ve kararın kesinleştiğini ileri sürerek bu kararın tenfizine karar verilmesini talep ve dava etmiştir. İlk derece mahkemesi tarafından, tenfizin kabulüne karar verilmesi üzerine, Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasında imzalanın Hukuki Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma, Tanıma ve Tenfiz, Suçluların Geri Verilmesi ve Hükümlülerin Nakli Sözleşmesi'nin²⁶⁷ tebliğ'e ilişkin hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağı hususu üzerinde durularak tenfiz koşulları bulunup bulunmadığının saptanması gerekirken, bu yönler üzerinde durulmadan yazılı şekilde hüküm kurulmasında isabet görülmemiştir²⁶⁸.

Karşılıklılık koşuluna ilişkin olarak, anlaşma yapmadığımız ülkeler için doktrinde “*dolaylı tenfiz*” usulü denilen bir yol önerilmiştir. Buna göre, anlaşma yapılmayan ülkelerden alınan mahkeme kararlarına ilişkin olarak, Türk mahkemelerinde tenfiz talebinde bulunulması durumunda akdi karşılıklılık koşulu sağlanamayacağından, tenfizin Türkiye ile akdi karşılıklılık koşulunu sağlayan bir devletin mahkemesinden talep edildikten sonra, bu ülkeden alınacak bir tenfiz kararı ile birlikte esas kararın icrasının Türkiye’de icrasının ileri sürülmesi gerekmektedir.²⁶⁹ Tenfiz talebinde bulunan tarafın bu şekilde davranması, tenfizi talep eden taraf açısından masraflı

²⁶⁷ 1989 yılında Resmi Gazete’ de yayımlanan, Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Hukukî, Ticarî ve Cezai Konularda Âdli Yardımlaşma Anlaşma, Tanıma ve Tenfiz, Suçluların Geri Verilmesi ve Hükümlülerin Nakli Sözleşmesinin 14.maddesinde, hangi tür kararların tenfize konu olacağı ve tenfiz koşulları düzenlenmiştir. Bu sözleşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Nomer**, Ergin, “Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Hukukî, Ticarî ve Cezai Konularda Âdli Yardımlaşma Anlaşma, Tanıma ve Tenfiz, Suçluların Geri Verilmesi ve Hükümlülerin Nakli Sözleşmesinde Mahkeme İlamlarının Tanınması ve Tenfizi”, MHB, 1997-1998/17-18, s.285-294; **Dolunay**, s. 227-265). Hukuki ve ticari konularda menkul, gayrimenkul, diğerk hak ve alacaklarla, kişi haklarına ilişkin âkit devletlerden birinin mahkemesi tarafından verilen kararlar, sözleşmede belirtilen koşullara sahip olmak kaydıyla tenfiz edilebilir. Bu koşullar;

- a. Kararın talepte bulunulan devlet mahkemelerinin münhasır yetkisine girmeyen bir konuya ilişkin olması ve talep eden devlet yetkili mahkemesince verilmiş bulunması,
- b. Kendisine karşı tenfiz istenen tarafın hükmü veren mahkemeye usulüne uygun olarak çağrılmış veya mahkemede temsil edilmiş olması,
- c. Kararın verildiği Devlet kanununa göre kesin veya kesinleşmiş olması ve kararın o devlette icra kabiliyetini haiz olması,
- d. Kararın tenfiz talebinde bulunulan Devletin kamu düzenine açıkça aykırı herhangi bir hususu taşımaması,
- e. Talepte bulunulan Devletin yetkili adli makamınca aynı konuda verilmiş ve kesin hüküm kuvvetini haiz bir adli kararına aykırı bulunmaması,

Tenfize konu olan kararın verilmesinden önce, talepte bulunulan Devletin hiçbir mahkemesinde tarafları ve konusu aynı olan ve aynı olaylara dayanan bir dava açılmamış olması.

²⁶⁸ 19. HD, T. 10.2.200, 537/825 (www.kazanci.com /E.T:05.02.2016).

²⁶⁹ **Göğerk**, DHH, s. 390. Aksi yönde görüş için bkz. **Sakmar**, Yabancı İlamlar, s. 65.

olmakla birlikte zaman kaybına da yol açacağı gibi, kanuna karşı hile ile karşılaşılmasına neden olacaktır. Doktrinde *Sakmar* tarafından tenfiz kararlarının kapsamına ilişkin olarak, anlaşma yaptığımız ülkelerin birinden alınmış kararın Türkiye’de tenfizinin kesin olamayacağı belirtilmiştir. Her ne kadar yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak 29 ülke ile akdi karşılıklılık yönelik anlaşma yapmış olsak da, sözleşmelerde düzenlenen tenfiz koşulları belirli tür mahkeme kararlarına ilişkin olabilmektedir. Buna ilişkin olarak, gerek MÖHUK’da gerekse de iki taraflı sözleşmelerin hepsinde hangi tür kararların akit devlet ülkesinde tenfiz edilebileceği belirtilmiştir. Yabancı ülke mahkemelerinden alınmış her tür kararın gerek ikili anlaşmalar, gerekse de MÖHUK açısından tenfize konu olma imkânı yoktur. Bu nedenle de *Sakmar’ın* bu görüşüne katılmakla birlikte belirtmeliyiz ki; bu şekilde davranmak isteyen kişi, kararın niteliğini dikkate alarak, o türden kararların Türkiye’nin hangi devlet ile yapmış olduğu anlaşmaya istinaden tenfiz edilebildiğini öğrenerek, o ülke mahkemelerine başvurarak tenfiz talebinde bulunması mümkündür. Sonuç olarak, *Göğer* tarafından önerilen bu sistem; geçmişte sadece akdi karşılıklılık türünün aranıyor olması nedeniyle uygulamada yaşanan sorunlara çözüm bulmak amacıyla geliştirmiş bir yöntemdir. Ancak bu sistemin uygulanmasının ne geçmişte ne de günümüzde tenfizin amacı ile bağdaşmayacağı açıktır. Türkiye’nin birçok devlet ile ikili ilişkilerinin gelişmesinin sonucu olarak, farklı ülkeler ile tenfize yönelik hukuki veya fiili karşılıklılık durumlarının da gerçekleşebilmesi mümkündür. Bu nedenle de tenfiz talebinde bulunmak isteyen tarafın bu kadar uzun bir yola başvurmamasının anlamı yoktur.

Hukuk Genel Kurulu’nun 2001 yılında vermiş olduğu bir kararına yansıyan, ilk derece mahkemesi tarafından verilen kararına göre²⁷⁰; Türkiye Cumhuriyeti ile tenfizi istenen ilâmın verildiği devlet ile karşılıklılık esasına dayanan anlaşma veya fiili uygulama olması gerekmekte olduğu belirtilmiştir. Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda devleti arasında 30/7/1981 tarihinde yürürlüğe girmiş bir sözleşme mevcut ise de; bu sözleşme içerik itibarıyla boşanma ayrılık ve evlenmenin butlanı gibi kararların Türk mahkemeleri tarafından tenfizine ilişkindir. Hollanda Arnhem Bölge Mahkemesi Sulh Ceza Hakimliği’nce verilen ve tenfizi talep edilen bu karar bu tipte bir karar olmadığından yerel mahkemece davanın reddine karar verilmiş bulunan bu karara da dairece uyulmuştur. Ayrıca MÖHUK’un 50.

²⁷⁰http://www.hukuki.net/ictihat/E_T:05.03.2016.

maddesinin 2. fıkrası uyarınca iki tür kararın Türkiye’de tenfiz edilebilmesi mümkündür. Bunlar; hukuk davalarına veya ceza ilâmlarında yer alan kişisel haklara ilişkin kararlardır.

b. Akdi Karşılıklılık Koşuluna Yönelik Olarak MÖHUK Hükümleri İle Milletlerarası Anlaşmaların Çatışması Meselesi

Her devlet kendi iç hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak farklı birtakım koşullar öngörmektedir. Devletlerin mahkeme kararlarının tenfizine yönelik karşılıklı taleplerinin artması karşısında, iki devletin farklı tenfiz koşulları aramaları tenfiz talebinin reddedilmesine sebep olabilmektedir. Devletler ortak bir tenfiz kuralı yaratmak amacıyla, karşılıklı olarak serbest iradeleri vasıtasıyla yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik, iki taraflı bir anlaşma imzalarlar veya çok taraflı anlaşmalara taraf olurlar. Bu şekilde sözleşmenin tarafları arasında akdi karşılıklılık sağlanmış olur. Bu anlaşma, taraf devletlerin birbirlerinin mahkemelerine tenfiz talebiyle başvurması durumunda aranacak ortak tenfiz koşullarını oluşturmak maksadıyla yapılmaktadır. Bu sözleşmelerin tenfiz koşullarının MÖHUK’da düzenlenen tenfiz koşulları karşısındaki durumu konusunda gerek Anayasa’da gerekse de MÖHUK’da, sözleşmelerin öncelikli olarak uygulama bulacağına dair hükümler yer almaktadır.

MÖHUK hükümleri ile milletlerarası anlaşmaların çatışması; tarafların serbest iradeleri sonucunda oluşturulmuş sözleşme hükümlerinin kanun hükümlerine kıyasla, daha ağır veya tarafların menfaatine olmayan bir durumun ortaya çıkmasını ifade etmektedir. Buna ilişkin olarak, çalışmamızın bu kısmında, tarafların serbest iradeleri neticesinde oluşturulmuş, tenfize ilişkin hükümler içeren sözleşmeler ile tenfiz koşulları MÖHUK’un aradığı tenfiz koşullarının çatışması durumunda nasıl bir çözüm yolu izleneceği konusunda bilgilere yer verilecektir.

Milletlerarası anlaşmalar ile devletler arasında imzalanan uluslararası sözleşmelerin hükümlerinin çatışması meselesi kaynağını Anayasa’nın 90. maddesinin 5. fıkrasından almaktadır²⁷¹. Çünkü Anayasanın 90. maddesinin beşinci fıkrası, usulüne uygun yürürlüğe girmiş uluslararası anlaşmaların kanun hükmünde olacağını

²⁷¹ Altundış, Mehmet, “Anayasa’nın 90.maddesinin Son Fıkrasına Eklenen Hükümle Birlikte Anayasa ile Yargı Denetimi Dışında Tutulan İşlemlere Karşı Yargı Yolu Açılabilir Mi?”, Yasama, 2006/2, s. 78.

belirtmiş olup, temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalar ile kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi sebebiyle ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda antlaşma hükümlerinin esas alınması gerektiğini belirtmiştir. Buna ilaveten MÖHUK'un 1. maddesinin 2. fıkrasında, Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu milletlerarası hükümlerinin saklı olacağı belirtilmiştir. Gerek Anayasa'da²⁷² gerekse de MÖHUK'da milletlerarası anlaşmalara yönelik olarak, imtiyaz olarak nitelendirilebilecek bir hakkın verilmesinin amacı, yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak, gerekli koşulların tarafların serbest irade beyanları sonucunda gerçekleştirilmiş olmasıdır. Ancak Anayasa'nın 90. maddesinde yer verilen hükme ilişkin olarak bu hükümden ne anlaşılması gerektiği konusunda doktrinde tartışmalar mevcuttur²⁷³. *Çelik'in* de ifade ettiği gibi, Anayasada milletlerarası anlaşmaların kanun hükmünde olduğuna ilişkin hüküm belirsizdir ve çeşitli yorumların söz konusu olması muhtemeldir²⁷⁴.

Taraflar arasında mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak ikili bir anlaşma yapılmamış olması durumunda, her ülkenin kendi tenfiz koşulları uygulama alanı bulacaktır. Günümüzde, yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak, birçok ülkenin farklı tenfiz koşullarına yer vermiş olduğu düşünüldüğünde, tenfiz açısından zorluklar ortaya çıkabilecektir. İşte bu nedenle yapılmış bulunan iki taraflı anlaşmalar veya çeşitli konulara ilişkin olarak farklı devletlerce taraf olunan çok

²⁷²Usulüne göre yürürlüğe konmuş anlaşmaların kanun hükmünde olacağına ilişkin olarak Anayasa'nın 90. maddesinde düzenlenen hususun ne anlama geldiği konusunda uzun yıllardır süregelen bir belirsizlik hakimdir (**Başlar**, Kemal, "Yeni Anayasada Uluslararası Hukuka İlişkin Hükümler", <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/dr-kemal-baslar.pdf/E.T:15.02.2016>).

²⁷³ **Çelik**, Edip, Milletlerarası Hukuk, I. Kitap, Filiz Kitapevi, İstanbul 1984, s. 110-111; **Eroğlu**, Hamza, Devletler Umumi Hukuku, 3.Baskı, Adım Yayıncılık, Ankara 1991, s.22; **Gündüz**, Aslan, Milletlerarası Hukuk: Temel Belgeler Örnek Kararlar, Beta, İstanbul 2009, s.154; **Tunç**, Hasan, "Milletlerarası Sözleşmelerin Türk İç Hukukuna Etkisi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye İle İlgili Örnek Karar İncelemesi"(www.anayasa.gov.tr, s. 177); **Aliefendioğlu**, Yılmaz, "Uluslararası Sözleşmelerin İç Hukuk Karşısında Durumu", Danıştay ve İdari Yargı Günü (Sempozyum)-139.Yıl, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları No:74, 2007, s. 154; **Batum**, Süheyl, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sisteme Etkileri, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul 1993, s. 29-32.

²⁷⁴ **Çelik**, s.108. Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrasında, usulüne uygun bir şekilde yürürlüğe girmiş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların çatışması durumunda milletlerarası anlaşmaların esas alınacağı belirtilerek, Anayasamızda sadece bu konularda uluslararası anlaşmaların yeri ve değeri açık bir şekilde belirtilmiştir (**Başlar**, s. 6). Buna karşılık, *Akkutay*' a göre, usulüne uygun olarak bir anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte, artık iç hukukta bu anlaşmalar uygun davranma yükümlüğü altına girildiğini kabul etmek gerekmektedir (**Akkutay**, Ali-İbrahim, "Uluslararası Anlaşmaların Türk İç Hukukundaki Yeri ve Etkileri", GÜHFD, 2007/1-2, s.422;**Akılhoğlu**, Tekin, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz",http://politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/44/3/9_tekin_akillioglu.pdf /E.T: 01.03.2016.

tarafli sözleşmelerin amacı, yabancı mahkeme kararlarının tenfizini konusunda taraf devletlerin ülkelerinde aynı koşulların uygulanmasını sağlamaktır.

Gerek Anayasa, gerekse de MÖHUK'da yapılan düzenlemeler ışığında, devletler arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak bir anlaşma yapılmış olması durumunda, bu anlaşmalar öncelikli olarak uygulama alanı bulacaktır. Buna karşılık doktrinde, eski tarihli âdli yardımlaşma anlaşmalarının MÖHUK' da yapılan düzenlemeye göre, daha elverişli koşullar içerdiği belirtilmiştir²⁷⁵. Doktrinde *Aybay* tarafından, sorunun çözümüne ilişkin olarak; konunun önceki kanun-sonraki kanun meselesinde olduğu gibi ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır²⁷⁶. Bu şekilde sözleşme hükümleri ile MÖHUK hükümlerinin çatışması durumunda, tıpkı iki kanun arasında çatışma olması durumunda olduğu gibi, daha yeni tarihli olan uygulama alanı bulacaktır²⁷⁷.

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak yapılan âdli yardımlaşma anlaşmaları ile daha kolay ve hızlı bir prosedür izlenmektedir. Bu anlaşmalar sayesinde daha hızlı bir prosedür izlenmesine karşın, sözleşme içerisinde yer alan hükümlerin kanundaki tenfiz koşullarına kıyasla daha ağır veya tarafların menfaatine olmayankoşullar içermesi durumunda hangisi uygulama alanı bulacaktır? Sözleşmeler öncelikli olarak uygulama alanı bulmasına karşın, MÖHUK'daki hükümlerin tarafların daha lehine hükümler doğurması durumunda, buna dayanmalarında herhangi bir engel yoktur²⁷⁸. Taraflar arasında imzalanmış sözleşmeler daha eski olabilir ve MÖHUK hükümlerine nazaran daha ağır koşullar taşıyabilir. Daha ağır koşullar taşımasının yanı sıra, birtakım sözleşmeler eski tarihli olduklarından, tenfiz koşulları açısından MÖHUK'da aranan koşullara göre elverişsiz olabilir²⁷⁹. Buna ilişkin olarak, Türkiye ile İtalya arasında imzalanan 1929 tarihli sözleşme örnek verilebilir. Sözleşmenin 19. maddesinde, tenfize ilişkin olarak 7 adet koşula yer verilmiştir. MÖHUK'da aranmayan koşullar ise 1. ve 5. fıkralarda

²⁷⁵ **Ertaş**, s. 405.

²⁷⁶ **Aybay**, Rona, "Türk Hukukuna Göre Uluslararası Antlaşmalarla Kanunlar Arasındaki Altlık-Üstlük İlişkisi", II. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, İdari Yargının Dünyada Bugünkü Yeri, 10-14 Mayıs, Ankara 1993, s. 284.

²⁷⁷ **Aybay**, Altlık-Üstlük, s. 286.

²⁷⁸ **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 493; **Şanlı**, Velayet, s. 74; **Giray**, Faruk-Kerem, Milletlerarası Özel Hukukta Kaçırılan veya Alıkonulan Çocukların İadesi, Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 283. *Giray*' a göre, davacı tarafından MÖHUK hükümlerine dayanılabileceği gibi, hakim tarafından re'sen dayanılabilmesi de mümkündür (**Giray**, s. 283, dn.20).

²⁷⁹ Doktrinde Ertaş tarafından, eski tarihli sözleşmelerin MÖHUK' a göre daha elverişsiz hale geldiği, bu nedenle de artık önemini yitirmiş olduğu belirtilmiştir (**Ertaş**, s. 405).

düzenlenmiştir. Sözleşmenin 1. fıkrasında, tenfiz kararı verebilmek açısından taraf devletlerin mahkemesinin kendi hukukuna ve Milletlerarası Hukukun Genel Prensiplerine göre yetkili olması koşulu aranmıştır. 5. fıkrasında ise, tenfiz talep edilen ülkede aynı konuda ve aynı taraflar arasında verilen başka bir kararın veya derdest bir davanın olmaması koşulu aranmıştır. Bu durumda İtalya'dan alınmış icraî nitelikteki bir kararın tenfizine yönelik olarak, MÖHUK hükümlerinin uygulama alanı bulması tenfizi talep eden tarafın lehine olacaktır.

Sözleşmelerin MÖHUK hükümlerine oranla daha ağır koşullar içermesine bir diğer örnek de *revizyon yasağı*²⁸⁰ konusunda gösterilebilir. Türkiye ile İtalya arasındaki yukarıda sözü edilen anlaşmanın 21. maddesinde hangi hallerde mahkemelerin yabancı mahkeme kararını esastan inceleme yetkisi olduğu belirtilmiştir. Bu haller;

- 1) karar, diğer tarafın hilesi neticesi alınmış ise,
- 2) karar, mahkeme tarafından sahteliği kabul edilen bir belgeye istinaden verilmişse,
- 3) karardan sonra, diğer tarafa isnat olunabilecek bir hata dolayısıyla ibraz edilmemiş, ve karara etki edecek nitelikte bir vesikanın elde edilmiş olması,
- 4) kararın doğrudan doğruya fiili bir hatadan kaynaklandığı, dava evrak vesaikinden anlaşılması.

Burada tartışılması gereken mesele; yukarıda ayrıntılı olarak ele alındığı gibi, revizyon sistemine izin veren bu sözleşme hükümlerinin mi yoksa kanun hükümlerinin mi uygulama alanı bulacağıdır. MÖHUK'un 1. maddesinin 2. fıkrası ve Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrası sözleşme hükümlerinin öncelikli olarak uygulama alanı bulması gerektiğini ifade eder. Ancak bu sözleşme hükümlerinde belirtilen koşulların gerçekleşmesi durumunda, Türk hukukunun benimsemediği hatta dünyada birçok ülke tarafından terkedilmiş bulunan revizyon sisteminin uygulama alanı bulup bulmayacağı tartışılmalıdır. İtalya ile gerçekleştirmiş olduğumuz sözleşme Fransa'da Munzer davası ile birlikte, revizyon sisteminin terkedildiği zamandan daha öncesindedir. Kaldı ki bu dönemde herhangi bir ülkeden alınmış bir kararın İtalya'da tenfizi talep edilmesi durumunda revizyon sistemi öngörülmüştü²⁸¹. Bu hususta tartışılması gereken iki konu bulunmaktadır. Bunlardan

²⁸⁰ Revizyon sistemi hakkında bkz. III/2/3.

²⁸¹ Ertuş, s. 405

birisi; karşılıklılık koşulunun tarafların menfaatleri ile ilgilenmemesi karşısında, sözleşmenin mi yoksa MÖHUK hükümlerinin mi tarafların menfaatine olacağına saptanması gereği, bir diğeri de İtalya ile gerçekleştirdiğimiz sözleşme kapsamında revizyon sistemine yer verilmiş olması tarafların aleyhine bir husus mu doğuracaktır. Öncelikli olarak tartışılması gereken mesele; sözleşme hükümleri içerisinde revizyon sistemine yer verilmesinin tarafların aleyhlerine bir sonuç doğurup doğurmayacağıdır.

Sözleşme hükümleri içerisinde davalının itirazı üzerine esastan inceleme esasının kabul edileceği belirtilmiş olup, dosya hakkında esastan inceleme yapılabilmesini gerektiren haller incelendiğinde, bunların ağır nitelikli haller olduğu görülmektedir. Bu haller bir yandan tarafların menfaatine olmakla birlikte, diğer yandan Türk hukuk sisteminde benimsenmeyen revizyon sistemine izin vermektedir. Davalı tarafından yapılan itiraz neticesinde incelenecek bu haller tenfiz talebinin reddedilmesine sebep olabilecektir.

MÖHUK hükümlerinin uygulama alanı bulması, sözü edilen sözleşme hükümlerine nazaran daha lehe sonuçlar doğurmakla birlikte, karşılıklılık koşulu tarafların menfaatleri ile ilgili bir koşul olmayıp, devletleri hedef alan politik bir koşuldur. Devletleri hedef alan bir koşul olması karşısında, MÖHUK hükümlerinin mi yoksa sözleşme hükümlerinin incelenerek tarafların menfaatine olan uygulama alanı bulması gerektiği konusunda hakimin böyle bir yükümlülüğünün olup olmayacağı sorusu akla gelebilecektir. Ancak, daha önce de söz edilmiş olduğu gibi, tenfiz tarafların menfaatine hizmet eden, tarafların hak arama hürriyetlerinin teminine fayda sağlayan bir müessesedir. Bu nedenle de gerek Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrası, gerekse de MÖHUK'un 1. maddesinin 2. fıkrası gereği, tenfiz talebine ilişkin olarak, öncelikle taraflar arasındaki sözleşme hükümlerinin uygulama alanı bulması sonucunda tarafların aleyhine sonuç doğuracak bir durum ile karşılaşılması durumunda MÖHUK'un tenfize ilişkin hükümlerinin uygulama alanı bulması gerektiği düşüncesindeyiz. Doktrinde *Ertaş* tarafından, günümüz koşullarına birçok konu açısından uyum sağlamadığı gerekçesiyle İtalya ile Adli Himaye Adli Makamların Hukuk ve Ceza İşlerinde Karşılıklı Müzaheretini ve Adli Kararların Tenfizi

Mukavelenamesi'nin geçmiş tarihli olduğu ve artık uygulama alanı bulmaması gerektiği ifade edilmektedir²⁸².

Özbekistan Cumhuriyeti mahkemelerinden 4.4.2007 tarihinde alınan 10-620/10770 sayılı kararın²⁸³ 2008 yılında Kadıköy 4.Asliye Ticaret Mahkemesince tenfiz edilmesinin istenmesi üzerine, davalı vekili dilekçesinde, Özbekistan Cumhuriyeti mahkemeleri tarafından bu kararın Türkiye' de tenfizinin Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde değil, Türkiye Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti arasında akdedilen ve 7.11.1997 tarihli ve 23136 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Hukukî ve Ticarî Konularda Adli Yardımlaşma sözleşmesi çerçevesinde gerçekleşmesi gerektiği; söz konusu sözleşme m.20/b uyarınca tenfizin talep edildiği devletin hukuku uyarınca bu kararı vermeye yetkili olması gerektiği belirtilmiştir. İlk derece mahkemesi ise Özbekistan ile ülkemiz arasında âdli yardımlaşma sözleşmesi, mahkeme kararlarının tenfizi bakımından MÖHUK' a nazaran daha ağır koşullar içerdiğinden²⁸⁴, tenfizde herkes için geçerli olan genel kanun niteliğinde MÖHUK'un tanıma ve tenfize ilişkin hükümlerinin uygulanması gerektiğine karar verilmiştir.

²⁸² Ertaş, s. 405.

²⁸³ Kadıköy 4. Asliye Ticaret Mahkemesi, T. 17.6.2008, E.2007/1020, K.2008/386 (Eksi, 5718, s. 109 vd.

²⁸⁴ Türkiye Cumhuriyeti ile **Özbekistan Cumhuriyeti** Arasındaki Hukukî, Ticarî ve Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesinin 19/1 bendinde hangi tür kararların tanıma veya tenfize konu olabileceği belirtilmiş bulunmaktadır. Söz konusu madde uyarınca, malvarlığına ilişkin olarak hukuki ve ticari konularda verilmiş adli kararlar, zararın tazmini konusuna ilişkin olarak cezai konularda verilmiş adli kararlar, hukuki ve ticari konularda hakem mahkemeleri tarafından verilmiş kararlar tanıma veya tenfize konu olabilirler. Sözleşmenin 20.maddesinde ise, tanıma ve tenfiz için gerekli olan koşullar belirtilmiş durumdadır. Bunlar;

1) Karar, kararın alındığı Âkit Tarafın ülkesindeki kanunlara göre kesinleşmiş ve icra edilebilir olmalıdır.

2) Karar ülkesinde verilmiş olan Âkit Taraftaki makam, icrası ülkesinde talep edildiği Âkit Tarafın kanunlarına göre yetkili olmalıdır.

c) Ülkesinde kararın verilmiş olduğu Âkit Tarafın kanunlarına göre davayı kaybeden taraf, usulüne uygun surette mahkemeye davet edilmiş olmalıdır.

d) Taraflar, savunma hakkından mahrum edilmemiş bulunmalı ve mahkemeye usulüne uygun surette davet edilmiş olmalı ve mahkemede bir davayı takip veya savunma imkansızlığı halinde temsil edilebilmelidir.

e) Kararın tenfiz edileceği Âkit Taraf ülkesinde, aynı usulü muhakeme çerçevesinde ve aynı taraflar arasında, daha önceden alınıp kesinleşmiş bir adli veya hakem kararı bulunmamalıdır

f) Aynı taraflara, aynı sebebe ve aynı konuya ilişkin olarak bu Âkit Tarafın kaza organında daha önce açılmış bir dava bulunmamalıdır.

g) Kararın ülkesinde tanınacağı veya tenfiz edileceği Âkit Tarafın kanunlarına göre, bu Tarafın kanunlarının uygulanmasının gerekeceği durumlarda karar ancak,

1. Şayet bu kararlar gerçek bir şekilde tatbik edilmişse veya

2. Diğer Âkit Tarafın tatbik edilecek kanunları bu kanunlardan esas itibariyle farklı değilse, tanınır ve tenfiz edilir. Karar, ülkesinde tanınması ve tenfiz edilmesi gereken Âkit Tarafın hukuki düzeni ile kamu düzeninin temel prensiplerine aykırı olmamalıdır.

Son olarak Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya arasında yabancı mahkeme kararlarının tanınması veya tenfizine yönelik olarak, 1989 yılında imzalanıp, 1991 yılında yürürlüğe giren sözleşme²⁸⁵ hakkında bilgi verilecektir. Çalışmamızın bu kısmında adı geçen sözleşmeye yer verilmesinin nedeni, yabancı mahkeme kararlarının tanınması veya tenfizine yönelik olarak, sözleşmenin m.16/2 hükmünde, bu sözleşmenin uygulanmasına ilişkin olarak, tenfizi talep edilen ülke hukukun daha elverişli hükümler içermesini engellemeyecek olmasıdır. Hakim, Avusturya mahkemelerinden alınan kararlara ilişkin tenfiz talebi ile Türk mahkemelerine başvurulması durumunda, hakim tenfize ilişkin olarak, MÖHUK'un ilgili maddelerini ve Türkiye ile Avusturya arasındaki sözleşmenin maddelerini inceleyecektir. Bunun sonucunda, MÖHUK'un ilgili hükümlerinin daha elverişli olması durumunda, iç hukuk kuralları uygulama alanı bulacaktır. Hem MÖHUK hemde sözleşme hükümlerinin birlikte değerlendirildiği, 1996 yılında Yargıtay 11.Hukuk Dairesi tarafından verilmiş bir karar bulunmaktadır. Davaya konu olayda, Viyana Bölge Mahkemesinden alınmış bir kararın Türk mahkemelerince tenfizinin talep edilmesi üzerine, ilk derece mahkemesinden tenfiz kararı verilmesi ile birlikte davalı vekilince, savunma haklarına riayet edilmediği gerekçesiyle temyiz edilmiştir. Yargıtay kararında, tenfiz açısından gerek MÖHUK hükümlerinin uygulanması, gerekse de Türkiye ile Avusturya arasındaki anlaşmanın ilgili hükümlerinin dikkate alınması gerektiğini belirtmiş, bu hususlar ilk derece mahkemesince dikkate alınmadığından temyiz talebinin yerinde olduğuna karar verilmiştir²⁸⁶. Yargıtay savunma haklarına ilişkin olarak hem MÖHUK hükümlerinin hem de sözleşme hükümlerinin birlikte değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir²⁸⁷.

²⁸⁵ Türkiye ile Avusturya arasında yabancı mahkeme kararlarının tanınması veya tenfizine yönelik olarak ilk âdli yardım anlaşması; Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya Hükümeti Arasında Mün' âkit Hukukî ve Ticari Mevaddı Adliyeye Müteallik Müteakabil Münasebetlere ve Adli Kararların Tenfizine Dair Mukavele ismiyle 1931 yılında imzalanmış olup, 4.8.1931 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Daha sonra bu sözleşmenin yeri 1991 yılında yürürlüğe giren, Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya Cumhuriyeti Arasında Mahkeme Kararlarının Tanınması veya Tenfizi Hakkında sözleşme almıştır (Bu sözleşmenin 18. maddesinde, yeni sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle birlikte, eski sözleşme hükümlerinin yürürlükten kalkacağı belirtilmiştir). Sözleşmede tenfiz açısından aranan koşullar, 12. maddede düzenlenmiştir. Bu koşullar; talep edilen devlette, tanıma açısından gerekli koşulları sağlıyor olması ve icra kabiliyetine sahip olmasıdır.

²⁸⁶ 11. HD, T.11.3.1196, E.1995/8322, K. 1996/1655 (Kararın tamamı için bkz. **Eksi**, Mahkeme Kararları, s. 268-269; **Eksi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 430-432).

²⁸⁷ **Eksi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 432.

2. Hukuki Karşılıklılık

a. Genel Olarak

Karşılıklılığın bu türünün akdi karşılıklılığa alternatif bir tür olduğu düşünülebilir²⁸⁸. Ancak daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, karşılıklılık türleri içerisinde herhangi bir hiyerarşik durum söz konusu değildir.

Hukuki karşılıklılık dendiği zaman, adından da anlaşılacağı üzere, tespiti açısından tenfizi istenen kararın verildiği devletin tenfiz koşulları dikkate alınacaktır²⁸⁹. Bu husus doktrinde “eşdeğerliliğin tespiti” olarak nitelendirilmektedir²⁹⁰. İki ülke kanunları arasındaki eşdeğerlilik hususu tespit edilirken, tenfizi istenen kararın öncelikle hakim tarafından niteliği saptanacak olup, sonrasında benzer türden kararların kararın verildiği devlet kanunları uyarınca tenfizinin mümkün olup olmadığı incelenecektir²⁹¹. Eşdeğer olması ile iki ülke kanununun birebir aynı olması, birbirleriyle örtüşmesi kastedilmemektedir²⁹². İki ülkenin tenfize ilişkin koşulları değerlendirilirken, tenfiz koşullarının genelini kapsayan bir değerlendirme yapılacaktır²⁹³. Burada cevaplandırılması gereken bir soru; genel olarak değerlendirme esnasında nelere dikkat edileceği ve hangi kıstasların dikkate alınacağıdır. Öncelikle iki ülkenin tenfiz koşulları arasındaki dengenin varlığı saptanacaktır. Dengenin saptanması esnasında koşulların birebir aynı olması beklenmemekle birlikte, tek bir koşulun Türk hukukuna göre ağırlığı, karşılıklılık koşulunun gerçekleşmesine engel olabilecektir²⁹⁴. Doktrinde Şanlı tarafından, MÖHUK’unda aranan koşullar ile kararın verildiği devletin kanunlarının denk olması gerektiği; MÖHUK’da aranan koşullara nazaran daha ağır koşullar taşıyan

²⁸⁸ Altuğ, MUH, s. 122. 2.HD’nin bu yönde vermiş olduğu bir kararına göre; “kararı veren yabancı mahkemenin mensup olduğu devletle ülkemiz arasında anlaşmanın olmadığı anlaşılmalı, fiili uygulamanın varlığı da tespit edilmemiştir. Ancak yabancı ilâmin verildiği Amerika’nın Alabama Eyaletinde Türk mahkemelerinden verilen ilâmların tenfizini engelleyen veya mümkün kılan hukuki durum araştırılmamıştır. O halde mahkemece “karşılıklı uygulama yoktur” gerekçesine dayanarak isteğin reddi isabetsizdir.” 2.HD, T.14.5.1996, 2955/5085 (Yasa Hukuk Dergisi, 1987/2, s. 136-137; Sakmar/Ekşi/Yılmaz, s. 326-327).

²⁸⁹ Altuğ, MUH, s. 122; Ertuş, s. 375.

²⁹⁰ Nomer, DHH, s. 499; Çelikel/Erdem, s. 675; Güven, s. 87.

²⁹¹ Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe, s. 495; Tiryakioğlu, s. 73; Çelikel/Erdem, s. 675.

²⁹² Çelikel/Erdem, s. 675; Nomer, DHH, s. 499; Özbakan, s.181; Durak, Tez, s. 47.

²⁹³ Nomer, DHH, s. 499.

²⁹⁴ Nomer, DHH, s. 500; Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe, s. 488, Çelikel/Erdem, s. 675.

kanunları olan ülkeler ile Türkiye arasında kanuni karşılıklılığın gerçekleşmeyeceği belirtilmiştir²⁹⁵.

Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerin gelişmesinin bir sonucu olarak, Türk mahkemelerinde en çok tenfizi istenen yabancı mahkeme kararları; Almanya mahkemeleri tarafından verilen kararlardır. Almanya ile Türkiye arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak hukuki karşılıklılığın gerçekleşmiş olduğu birçok Yargıtay kararında gösterilmiştir. Buna ilişkin 1990 yılında verilmiş bir HGK kararına göre; “*Alman Hukuk Yargılamaları Kanunu (ZPO)’nun 722. maddesi, “bir yabancı mahkeme kararının icrası (tenfizi) nin yalnız tenfizinin caiz olduğuna ilişkin bir icra (tenfiz) kararı verilmesi ile gerçekleşeceğini” açıklayarak yabancı mahkeme kararının tenfiz edilebilirliğini kabul etmiştir. Diğer taraftan ZPO’nun “Tenfiz hükümleri verilmesi” başlıklı 723. maddesinin 2. fıkrasında tenfiz kararı, ancak yabancı mahkeme kararının kendi hukukuna göre kesinleşmiş olması halinde verilir. ZPO 328’e göre “hükümün tanınması mümkün değilse, tenfiz kararı verilemez” kuralı getirilmiştir. ZPO’nun 328. maddesinin konumuzla ilgili 1. fıkrası ile 5. bendinde ise “eğer karşılıklılık gerçekleşmemiş (garanti edilmemiş) ise bir yabancı mahkeme kararının tanınmayacağı kabul edilmiştir...”*”²⁹⁶. Hukuk Genel Kurulu kararında ayrıntılı olarak ifade edilmiş olduğu gibi, iki ülkenin kanunları arasında benzerlik, denklik söz konusudur. Alman kanunlarında tenfiz açısından aranan koşulların Türk kanunlarına oranla daha ağır koşullar oluşturmadığı gerekçesiyle, iki ülke kanunları arasında hukuki karşılıklılık durumunun gerçekleştiği belirtilmiştir.

Bulgaristan’ın Hasakova İli Mahkemesince verilen 16.2.1990 tarihli babalığın tespiti ve 18.11.1987 doğumlu çocuk Evelina’nın velayetinin Anne Asya Mladenova’ya bırakılması; babanın, çocuk için anneye 7.3.1998 tarihinden geçerli olmak üzere ayda

²⁹⁵ Şanlı, Velayet, s. 74.

²⁹⁶ HGK, T.13.6.1990, E.1990/13-3, K.1990/347 (YKD, 16/9, 1990, s.1282-1286). Almanya ile Türkiye arasındaki hukuki karşılıklılık durumuna ilişkin farkı örnek kararlar için bkz. 13.HD, T.13.12.1990, 4485/8676 (legalbank.net /E.T:03.01.2016); 11.HD, T.14.03.2013, E.2011/3805, K.2013/4976 (karar yayımlanmamıştır). Almanya ile Türkiye arasında mahkeme kararlarının tenfizine ilişkin taleplerin artması, iki ülke arasında aynı zamanda fiili karşılıklılık durumunun da gelişmesine yol açmıştır. Buna ilişkin olarak Almanya’nın Stuttgart eyaletinin bir mahkemesinden 05.07.2016 tarihinde verilmiş bir kararın tenfizine ilişkin olarak, Yargıtay 11. HD’nin 2011 yılında vermiş olduğu kararında iki ülke arasında *fiili karşılıklılığın* bulunduğu belirtilmiştir. 11.HD, T.31.05.2011, E.2009/1008, K.2011/6657 (karar yayımlanmamıştır). Benzer şekilde, Regensburg mahkemelerinden alınmış kararın tenfizine yönelik olarak 19. HD, 2005 yılında benzer şekilde, Almanya ile Türkiye arasında fiili *karşılıklılığın* bulunduğu karar verilmiştir. 19.HD, T.04.04.2005, 672/3531 (www.kazanci.com /E.T:01.05.2016).

30 Leva nafaka ödenmesine ilişkin kararın tenfizinin mümkün olmaması durumunda tanınmasına karar verilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Yargıtay 2.Hukuk Dairesi'nin kararına göre; "... *Bulgaristan ile Türkiye arasında mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine imkân veren anlaşma yoktur. Ancak Adalet Bakanlığı Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün dosyaya gönderdiği 14.6.2005 tarihli cevabı yazısında, Bulgaristan Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 303. ve 307. maddelerinde, bu madde hükümlerine uygun düştüğü takdirde Türk mahkemelerinden verilen kararların Bulgaristan'da tanınıp tenfiz edildiğini bildirmiştir. Bu durumda kanunî karşılıklılık esasının gerçekleştiği kabul edilmelidir*²⁹⁷. Adalet Bakanlığı Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün Bulgaristan hukukundaki yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik saptaması mülga kanuna ilişkindir. Çünkü, Bulgaristan Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu 4.5.2005 yılında Bulgaristan parlamentosu tarafından kabul edilmiştir²⁹⁸. Kanundaki bu koşullar²⁹⁹;

- 1) *Tenfiz talebine konu yabancı kararı veren mahkeme Bulgar Hukukundaki kurallara göre yetkili olmalıdır;*
- 2) *Davaliya dava dilekçesinin bir sureti tebliğ edilmiş olmalı, taraflara usulüne uygun olarak tebligat yapılmış olmalı ve savunma haklarına ilişkin Bulgar Hukukunun temel ilkeleri ihlal edilmemiş olmalıdır*
- 3) *Bulgar mahkemelerince, aynı taraflar arasında, aynı hukukî sebebe istinaden ve aynı vakıalara dayanan bir karar verilmemiş olmalıdır*
- 4) *Aynı taraflar arasında, aynı hukukî sebebe istinaden ve aynı vakıalara dayanan bir dava, tenfize konu yabancı kararın verildiği davanın yabancı mahkemede açılmasından önce Bulgar mahkemelerinde açılmış ve görülmekte olmamalıdır;*
- 5) *Tenfiz, Bulgar kamu düzenine aykırı olmamalıdır.*

Bulgaristan hukukunda aranan tenfiz koşulları ile Türk hukukunda aranan tenfiz koşulları karşılaştırıldığında, Bulgaristan Milletlerarası Özel Hukuk kanununda

²⁹⁷ 2.HD, T.6.2.2007, 11442/1293 (Gençcan, s. 1604).

²⁹⁸ Doktrinde Ertaş tarafından, karşılıklılığın tespitine yönelik olarak Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğüne verilecek cevapların; ülkelerin kanunlarının ve uygulamalarının sürekli olarak değişebilme ihtimalleri nedeniyle bağlayıcı olmaması gerektiği belirtilmiştir (Ertaş, s. 393).

²⁹⁹ <http://www.ifrc.org/E.T:01.04.2016>.

karşılıklılık koşuluna yer verilmemiş olması nedeniyle iki ülkenin kanunları arasında eşdeğerlilik olduğu düşünülebilir. Ancak kanunun 1. ve 4. fıkrada aranan koşulların Türk hukukunda aranmadığı görülmektedir. Her ne kadar MÖHUK'un 54. maddesinin 1. fıkrasında da yetkiye ilişkin bir düzenlemeye yer verilmiş olsa da, Bulgaristan MÖHUK'un 1. fıkrasında aranan yetki koşuluna nazaran ciddi bir farklılığa sahip olduğu görülmektedir. Bulgaristan kanunları açısından, bir Türk mahkemesi tarafından verilmiş kararının Bulgaristan devletinde etki doğurması (hakkında tenfiz kararı verilmesi), kararı veren Türk mahkemesinin Bulgaristan hukukuna göre yetkili olması koşuluna bağlanmıştır. Her ülke kendi yetkili mahkemelerini, kendisi belirleme hakkında sahip olup³⁰⁰, kararı veren mahkemenin yetkisinin, kararın hukuki sonuç doğurması talep edilen devletin hukukuna göre tayin edilmesi milletlerarası usul hukuku prensipleri ile bağdaşmaz³⁰¹. Böyle bir hakkın karşısında, Bulgar mahkemelerinin tenfiz açısından yetkili mahkemenin varlığını saptadıktan sonra, yabancı karar hakkında tenfize olanak tanınması kararı veren Türk mahkemesinin Bulgar milletlerarası yetki kurallarına göre yetkili olması koşuluna bağlıdır. Buna göre, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki kurallarının, Bulgar milletlerarası yetki kurallarından farklı olduğu hallerde, Türk mahkeme kararlarının Bulgaristan'da tenfiz edilemeyeceği sonucu ortaya çıkmaktadır³⁰². Bu koşul, karşılıklılık koşulu gibi yabancı mahkeme kararlarının tenfizini engelleyen bir koşuldur. Türk MÖHUK'un tenfiz engeli olarak gördüğü aşırı yetki veya münhasır yetki durumları, tarafların menfaati göz önünde tutularak yapılmış bir düzenlemedir. Ayrıca, Türk hukuku açısından karar, Türk mahkemelerinin münhasır yetkisine girmeyen bir konuda verilmiş ve kendi ülke kanunlarına göre kesin hüküm niteliğine sahipse, bu kararı veren mahkemenin yetkisi tenfiz açısından inceleme konusu yapılamaz³⁰³. Ayrıca söz konusu olayda, eşdeğerliliğin tespitine yönelik olarak iki ülkenin kanunları arasında bir karşılaştırma da yapılmamıştır. Sonuç olarak, Bulgar Milletlerarası Özel Hukuk Kanununun 117. maddesinin 1. fıkrası açısından yetki meselesi, Türk hukukunda aranan tenfiz koşullarına nazaran ciddi bir ağırlığa

³⁰⁰ Çelikel/Erdem, s. 682. Ekşi'ye göre; "...bir devlet mahkemesinin yetkisinin aşırı olması, kural olarak diğer devletleri ilgilendirmez. Çünkü her devlet, kendi mahkemelerinin milletlerarası yetkisini kendisi tayin eder" (Ekşi, Tanıma ve Tenfiz, s. 236).

³⁰¹ Çelikel/Erdem, s. 682.

³⁰² Kararı veren mahkemenin yetkisinin, kararın hukuki sonuç doğurması istenen devletin hukukuna göre belirlenmesi usul hukuku n prensipleri doğrultusunda mümkün değildir (Çelikel/Erdem, s. 682).

³⁰³ Nomer, DHH, s. 515; Nomer, Kamu Düzeni, s. 567. Kararı veren mahkemenin yetkisinin denetimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Süzen, s. 111 vd.

sahiptir. Bu nedenle, Bulgaristan hukukunda yapılan yeni düzenleme neticesinde, iki ülke arasında hukuki karşılıklılık durumunun gerçekleşmeyeceği düşüncesindeyiz.

1984 tarihli, Zurich Bölge Mahkemesi 15 Ekim 1981 tarihli 45/1981 sayılı ilâmının İstanbul Asliye Mahkemesi 3. Ticaret Dairesi'nden tenfizi talep edilmiştir. Bunun üzerine davalı, Türkiye ile İsviçre arasında 1457, 2531 ve 2536 sayılı kanunların hiçbirinde yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak bir hüküm bulunmadığından tenfiz talebinin reddine karar verilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine mahkeme tarafından yapılan incelemede, İsviçre hukuku açısından kararı veren devletin tenfiz koşulları içerisinde “*karşılıklılık koşuluna yer verilmemesi*” durumunun tenfizin reddine sebep olduğu belirtilmiştir. Türk devleti de yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık esasına yer vermiş olduğundan Türkiye ile İsviçre arasında hukuki karşılıklılığın gerçekleşmiş olduğunun kabul edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu olay açısından bakıldığında, İsviçre hukukunun yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık, hususuna yer vermeyen ülkelerin kararları hakkında tenfiz kararı vermeyecek olması Türkiye ile İsviçre arasında hukuki karşılıklılık hususunun gerçekleştiği şeklinde yorumlanmıştır³⁰⁴. İsviçre mahkemelerinin tenfiz koşulları açısından karşılıklılık koşuluna yer vermeyen ülkelerin kararlarını tenfiz etmemesi, İsviçre hukukunda karşılıklılık koşulunun sıkı bir şekilde arandığını göstermektedir. İsviçre hukuku açısından aranan diğer koşullara bakarsak, kesinleşmiş bir kararın bulunması, Federal hukuka ve Zurich kantonu hukukuna göre yabancı memleket mahkemesinin yetkisinin olması koşulu aranmaktadır. Bu durumda Türk hukukunda aranan yetki koşulları ile Zurich kantonu ve Federal hukuk açısından aranan yetki kurallarının benzer olmaması durumunda hukuki karşılıklılığın gerçekleşmeyeceğinden mi söz edilecektir? Eş değerliliğin saptanması hususunda tek bir koşulun varlığının bile hukuki karşılıklılığın gerçekleşmesine engel olabileceğinden söz etmiştik. Söz konusu olayda sadece İsviçre kanunlarında karşılıklılık koşulunun aranması yeterli olarak görülmüştür. Yetki konusunda İsviçre hukukunda daha ağır koşullar aranmış olmasının hukuki karşılıklılığın gerçekleşmesine engel yaratabileceği üzerinde durulmamıştır. Yetki konusunda benzer bir hükme Bulgaristan kanunlarında da yer verilmiş olup, Türk hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından yetki

³⁰⁴ İstanbul Asliye Mahkemesi 3. Ticaret Dairesi, T. 14.11.1984, E. 1983/367, K. 1984/773 (İBD, C. 60, S. 1-2-3, İstanbul 1986, s. 141-143).

konusunda bir koşula yer verilmemiştir. Bulgaristan hukukuna baktığımızda hem yetki koşuluna yer verilmiş olmakla birlikte karşılıklılık koşuluna yer verilmemiş olup, İsviçre hukuku açasından ise yetki koşuluna hem de karşılıklılık koşuluna yer verilmiş bulunmaktadır. Hukuki karşılıklılığın tespiti açasında her ne kadar tek bir koşulun varlığı karşılıklılık koşulunun gerçekteşmesine engel bir durum yaratacak olabilirse de kararlara baktığımızda sadece karşılıklılık koşuluna ağırlık verilmiş olup, bu koşulun aranması ya da aranmaması hukuki karşılıklılığın gerçekteşmesi bakımından yeterli görülmüştür. Ancak önemle belirtilmelidir ki, hukuki karşılıklılığın tespiti açasından sadece karşılıklılık koşuluna yönelik olarak incelemeye yapılamayacak olup, genel bir değerlendirme yapılması gerekecektir. Bu durumda gerek Bulgaristan gerekse de İsviçre hukukunda kendi ülkelerinin yetki kurallarına göre tenfiz talebine konu kararın verildiği mahkeme yetkili değilse tenfiz talebinin reddedilmesi gibi ağır bir sonuç ortaya çıkmış olacaktır. Bu nedenle her ne kadar bu iki ülke açasından karşılıklılık koşulu sağlanmış olsa da yetki konusunda aranan koşullar Türk hukukunda aranan tenfiz koşullarından daha ağır bir koşul içermektedir. Bu nedenle bu iki ülkenin yetki konusunda aradığı ağır koşullar nedeniyle, Türkiye ile gerek Bulgaristan gerekse de İsviçre arasında hukuki karşılıklılık koşulunun gerçekteşmediği düşüncesindeyiz.

Yargıtay 2.Hukuk Dairesi'nin 2008 tarihli bir kararında İsviçre ile Türkiye arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak bir anlaşma bulunmamakta ise de, dosyaya gönderilen Adalet Bakanlığı Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 18.07.2006 tarihli yazısı ekindeki Dış İşleri Bakanlığı'nın 10.07.2006 tarihli cevabında; Türk mahkemelerinden verilen kararların İsviçre'de tenfizine ilişkin herhangi bir problemle karşılaşılmadığı bildirilmiřtir³⁰⁵. Bu durum İsviçre ile Türkiye arasında fiili karşılıklılığın gerçekteştiğini göstermektedir.

Karşılıklılık, re'sen incelenmesi gereken koşullar içerisinde yer almaktadır³⁰⁶. Bu inceleme esnasında iki ülke arasındaki kanunların eşdeğerliliğini saptayacak olan hakim, iki ülkenin tenfiz koşullarını karşılaştıracaktır. Kanunların birbirlerine uygunluk derecesinin saptanması, uygulamada güçlülere yol açaabilecektir. Hakim, kararın verildiği devletin tenfiz koşullarını incelerken, Yabancı Hukuk Hakkında

³⁰⁵ 2. HD, T. 10.07.2008, 6094/10375 (**Ruhi**, Nafaka, s. 244, dn. 115).

³⁰⁶ Alman hukuku açasından da aynı durum söz konusudur (Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen: Band I, §§ 1-354 ZPO, 4. Auflage, Verlag C.H. Beck München 2013, Gottwald § 328 N. 130; **Tütüncübaşı**, s. 1539).

Bilgi Edinilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi³⁰⁷,’nden yararlanacaktır³⁰⁸. Anılan sözleşme yabancı hukuk hakkında âdli mercilerce bilgi edinilmesini sağlamak amacıyla uluslararası düzeyde karşılıklı bir yardımlaşma sistemidir. Âkit taraflar medeni ve ticari hukukları ve hukuk usulleri konusunda birbirlerine bilgi vermeyi taahhüt ederler. Anılan anlaşmanın 14. maddesinin 1. fıkrasında cevap verilecek dilin istemde bulunan devletin dili olacağı belirtilmiştir. Böylece, Türk hakimi kararın alındığı devlete tenfiz koşullarına ilişkin yazı yazdığında cevap Türkçe olarak gelecektir. Bu şekilde de hakimin kanunlar arasında karşılaştırma yapması kolaylaştırılmış olacaktır. Türkiye’nin sözleşmeye ilişkin olarak 30.8.1976 beyanına göre; âkit devletlerden gelen bilgi taleplerini kabul etmek ve kendi adli makamlarına ait bilgi taleplerini yabancı ülke yetkili makamlarına iletmek üzere “alıcı makam” ve “gönderici makam” olarak Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün belirlendiği Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği’ne bildirilmiştir. Kararı veren mahkemenin bağlı olduğu devletin sözleşmeye taraf olması durumunda, tanıma ve tenfize ilişkin hükümlerin tespiti amacıyla davanın görülmekte olduğu mahkeme Cumhuriyet Savcılığı aracılığıyla Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü’ne başvurulacaktır.

Yukarıda Yabancı Hukuk Hakkında Bilgi Edinilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi’ne taraf olan devletlerin kendi aralarında yabancı ülkelerin hukukları hakkında bilgi edinmesi taleplerine yönelik prosedüre yer verilmiştir. Sözleşmeye taraf olmayan devletler bakımından ise benzer bir usulü yol benimsenmiştir. Buna göre; öncelikle Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü’ne başvuruda bulunulacaktır. Daha sonra, Genel Müdürlük talebi, Dış İşleri Bakanlığı’na iletilecek, Dış İşleri Bakanlığı da talebi Türk konsolosluga iletilecek, Türk Konsolosluğu da o devletin Dış İşleri Bakanlığı’na iletilecektir. Son olarak ise, o devletin Adalet Bakanlığı tarafından

³⁰⁷Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan ve ülkemiz tarafından 07/06/1968 tarihinde imzalanan sözleşme 20/5/1975 tarihinde 1989 tarihinde uygun bulunarak 26/8/1975 tarih ve 156338 sayılı sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Sözleşme ülkemiz yönünden 20/3/1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye; Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Azerbaycan, Belarus, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Kosta Rika, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Makedonya, Malta, Meksika, Moldova, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan ve Karadağ, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan taraf bulunmaktadır. .

³⁰⁸**Eksi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 164.

hazırlanan bilgiler, Türk mahkemelerine iletilecektir³⁰⁹. Yabancı mahkeme kararlarının tenfizinde karşılıklılık koşulunun aranmasına karşı çıkan *Eksi*, uygulamada karşılıklılığın tespitinde Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün devreye sokulmasının zaman kaybına yol açacağından dolayı karşılıklılık türlerinden birisinin varlığının yeterli olacağına, mahkemenin Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nü devreye sokmadan kanunî karşılıklılığın varlığının tespit edilmesi sonucunda karşılıklılığın varlığını kabul etmek gerektiğini belirtmiştir³¹⁰. Kanuni karşılıklılığın tespiti; kanunlar arasındaki eşdeğerliliklerin saptanması sonucunda anlaşılacağından, *Eksi*'nin de belirtmiş olduğu gibi bu konuda Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne başvurmayı gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Bu konuda hakim tenfizi talep edilen kararın verildiği ülkenin kanunlarının Türkçe'ye çevrisi konusunda bilirkişiye başvurabilir. Kaldı ki, anlaşmanın 8. maddesinde, cevapta verilen bilgilerin isteği talep eden âdli merciye bağlamayacağı belirtilmiştir.

b. Hukuki Karşılıklılığın Tespitinde Revizyon Sisteminin Rolü

Dünyadaki hiçbir hukuk sisteminde, yabancı mahkeme kararlarının doğrudan tanınması veya tenfiz edilmesi mümkün değildir. Yabancı bir karar hakkında tenfiz kararı verilmesiyle birlikte, o kararın icrai etkisi verildiği ülkenin dışına çıkmaktadır. Yabancı karar hakkında tenfiz kararı verilmesi için öncelikle kararın incelemeyi geçmesi gerekmektedir. Bu inceleme ancak adli bir makam tarafından yapılabilecektir³¹¹. Hukuki karşılıklılık söz konusu olduğu zaman her iki devletin tenfiz koşulları arasındaki eşdeğerliliğin saptanması gerekecektir. Eşdeğerliliğin saptanması aşamasında tek bir koşul dahi, kanuni karşılıklılığın gerçekleşmesine engel olabilecektir. Hukuki karşılıklılığın gerçekleşmesine engel olabilecek derecede ağır bir koşula örnek olarak tenfiz açısından revizyon sistemini benimseyen ülkelerin hukuki düzenlemeleri gösterilebilir.

Yabancı ülke mahkemelerinden alınmış karar hakkında tenfiz talebinde bulunulması durumunda, hakim kararın incelemesi yönünden iki sistem söz konusudur. Bunlardan biri, revizyon sistemi, diğeri de *exequatur* sistemidir. *Exequatur*; yabancı

³⁰⁹ *Eksi*, Tanıma ve Tenfiz, s. 164-165.

³¹⁰ *Eksi*, Tanıma ve Tenfiz, s. 174.

³¹¹ *Çelikel/Erde*m, s. 659.

mahkemece verilen kararın tenfiz edilebileceğini belirten şerh olarak tanımlanabilir³¹². Exequatur kararı sonucunda, yeni bir hüküm verilmesi söz konusu olmayıp, mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizini mümkün kılacak bir karardır³¹³. Exequatur yabancı mahkeme kararlarının tenfizini sağlamak amacıyla uygulanmaktadır³¹⁴.

Revizyon sistemi, Fransız Yargıtay'ının 19 Nisan 1819 tarihli kararı ile ortaya çıkmıştır³¹⁵. Revizyon sistemi dendiğinde, kararın esastan incelenmesi söz konusu olup, delillerin doğru değerlendirilip değerlendirilmediği, uygulanan hukukun doğru uygulanıp uygulanmadığı, maddî vakıaların doğru değerlendirilip değerlendirilmediği incelenecektir³¹⁶. Bu şekilde bir inceleme yabancı ilâmın adeta yeniden gözden geçirilmesi anlamına gelip, bazen davanın yeniden görülmesine sebep olabilmektedir³¹⁷.

Tanıma ve tenfiz koşullarının düzenlendiği MÖHUK'un 54. maddesinin ilk cümlesinde tanıma ve tenfizin belirtilen koşullar dahilinde verileceğinden söz etmiştir. Yabancı mahkeme kararlarının tanınması veya tenfizine ilişkin olarak, kanunda sayılan koşullar tahdidi (*numerus clausus*) şeklindedir³¹⁸. Dolayısıyla kanunun açıkifadesinden tanıma ve tenfiz davalarında revizyon yasağı

³¹² Altuğ, MUH, s. 108.

³¹³ Tiryakioğlu, s. 17; Dolunay, s. 50.

³¹⁴ Tiryakioğlu, s. 17. Bu sistem hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özbakan, s. 49 vd.; Arat, s. 462 vd.

³¹⁵ Sakmar, Yabancı İlâmlar, s. 60; Özbakan, s. 52.

³¹⁶ Van, Look-Watte, Türk Yargı Kararlarının Türk Hukukunda Tanınması ve Tenfizi, Çev: Nihal Uluocak, MHB, C.1, S.2 (1981), s. 52-54; Demir-Gökyayla, Kamu Düzeni, s. 75; Ersen-Perçin, Gizem, Milletlerarası Özel Hukuk Bakımından Mal Rejimleri, 1.Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2014, s. 226; Özbakan, s. 53; Berki, Osman-Fazıl, Devletler Hususî Hukuku, C.II, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1961, s. 353; Saracoğlu, s. 813.

³¹⁷ Nazikoğlu, s. 469; Demir-Gökyayla, Kamu Düzeni, s. 75; Saracoğlu, s. 813.

³¹⁸ MÖHUK'un 55. maddesinin 2. fıkrasında, davalının ancak tenfize ilişkin koşulların bulunmadığını, yabancı mahkeme kararının kısmen veya tamamen yerine getirilmemiş olduğu ya da yerine getirilmesine engel bir sebep oluştuğunu ileri sürerek tenfiz kararına itiraz edebileceği belirtilmiştir. Tenfiz davasına ilişkin olarak, kanunda davalının itiraz edebileceği durumların açık bir şekilde gösterilmiş olması; Türk tenfiz hukuku açısından revizyon yasağının benimsenmiş olduğu göstermektedir.

olduđuanlařılmaktadır³¹⁹. Tenfizi istenen kararın verildiđi űlkelerde, tenfiz incelemesinde, revizyon sistemi hakimse bu durumda o karar hakkında tenfiz kararı verilemeyecektir. Doktrinde de belirtildiđi űzere, revizyon sisteminin benimsendiđi űlkelerden alınan mahkeme kararlarının exequatur sisteminin benimsendiđi Tűrkiye’de tenfiz edilebilmesinin imkanı yoktur³²⁰. Exequatur esası dođrultusunda yabancı mahkeme kararları sadece belirli sınırlar içerisinde incelemeye konu olabilmektedir³²¹. Alman hukukunda da benzer řekilde bir uygulama hakimdir³²². *Wolff* tarafından, Alman hukukundaki bu durumun İngiliz hukukuna yaklařtıđı belirtilmiřtir³²³.

Ayrıca, űlkelerin farklı tenfiz dűzenine sahip olmaları hukuki karřılılıklığın gerçekleřmesine engel deđildir. Bu hususa örnek olarak, İngiltere ile Tűrkiye arasında var olan hukuki karřılıklılık durumu örnek olarak gösterilebilir. K. Dıř Ticaret ve Tekstil San. Ltd. řti. ile davalı B. Döřeme Tekstil San. ve Tic. A.ř. Bűyűk Britanya ve Kuzey İrlanda Mahkemesi’nden aldıkları kararın Tűrkiye’de tenfizi amacıyla İkinci Fikri ve Sınai Haklar Mahkemesi’ne bařvurmuřlardır. İkinci Fikri ve Sınai Haklar Mahkemesi’nce verilen 23.12.2004 ve 2004/335-2004/425 sayılı kararı onayan Yargıtay 11.Hukuk Dairesi’nin 23.05.2006 gűn ve 2005/3980-2006/6040 sayılı kararı aleyhinde davalı K. Dıř Ticaret ve Tekstil San. Ltd. řti. vekili tarafından karar dűzeltilmesi isteđinde bulunulmuřtur. İngiltere Kraliyet Mahkemesi’nde

³¹⁹Yargıtay’ın 2012 tarihli bir İçtihadı Birleřtirme Kararına göre; “*Tenfiz hâkiminin yabancı mahkeme ilâminin maddi hukuk bakımından doğruluğunu inceleme ve değerlendirme yetkisi yoktur. Bu yasak çerçevesinde, tenfiz hakiminin ilâmda mevcut olan bir gerekçeyi inceleyip değerlendirmesi de söz konusu olamaz. Tenfiz davasında hukuki yarar koşulu öncelikle incelenerek, kararı verecek olan hakim, yalnızca yabancı kararın tenfiz edilebilmesi için Tűrk Hukuku’nda aranan koşulları taşıyıp taşımadığını irdelendikten sonra, koşulların bulunması halinde artık tenfiz (exequatur) kararını verebilecektir. Tenfiz mahkemesinin, yabancı mahkemenin esasa uyguladığı hukuku ve aynı şekilde kendi usul hűkűmlerini doğru uygulayıp uygulamadığını inceleme ve yabancı ilâmın içeriğini tetkik etme olanağı bulunmamaktadır. Ancak, yabancı mahkeme ilâmının Tűrk kamu dűzenine açıkça aykırı olması halinde, tenfize her şekilde engel bulunduğu 5718 sayılı Kanun’un amir hűkmű gereğidir. MÖHUK’un 5.maddesine göre; tenfiz davası açıldıktan sonra karşı taraf ancak tenfiz koşullarının bulunmadığı veya tamamen yerine getirilmiş yahut getirilmesine engel bir sebebin ortaya çıkmış olduğunu ileri sűrerek itiraz edebilir. Maddede de grűldűđű gibi Tűrk Hukukunda revision au fond, içeriği tetkik yasağı kabul edilmiştir. Hakim yabancı mahkeme kararını esastan inceleyemez...” (İBK, T.10.2.2012, E.2010/1, K.201/1. Benzer yönde kararlar için bkz. HGK, T.26.11.2014, E. 2013/11-1135, K.2014/973; 11.HD, T.14.3.2014, E.2012/11193, K.2014/4988; 11.HD, T. 28.5.2012, E.2011/2822, K.2012/9027; 11.HD, T.14.3.2011, E.2012/16190, K.2014/5009; 11.HD, T.6.4.2012, E.2012/3175, K.2012/5547, www.kazanci.com/ ET: 26.2.2016).*

³²⁰Nomer, DHH, s. 500; şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe, s. 498; elikel/Erdem, s. 675.

³²¹Arat, s. 462.

³²²Arat, s. 494.

³²³Wolf, s. 275.

yapılan yargılamada, İngiltere ile Türkiye arasında mahkeme ilâmlarının karşılıklı tanınması ve tenfizi konusunda bir anlaşma veya fiili uygulama bulunmama ile birlikte, İngiltere’de yabancı mahkeme kararlarına dayanılarak yeniden dava açılabilirdiği, bu durumun davada esaslanma anlamına gelmediği, Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün 14.09.2004 gün ve 63457 cevaplı yazısından anlaşılması olduğundan, İngiltere ile Türkiye arasında hukuki karşılıklılık ve tenfiz için aranılan diğer koşulların gerçekleşmiş olduğu anlaşıldığından karar düzeltme talebinin reddine karar verilmiştir³²⁴. İngiliz hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizi yeni bir dava açılması yolu ile gerçekleşmektedir³²⁵. Bu davalarda, hakim tenfizi talep edilen yabancı kararı yeniden değerlendirmemekte, yeniden bir hukuki tanımlama da bulunmamaktadır³²⁶.

Geçmişte yabancı mahkeme kararlarının tenfizinde, revizyon sisteminin benimsendiği ülkelere örnek olarak; Belçika ve Fransa gösterilebilir. Belçika’da revizyon sisteminin yabancı mahkeme kararlarının tenfizinde aranmayacağı, 27.07.2004 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak, 28.10.2004 tarihinde yürürlüğe giren Belçika Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu’nun 25. maddesinin ikinci fıkrasında açık bir şekilde belirtilmiştir³²⁷.

Karşılıklılık koşulunun zamana göre değişiklik gösterebileceğinden söz etmiştik. Buna verilebilecek en iyi örnek ise, Belçika Milletlerarası Özel Hukuk Kanununun’da revizyon sisteminin terk edildiği dönemden önce alınan bir mahkeme kararının Türkiye’de tenfizinin hukuki karşılıklılık gerçekleşmediği sebebiyle reddedilmesidir. Yargıtay 11.Hukuk Dairesi’nin 11.12.1997 yılında vermiş olduğu kararında, revizyon sistemi tartışılmış ve Belçika yasalarında, yabancı mahkeme kararlarının tenfizinde revizyon sisteminin benimsenmiş olması hukuki karşılıklılığın

³²⁴ 11. HD, T.2.3.2007, 1335/3808 (www.kazanci.com/E.T:20.01.2016; YKD, 33/11, 2007, s. 24-25). Konuya ilişkin olarak, aynı dairenin 2012 yılında İngiltere ile Türkiye arasında karşılıklılığın varlığına ilişkin olarak 2007 tarihli karar emsal gösterilmiş olup, Türkiye ile İngiltere arasında hukuki karşılıklılığın varlığından söz edilmiştir. Kararın tamamı için bkz. 11.HD, T.25.04.2012, E.2011/76, K.2012/6285 (www.kazanci.com/E.T:20.01.2016). İngiltere ile Türkiye arasında hukuki karşılıklılığın varlığına ilişkin kararlar için bkz. 11.HD, T.9.6.2015, 1829/8001 (www.kazanci.com/E.T:20.02.2016); 19.HD, T.27.05.2013, E.2012/12703, K.2013/9597 (karar yayımlanmamıştır); 11HD, T.25.9.2014, E.2013/12537, K.2014/14482 (www.kazanci.com/E.T:05.02.2016).

³²⁵ **G.Lorenzen**, s. 192; **Cheshire, North & Fawcett**, s. 728; **Mehrabi**, Kulzan, “Enforcement of Foreign Judgements in England and Kazakhstan” <https://linkagemind.com> /E.T:18.03.2016; **Gutteridge**, H.C., “Reciprocity In Regard To Foreign Judgements”, Yearbook of Private International Law, 1932, s. 51; **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 500.

³²⁶ **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 500.

³²⁷ **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 498, dn. 330.

gerçekleşmesine engel olarak görülmüştür. Daha sonra ise ilk derece mahkemesinin, “karşılıklılığın yabancı devletin Türk mahkemesi kararlarını, Türk hukukunda yer alan koşullardan daha ağır olmayan koşullara tabi tutarak tenfiz imkanı vermesi halinde gerçekleşmiş kabul edileceği, ancak Belçika Hukukuna göre tenfiz istemiyle açılan davalarda yabancı mahkeme kararının esaslan incelemeye tabi tutulduğu, bu nedenle Belçika ile Türkiye arasında hukuki karşılıklılığın bulunmadığı, ayrıca bu konuda iki devlet arasında bir anlaşma da bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine...” ifadelerine Yargıtay tarafından atıf yapılarak, karar onanmıştır³²⁸.

Geçmişte yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından revizyon sisteminin benimsendiği bir diğer ülke Fransa’dır. 7.1.1964 yılına kadar Fransa’da revizyon sistemi benimsenmiş durumdaydı³²⁹. Ancak 1964 yılında Fransız Yargıtay’ı tarafından verilen ve Fransız hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizinde önemli bir rol alan Munzer kararı ile birlikte yabancı mahkeme kararlarının tenfizi hususunda revizyon sistemi terk edilmiştir³³⁰. Munzer kararında, hakimin yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi açısından beş koşulu incelemesi gerektiği belirtilmiştir³³¹. Ayrıca kararda, “Fransa’da kamu düzeninin korunması ve Fransızların menfaatlerinin korunması için bu koşullar yerine getirilmelidir. Fransa’da yabancı mahkeme kararının tenfizinin amacı, hakimin

³²⁸Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe, s. 498, dn. 330.

³²⁹1964 yılına kadar yabancı ülkelerden alınmış bir çok yabancı mahkeme kararının revizyon sisteminden geçemediği için tenfiz edilmediği görülmüştür (Regan, s. 159).

³³⁰Seviğ, Kubalı’ya Armağan, s. 284; Özbakan, s. 55; Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe, s. 489; Şensöz /Şermet, s. 659. Munzer kararı ile birlikte yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından incelenmesi gereken şart ortaya konmuştur. Ayrıca, Fransa da revizyon sisteminin Munzer kararı ile birlikte terkedilmiş olmasının ardından, bir ülkeden alınmış mahkeme kararının Fransa’da tenfiz edilmesinin istenmesi durumunda, Fransız hakiminin yabancı kararın verildiği ülke kanunlarının somut olaya doğru uygulanıp uygulanmadığını inceleme yetkisine sahip olup olamayacağı tartışmalıydı. Ancak Munzer kararının ardından verilen mahkeme kararlarında; tenfiz için aranan diğer koşulların yeterli olacağı belirtilmiştir (Herzog, E.Peter/ Weser, Martha, Civil Procedure in France, Springer 1967, s. 591).

³³¹ 07.01.1964 tarihli Yargıtay 1. Hukuk Mahkemesi Munzer kararı Fransız hakiminin exequatur incelemesinde;

-Kararı veren yabancı mahkemenin yetkisinin var olup olmadığı,

-yabancı mahkemede yapılan yargılamanın usule uygun olup olmadığı,

-Fransız kanunlar ihtilaf kurallarında yetkili kanunun uygulanıp uygulanmadığı,

-uluslararası kamu düzenine uygun olup olmadığı,

-Kanuna karşı hilenin olup olmadığını incelemesi gereğini söyler (Effets en France Des Jugements Etrangers (Fransa’da Yabancı Mahkeme Kararlarının Hukuki Etkisi), www.lexinter.net/JF/effets_en_france_des_jugements_etrangers.htm/E.T: 01.04.2016.

yetkisinin kontrol edilmesi ve yetkisinin sınırının belirlenmesidir, yoksa hükmün esastan incelenmesi değildir” ifadelerine yer verilmiştir.³³². 04.10.1967 tarihli Bachir kararında da yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi açısından revizyon yasağının varlığından söz edilmiştir. Yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi açısından aranan koşul Bachir kararı ile birlikte dörde indirilmiş olup, Fransız temyiz mahkemesinin 20. 02. 2007 tarihli Corenlissen kararı ile birlikte bu koşullar üçe indirilmiştir³³³. Yeni Fransız Medeni Usul Kanunu’nun 509. maddesinde, yabancı mahkemeler ve resmi memurlar tarafından düzenlenen işlemlerin kanunda öngörülen durum ve usullerde Fransa’da tenfiz edilebileceğinden söz edilmiştir.

Sonuç olarak, revizyon sistemi yabancı mahkeme kararlarının yeniden gözden geçirilmesini gerektirdiğinden, exequatur sistemine göre daha ağır koşullar taşıdığı ve yabancı mahkeme kararlarının tenfizine engel olduğu düşünülebilir. Geçmişte revizyon sisteminin benimsendiği, Fransız hukukunda şu anda exequatur sistemi benimsenmiş durumdadır. Fransız doktrinde de bir görüşe göre; exequatur sistemi yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından kolay bir prosedür gibi görünebilir. Ancak sistemin içeriği ve tenfiz açısından aradığı koşullar, yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından zorluk yaratabilecek niteliktedir³³⁴.

Burada son olarak incelenmesi gereken husus; yabancı mahkeme kararlarının tenfizine engel olacak sebeplerin incelenmesi ile yabancı kararın esastan incelenmesi arasındaki farklardır. Tanıma ve tenfiz davaları açısından revizyon yasağının bir yaptırım olarak, hakim, yabancı mahkemede uygulanan usul hukuku problemlerini, delilleri, ihtilafa uygulanan maddi hukuk hükümlerini inceleme konusu yapamaz³³⁵. *Aygül*’ e göre, tenfiz koşullarının oluşup oluşmadığının tespiti amacıyla kararın esastan incelenmesi mümkün olabilmelidir³³⁶. Buna gerekçe olarak da bazı

³³² Effets en France Des Jugements Etrangers (Fransa’da Yabancı Mahkeme Kararlarının Hukuki Etkisi) www.lexinter.net/JF/effets_en_france_des_jugements_etranagers.htm/E.T:01.04.2016.

³³³ Bu koşullar;

-Yabancı mahkemenin ihtilafı ilgili dolaylı yetkisi

-Milletlerarası özel hukuk anlamında kamu düzenine uygunluk,

-Kanuna karşı hile (Effets en France Des Jugements Etrangers (Fransa’da Yabancı Mahkeme kararlarının Hukuki Etkisi), www.lexinter.net/JF/effets_en_france_des_jugements_etranagers.htm/E.T:01.04.2016; *Şensöz/Sermet*, s. 660.

³³⁴ *Regan*, s. 165.

³³⁵ *Aygül*, Musa, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Davalarında Bazı Usul Hukuku Problemleri”, MHB, S.2, Y.2011/2, s. 103.

³³⁶ *Aygül*, s. 104-105.

durumlarda tenfiz koşullarının varlığının incelenmesinin kararın esastan incelenmesini zorunlu kılması olduğu düşünülmektedir³³⁷. Ayrıcadoktrinde, mahkeme kararının tenfizi sonucunda, talep edilen devletin “*vazgeçilemeyecek nitelikteki bir değerinin ihlal edilmesi*” durumun ortaya çıkmasının da içeriği tetkik yasağının bir istisnasını oluşturduğu ifade edilmektedir³³⁸.

Buna karşılık, Türkiye'nin tenfize yönelik imzalamış olduğu adli yardımlaşma sözleşmelerin hepsinde (İtalya ile imzalanan hariç) esastan inceleme yasağına yer verilmiştir. Yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik olarak Türkiye'nin imzalamış bulunduğu birçok sözleşmede açık bir şekilde revizyon sisteminin uygulama alanı bulamayacağı belirtilmiştir.

3. Fiili Karşılıklılık

a. Genel Olarak

Karşılıklılık koşuluna ilişkin olarak HUMK'un uygulama alanı bulduğu dönemde sadece akdi karşılıklılığa yer verilmiş olmasına yönelik olarak yapılan eleştirilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan karşılıklılık türlerinden biri de fiili karşılıklılıktır. Fiili karşılıklılık dendiği zaman, adından da anlaşılacağı gibi, temelinde eylemsel bir davranış söz konusudur. Karşılıklı olarak devletlerin yabancı mahkeme kararlarının tenfizine olanak tanınması sonucunda kendiliğinden oluşan bir karşılıklılık türüdür. Fiili karşılıklılık durumunda, hakimin devletler arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak bir anlaşmanın varlığını veya iki ülkenin kanunları arasındaki eşdeğerliliği saptamasına gerek olmayacaktır.

Karşılıklılık esası siyasi gerekçelerle ortaya çıkmış olan ve devletleri hedef alan bir koşuldur. Politik bir koşul olduğunun en yoğun olarak hissedildiği karşılıklılık türü ise, fiili karşılıklılıktır. Çünkü fiili karşılıklılık ne sözleşmesel karşılıklılık durumuna ne de kanunlar arasındaki eş değerliliğin olumlu yönde saptanması sonucu ortaya çıkan hukuki karşılıklılık türlerine benzemektedir. Devletler istedikleri zaman bu uygulamalarından vazgeçebileceği gibi, devletleri bağlayıcı hiçbir niteliği olmayan bir karşılıklılık türüdür. Ayrıca bugün devletler arasındaki iyi ilişkiler sonucunda

³³⁷ Aygül, s. 105.

³³⁸ Nomer, DHH, s. 508; Demir-Gökyayla, Kamu Düzeni, s. 76. İçeriği tetkik yasağının sınırının saptanması konusunda Fransız Yargıtay'ın çözümü için bkz. Demir-Gökyayla, Kamu Düzeni, s. 75.

gelişen bu karşılıklılık türünün, gelecekte tenfiz açısından var olacağına garantisizdir.

Fiili karşılıklılık, aynı devletler arasında akdi veya kanuni karşılıklılığa dayalı olarak, mahkeme kararlarının sürekli tenfiz edilmesi sonucunda oluşabileceği gibi, devletler arasında tenfize yönelik olarak sözleşmesel bir ilişkisi veya kanuni tenfiz koşulları arasında eşdeğerliliğin bulunmamasına rağmen³³⁹ aynı devletlerin birbirlerinin mahkeme kararlarına kendi ülkelerinde etki tanınmasına olanak sağlaması sonucunda gerçekleşmiş olabilir³⁴⁰.

Fiili kelimesi, *fiil* kelimesinden türemiş olup, yapılan iş davranış ve eylemi karşılamak amacıyla kullanılmaktadır³⁴¹. Fiili karşılıklılık türüne ilk olarak 2675 sayılı mülga MÖHUK'un 38. maddesinin 1. fıkrasında yer verilmiş olup, 5718 sayılı MÖHUK'un 54. maddesinin 1. fıkrasında da aynı karşılıklılık türüne yer verilmiştir.

2675 sayılı MÖHUK'un hazırlanması esnasında hükümet tasarısında "teamülün varlığı" olarak belirtilen kavram Danışma Meclisi Adalet Komisyonunda "fiili uygulama" şeklinde değiştirilmiştir. Bu değişiklik Danışma meclisinde tartışma ve eleştirilere yol açmıştır. Konuya ilişkin olarak, Fuat Azgur tarafından eleştirilen hususlar şunlardır³⁴²; "Yetkili mahkemenin tenfiz kararı verebilmesi için, (a) bendine göre Hükümet Tasarısında Teamülden bahsediliyor. Tasarı koşulları saymış, fakat komisyonda, "fiili uygulama" olarak değiştirilmiş. Fiili uygulama ile teamül birbirine uymaz. Teamülde "taaddüt" vardır, "temadi" vardır. Fiili uygulama da ise, tek uygulama tekdir edilebilir. Yani, mahkeme bir başka mahkemenin tek icraatına göre tenfiz kararı verebilir. Halbuki tek karar, tasarıya göre kâfi gelmeyebilir. Tasarıya göre "teamül" arayacaksınız, yani temadi arayacaksınız. Birden çok uygulama arayacaksınız. Acaba Komisyonunda neden değişti?"

Fuat Azgur tarafından yöneltilen bu eleştiri ile vurgulanmak istenilen; karşılıklılığın bu türü açısından, *fiili uygulama* ifadesine yer verilmiş olması durumunda, tenfizi

³³⁹ Doktrinde, revizyon sistemini benimsemiş ülkelerin, Türk mahkemelerinin kararlarının tenfizine imkan sağlaması durumunda iki ülke arasında fiili karşılıklılık gerçekleşeceği, sırf revizyon sistemini benimsemiş olmasının fiili karşılıklılığın önüne geçmemesi gerektiği ifade edilmektedir (Çelikel, Tenfiz, s. 8-9; Çelikel/ Erdem, s. 675). Bu görüş, tenfize olanak sağlamakla birlikte, her bir karşılıklılık türünün aynı öneme sahip olduğunu göstermesi açısından da önem arz etmektedir.

³⁴⁰ Çelikel/Erdem, s. 678.

³⁴¹ www.tdk.gov.tr/ E.T:02.04.2016.

³⁴² Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.4, Yasama Yılı:1, 25 Mart 1982 tarihli 72.Birleşim, s. 605-606.

istenen kararın verildiği ülkenin Türkiye tarafından verilmiş bir mahkeme kararını tenfiz etmesi yeterli iken, *teamül* ifadesi ile devletler arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak sürekli ve birden fazla uygulamanın varlığının aranıyor olmasıdır.

Azgun'un bu eleştirilerine yönelik olarak, Adalet Komisyonu Başkanı Fevzi Uyguner tarafından verilen yanıt ise şu şekildedir³⁴³; "*Hükümet teklifinde bu, "teamülün bulunması" şeklinde idi. Bunu Komisyonda uzun boylu münakaşa ettik ve bunun fiili uygulama olarak kabulünü uygun öngördük. Bunun nedeni ise, teamüllerin her zaman tespiti mümkün değil. Yani, teamül nedir, bu devamlılık arz ediyor mu, nerede bitiyor? Bunun yerine daha pratik bir hal çaresi olan, eğer karşı ülkede bir fiili uygulama varsa, o takdirde bu fiili uygulamaya biz de uyalım, dolayısıyla biz de karşılıklılık esasına dayanan uygulamamızı yapalım şeklinde, işi hem daha belirgin hale getirdik, tespit ettik, hem de pratiği sağlamış olduk."*

Bu konuya ilişkin olarak, *Yalçınkaya/Kaleli* tarafından da belirtildiği üzere, teamüllerin belirlenmesinin her zaman mümkün olmadığı yönündeki sebeplere dayanılarak, teamül yerine fiili uygulama ifadesinin kullanılmış olması tatmin edici değildir³⁴⁴.

Her ne kadar kanun tasarısında kullanılan *teamül* ifadesi yerine *fiili uygulama* ifadesine yer verilmiş olsa da karşılıklılığın bu türü açısından tespiti yine zorlaşmaktadır. Teamül veya fiili uygulama ifadelerinin ikisi de anlaşılması güç sonuçlara yol açmaktadır. Birbirlerinden çok uzak anlamlar ifade etmiyor olsalar da karşılıklılığın tespiti açısından *teamül* ifadesi yerine *fiili uygulama* ifadesine yer verilmiş olması uygulamada kolaylık sağlar. Sonuç olarak her ikisi de uygulamaya dayanan bir karşılıklılık türünü tanımlamaktadır. Fiili karşılıklılık ile kastedilen, tenfize konu kararın verildiği ülkede aynı nitelikteki Türk mahkemesi kararlarının fiilen icra edilmesi³⁴⁵ olup, teamül ile süreklilik arz eden birden fazla uygulama kastedilmektedir.

³⁴³ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C. 4, Yasama Yılı:1, 25 Mart 1982 tarihli 72. Birleşim, s. 606.

³⁴⁴ *Yalçınkaya/Kaleli*, s. 2005.

³⁴⁵ *Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe*, s. 494; *Güven*, s. 85.

b. Fiili Karşılıklılık Türünün Diğer Karşılıklılık Türleri İçerisindeki Yeri: Olumsuz Uygulama

Daha önce belirtildiği gibi, karşılıklılık türleri arasında herhangi bir fark veya hiyerarşik bir durum söz konusu değildir. Karşılıklılık türlerinden birinin saptanmış olması, MÖHUK'un 54. maddesinin 1. fıkrası açısından yeterli olacaktır. Buna karşılık gerek doktrinde³⁴⁶ gerekse de Yargıtay kararlarına yansıyan birçok somut olayda, karşılıklılık türleri içerisinde fiili karşılıklılığa üstünlük tanındığı, akdi ve hukuki karşılıklılığın varlığının tek başına yeterli olmadığı görülmektedir. Fiili karşılıklılık durumunun olumsuz uygulama haline dönüşebilmesi ilgili kararı veren devletin Türk mahkemelerince verilmiş kararlarının tenfizi mümkünken tenfiz etmemiş olmasına bağlıdır³⁴⁷. Kararı veren devlet ile Türkiye arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak bir anlaşma ya da kanuni karşılıklılık durumunun varlığına rağmen, hiçbir haklı sebep olmaksızın Türk mahkemelerinin kararlarını tenfiz etmeyen devletler ile Türkiye arasında *olumsuz fiili uygulama* söz konusu olacaktır³⁴⁸.

Karşılıklılıkta olumsuz yönde var olan fiili uygulama, anlaşma veya kanuna dayanan karşılıklılığa rağmen etkindir. Olumsuz uygulama; somut olayda iki devlet arasında mahkeme kararlarının tenfizine dair bir anlaşma bulunması veya o devletin kanunlarının bir Türk devletinin mahkemesinden alınmış kararın tenfizine imkan tanımasına rağmen, o devlet tarafından haklı bir gerekçe olmaksızın tenfiz talebinin reddine karar verilmesini ifade etmektedir. Taraflar arasında imzalanmış sözleşmeye istinaden tenfiz talebinin reddedilmesi konusunda gösterilebilecek en iyi örnek; taraf devletler arasında imzalanmış sözleşmede tenfizi talep edilen dava türüne ilişkin olarak bir düzenlemeye yer verilmemiş olması veya sadece mahkeme haçlarının tenfizine yönelik bir hükme yer verilmiş olmasıdır. İşte bu gibi durumlarda olumsuz bir uygulama gündeme gelmeyecektir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2001 yılında verilen bir kararına yansıyan kararında, ilk derece mahkemesi yargılama sonucunda; Türkiye Cumhuriyeti ile tenfizi veya tanınması istenen ilâmın verildiği devlet arasında karşılıklılıka dayanan anlaşma veya fiili uygulama olması gerekmektedir. Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda Devleti arasında

³⁴⁶Şanlı, Velayet, s. 75

³⁴⁷Nomer, DHH, s. 511; Çelikel/Erdem, s. 679, Tezgel, s. 160.

³⁴⁸Çelikel/Erdem, s. 678.

30/7/1981 yürürlüğe girmiş bir sözleşme mevcut ise de; bu sözleşme Hollanda Mahkemelerinden verilen boşanma, ayrılık ve evlenmenin butlanı gibi kararların Türk Mahkemelerince tenfizine ilişkindir. Hollanda Arnhem Bölge Mahkemesi Sulh Ceza Hakimliğince verilen ve tenfizi istenen karar bu tipte bir karar olmadığından bahisle davanın reddine karar verilmiştir. Yerel mahkemece verilen karara dairece uyulmuştur³⁴⁹. Ayrıca önemle belirtilmelidir ki; MÖHUK'un 50. maddesinin 2. fıkrası gereğince hukuk davalarına ve ceza ilâmlarında yer alan kişisel haklara ilişkin kararların tenfiz edilebilmesi mümkündür.

Olumsuz uygulamanın gerçekleşmesine yönelik ikinci bir ihtimal ise, tenfizin talep edildiği devletin tenfiz koşullarının Türk mahkemeleri tarafından verilmiş kararın tenfizine olanak sağlamasına karşın, o ülke mahkemelerince Türk mahkemelerinin kararlarının tenfizi talebinin haklı bir neden olmaksızın reddine karar verilmesidir³⁵⁰. Haklı bir nedene dayanarak tenfiz talebinin reddedilmesi konusunda o ülkenin tenfiz koşulları ve tenfizi talep edilen kararın içeriğinin karşılaştırılması gerekecektir. Kısacası, Türk mahkemelerince verilen bir kararın tenfizi talep edilen ülkenin tenfiz koşullarına uygun olmaması nedeniyle tenfiz talebinin reddedilmesi olumsuz uygulamanın gerçekleşmesine neden olmaz.

Mahkeme kararlarının tenfizi açısından olumsuz uygulama, akdi ve hukuki karşılıklılık açısından söz konusu olmamakla birlikte, fiili karşılıklılık durumu için söz konusudur. Olumsuz uygulamanın gerçekleşebilmesi için o ülke ile aramızda bir anlaşma olmasına veya kanunlar arasındaki eşdeğerliliğe rağmen Türk mahkeme kararlarının tenfiz edilmemesi gerekmektedir. Ancak, karşılıklılığı temin eden milletlerarası bir anlaşma veya kanun hükmünün bulunmasına rağmen Türk mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak bir talep olmadığı için henüz fiili bir uygulamaya başlanmamış olması fiili karşılıklılığın gerçekleşmediği anlamına gelmez ve bu durum ilk uygulamaya Türkiye tarafından başlanmasına engel değildir³⁵¹. Kaldı ki, iki taraf arasında akdi veya kanuni karşılıklılığa rağmen kararın verildiği ülkenin Türk mahkemelerinden alınan kararları tenfiz edeceğinin bir garantisi yoktur. Dolayısıyla diğer devletin Türk mahkemelerinin kararlarını tenfiz

³⁴⁹ HGK, E. 2001/4-962, K. 2001/750, T. 24.10.2001 (www.kazanci.com /E.T:03.02.2016).

³⁵⁰ Çelikel/Erдем, s. 678-679.

³⁵¹ Nomer, DHH, s. 511; Nomer, Ergin, "Yargıtay Kararlarında Devletler Özel Hukuku Kanunu", Oğuz İmregün'e Armağan, İÜHFY, No: 715, İstanbul 1998, s. 714; Aybay/Dardağan, s. 301; Çelikel/Erдем, s. 679; Nomer, MUH, s. 157; Doğan (Vahit), s. 112-113.

etmeyeceği yönündeki bir şüphe ile fiili uygulamanın henüz gerçekleşmediği sonucuna varılması doğru değildir. Taraflar arasında sözleşmeye dayalı bir ilişki varsa zaten bu sözleşme hükümleri uygulama alanı bulacaktır. İki devlet arasındaki tenfize yönelik anlaşmaya rağmen tenfiz kararı verilememesi sözleşmeye aykırılık durumunu yaratacak olup, devletlerin sözleşmeye aykırılıktan doğan sorumluluğunu gündeme getirecektir.

Olumsuz uygulamaya ilişkin olarak, Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2009 tarihli bir kararın aşağıda incelenecektir;

“ Tenfiz koşullarından birisi Türkiye Cumhuriyeti ile ilâmın verildiği devlet arasında karşılıklılık esasına dayanan bir anlaşma veya o devlette Türk mahkemelerinden verilmiş ilâmın tenfizini mümkün kılan bir kanun hükmünün veya fiili uygulamanın bulunmasıdır. Mahkemece bu hususta yazılan yazıya Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nce verilen 17.5.2007 tarihli cevabi yazıda, Türkiye ile Suriye arasında mevcut ikili veya çok taraflı bir anlaşma olmadığı, ancak Türk mahkemelerinin kararlarının tenfizini mümkün kılan, Suriye Medenî Muhakeme Usulleri Kanunu'nun 306. ve 308. Maddeleri hükümleri bulunduğu bildirilmiş ve yazı ekinde ilgili Kanunun madde hükümleri ve yargı içtihatları gönderilmiştir. Bu madde hükümlerinin incelenmesinden, yabancı mahkeme kararlarının Suriye'de tanınma ve tenfizini mümkün kılan hükümler olduğu anlaşılmaktadır. Kanuni karşılıklılığın varlığında ilgili yabancı hukuka göre tenfizin mümkün olması üzerinde durulmaktadır (YHGK'nın 1990/13-3, 1990/347 sayılı kararı). İlgili devletle Türkiye arasında tenfizde karşılıklılığın sağlanmasına dair bir anlaşma bulunmasa da, ilgili devletin kanunları, Türk mahkemesinin kararlarının o ülkede tenfizini sağlıyorsa ya da fiili bir uygulama varsa karşılıklılık sağlanmış demektir. Somut olayda Suriye Medeni Hukuk Muhakeme Usulleri Kanunu'nun 306. ve 308.³⁵² maddeleri nazara alındığında kanuni karşılıklılığın var olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak sözleşme veya kanuni imkân olmasına rağmen, yabancı ülke Türk mahkeme kararlarını fiilen tenfiz etmiyor ise yine müteakibliyet gerçekleşmiş olmaz.

³⁵² Suriye Muhakeme Usulunu'nün 308. maddesinde belirtilen koşullar;

- a) Karar, alındığı ülkenin yasalarına uygun olarak bir mahkeme tarafından alınmış olması,
- b) Söz konusu yasalara göre kesinlik kazanmış olması,
- c) Taraflar, duruşmalara çağırılmış ve doğru bir şekilde temsil edilmiş olmaları,
- d) Yabancı bir ülkeden alınan karar ile Suriye mahkemelerince alınan karar arasında çelişki olmaması,
- e) Kararın Suriye'nin genel ahlak ve nizamına aykırılık teşkil etmemesi (**Gökkaya**, s. 204).

*Karşılıklıta, olumsuz yönde var olan fiili uygulama anlaşma veya kanuna dayanan karşılıklılığa rağmen etkindir. Bu durum fiilen tenfiz yapılmamış olması halinde söz konusudur. Kararın tenfizin reddinin, kanuni mütekabiliyete rağmen yapıldığının ispatı gerekir. Yani Türk mahkemesi kararlarının tenfiz edilecek ülke hukukuna aykırı olarak o ülke makamlarınca reddi halinde, olumsuz fiili uygulama var demektir. **Bir Türk mahkemesi kararının, tenfiz edilecek ülke hukukuna göre haklı sebeplerle reddi ayrı bir konudur. Bu durum fiili uygulamayı olumsuz yönde etkileyen bir sonuç doğurmaz.** Somut olayda mahkemece bu husus üzerinde durulmamış, Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nden Suriye'deki kanuni hükümlere rağmen Türk mahkemesi kararlarının tenfizi yönünde fiilen olumsuz bir uygulamanın bulunup bulunmadığı sorulup araştırılmamış, Şişli mahkemesince verilen veraset ilâmının Suriye mahkemesince tenfizine karar verildiğinden ve fiilî uygulamanın varlığından bahisle eksik araştırma ile davanın kabulü yerinde görülmemiştir....”³⁵³*

Yargıtay' a göre; Karşılıklıta var olan olumsuz yönde fiili uygulama, anlaşma veya kanuna dayanan karşılıklılığa rağmen etkindir. Bu durum, fiilen tenfiz yapılmamış olması halinde söz konusudur. Kararın tenfizin reddinin, kanuni hükümlere rağmen yapıldığının ispatı gerekir. Yani, Türk Mahkemesi kararının, tenfiz edilecek ülke hukukuna aykırı olarak o ülke makamlarınca reddi halinde, olumsuz fiili uygulama var demektir. Bir Türk Mahkemesi kararının, tenfizin tenfiz edilecek ülke hukukuna göre haklı sebeplerle reddi ayrı bir konudur. Bu durum fiili uygulamayı olumsuz yönde etkileyen bir sonuç doğurmaz.

c. Fiili Uygulamanın Belirlenmesi

Somut olayda hakim hukuki karşılıklılığa benzer bir şekilde saptama yapacaktır. Ancak burada fiili karşılıklılığın tespiti amacıyla yapılacak saptama, tenfizi talep edilen kararın niteliği esas alınarak; aynı türden mahkeme kararlarının tenfizi talep edilen ülke mahkemesinde tenfiz edilip edilmediği yönünde olacaktır³⁵⁴.

Fiili karşılıklılığın gerçekleşmesi konusunda yabancı mahkeme kararına yönelik olarak iki tür saptama yapılması gerekmektedir. Birinci olarak, ilgili ülkenin Türk

³⁵³ 11.HD, T.30.1.2009, E.2008/1284, K.2009/980 (Kararın tamamı için bkz. **Eksi**, 5718, s. 104-108).

³⁵⁴ **Tiryakioğlu**, s.291; **Belgesay**, Adliye, s. 221; **Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe**, s. 485; **Çelikel**, Tenfiz, s. 8; **Tezgel**, s. 160; **Dolunay**, s. 77; **Ertaş**, s. 375.

mahkemeleri tarafından verilmiş kararları tenfiz etmesi olup, ikinci olarak ise, benzer nitelikteki kararların tenfiz edilmiş olmasıdır. Bu durumda konuya ilişkin bir sınırlama getirmesi bir yandan olumlu bir yandan da olumsuz bir etki yaratmaktadır. Konu yönünden yapılacak sınırlama sayesinde fiili karşılıklılığın ne şekilde yorumlanacağı, ne şekilde gerçekleşmesi gerektiği hususundaki tereddütlerin önüne geçilmiş olacaktır. Türk hakimi fiili uygulamayı tespitinde tenfizi talep edilen kararın niteliğini dikkate alacak olup; o türden kararların tenfizi talep edilen kararın alındığı ülkede fiili tenfiz durumunu saptayacaktır. Türk hukuku açısından fiili uygulamanın tespitine yönelik uygulama bu şekilde olmakla birlikte, İsrail hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından, hangi türdeki kararların tenfiz edilip edilmediğine dair özel bir inceleme yapılmamakta olup, genel olarak İsrail mahkemelerince verilmiş kararlara, tenfizi talep edilen kararın alındığı ülkede etki tanınıp tanınmadığı incelenmektedir³⁵⁵. Kısaca, iki ülke arasındaki karşılıklılığın tespiti açısından kararın niteliği inceleme konusu yapılmamakta olup, genel olarak İsrail mahkemelerince verilmiş kararlarının tenfizi talep edilen kararın alındığı ülke mahkemesinde tenfiz edilmesi karşılıklılık koşulu için yeterli görülmektedir³⁵⁶. Örneğin; İsrail ile Amerika arasındaki karşılıklılık durumunun saptanmasına yönelik olarak, Amerika'nın İsrail mahkemelerince verilmiş hangi türdeki kararları tenfiz edip etmediğinin özel olarak araştırılmasına gerek olmayıp, genel olarak Amerika'nın İsrail mahkemelerinden verilmiş kararlara etki tanınması yeterli görülmektedir³⁵⁷. *Shaphira*'ya göre İsrail hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından karşılıklılık koşuluna yer verilmiş olmasının temel nedeni; İsrail mahkemeleri tarafından verilen kararların yabancı ülkelerde tenfizini temin etmektedir³⁵⁸.

Uygulamada tenfizi talep edilen kararın verildiği ülkenin, Türkiye'nin benzer nitelikteki kararlarını tenfiz edip etmediğinin saptanması oldukça zordur. Bu amaçla, Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü makamından konuya ilişkin bilgi istenebileceği gibi tarafların da bu konudaki yardımları çok etkili olacaktır. Her ne kadar karşılıklılık koşulu hakim in re'sen incelemesi sonucu tespit

³⁵⁵Carmon, s. 69.

³⁵⁶Carmon, s. 69; Einhorn, Taliha, Private International Law in Israel, Kluwer Law International, Netherlands, 2009, s. 340.

³⁵⁷Carmon, s. 70.

³⁵⁸Shapira, Amos, "Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Personam in Israel", Tel Aviv University Studies in Law, V.3, 1977, s. 196.

edilebilecek bir husus olsa da, fiili karşılıklılık türünün saptanması diğer karşılıklılık türlerine göre zor olduğundan bu konuda hakim in fiili karşılıklılığın tespitini sağlayacak her türlü yola başvurması mümkündür. Bu konuda en büyük yardım davanın taraflarından gelebilecektir. Taraflar kararın alındığı ülkede Türk mahkemeleri tarafından verilmiş benzer nitelikli davalarda verilmiş karar örneklerini sunabilirler³⁵⁹. Fiili karşılıklılığın tespiti hususunda alınacak bilgilerin ne derece gerçeği yansıtıp, hakime ne derecede yol gösterici olacağı kesin değildir. Uygulamada kararın verildiği ülkede Türk mahkemelerinin benzer nitelikteki kararlarının tenfiz edilip edilmediğinin saptanması neredeyse imkansızdır. Kaldı ki, *Sakmar*'ın da belirtmiş olduğu üzere, Türkiye'de tenfizi istenen kararlar aynı nitelikteki Türk mahkemesi kararlarının o ülkede tenfiz edilip edilmediğinin tespiti hususunda her zaman karşılıklılığı engelleyecek koşullar bulunabilecektir³⁶⁰.

Bir yandan tenfizi talep edilen kararı veren devlet ile Türkiye arasında mahkeme kararlarının tenfizine yönelik bir inceleme yapılması gerekmekte olup, ayrıca da aynı türden kararlara yönelik olarak fiili tenfiz durumu gerekmektedir. Bu durum da karşılıklılık koşulunun saptanması daha ağır bir koşul haline gelmesine neden olmaktadır. Tarafların bu derece aleyhine olan bir koşulun artık kaldırılması gerektiğinin en büyük göstergesi de fiili karşılıklılıktır. Akdi veya hukuki karşılıklılığın saptanması var olan somut bir sözleşme veya kanun hükümlerine göre tespit edilebilecekken, kararın verildiği ülkenin Türk mahkemesinin aynı türden kararlarını tenfiz edip etmediğinin belirlenmesini tespit etme konusunda herhangi bir kıstas yoktur. Bir ülke ile aramızda sözleşmeye dayalı veya kanuni duruma dayanan hukuki karşılıklılık varsa, gerek sözleşmelerin gerekse de kanunların uzun süre yürürlükte kalabilecekleri ihtimali göz önüne alınırsa akdi ve hukuki karşılıklılığın tespiti fiili karşılıklılığa göre daha kolaydır. Ancak fiili karşılıklılık durumunun saptanması konusunda hangi tarihte gerçekleşen fiili durumun kıstas alınacağı konusunda bir açıklık yoktur.

Şener'e göre, tenfizi istenen kararın verildiği devletin Türk mahkeme kararlarını fiilen tenfiz edildiği dönemde dava açılmış, hüküm kesinleştiği zaman, hatta devletlerin daha sonra ilişkilerinin bozulması durumunda, geçmişteki iyi ilişkilere

³⁵⁹Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe, s. 485.

³⁶⁰Sakmar, Yabancı İllamlar, s. 91-92. Benzer görüş için bkz. Nomer, DHH, s. 498.

dayanılarak hala tenfize imkan tanınması gerçeğe ters düşecektir³⁶¹. Fiili karşılıklılığın tespitinde o ülkenin Türk mahkeme kararlarının tenfizine yönelik uygulaması dikkate alınacaktır. Ancak bu durumun tespiti de uygulamada kolay olmayacaktır. Kararın verildiği ülkenin tenfizin talep edildiği zamandaki son kararları üzerinden bir değerlendirme yapılarak fiili uygulamanın tespiti gerekecektir. Ancak bir diğer sorun, tenfizi talep edilen kararın verildiği ülkenin Türk mahkemelerinin benzer nitelikteki kararlarından kaç tanesi hakkında tenfiz kararı vermesi durumunda karşılıklılığın gerçekleşeceği veya hangi tarihlerde verdiği olumlu yöndeki tenfiz kararlarının fiili karşılıklılığın gerçekleşmesini sağlayacağıdır. Söz gelimi, 10 yıl önce bir ülkenin Türkiye’den verilmiş bir mahkeme kararını tenfiz etmesi durumunda karşılıklılık sağlanacak mıdır? Karşılıklılık tenfizin talep edildiği tarih itibariyle aranan bir koşul olmakla beraber, yıllar öncesinden verilmiş tek bir karar fiili karşılıklılığın gerçekleşmesini sağlayacak mıdır? Kaldı ki ülkenin herhangi bir mahkemesinden alınmış yıllar öncesine dair bir karara ulaşmanın mümkün olacağının düşünülmesi çok zordur. *Yalçınkaya/Kaleli*’ye göre³⁶², “*fiili mütekalibiyet ifadesi kanununun eksik, yoruma açık yönlerinden birini oluşturmaktadır. Buna karşılık Hükümet Tasarısı’nın teşhis ettiği gibi kökenleri itibariyle (Avrupa ve Güney Amerika Ülkeleri), sistemleri dolayısıyla (Anglo/Sakson Ülkeleri), nihayet geleneklere dayalı yaşam biçimleri nedeniyle (Asya ve Avrupa Ülkeleri) dünyanın birçok ülkesinde temadinin vazgeçilmez bir örneğini oluşturan “teamüller”, hukuk kurallarının sağlam ve sağlıklı birer dayanağını oluştururlar.*”

Türk vatandaşı Bilal Bayram’ın Hatay 1.Sulh Hukuk Mahkemesi’nin 2010/1129 sayılı esas dosyasında; Suriye vatandaşı olan Hazem Nasar’dan 3.000 USD’nin cezai koşul olarak tahsilini talep etmiştir. Daha sonra, Türk vatandaşı olan Bilal Bayram’ın bu ilâmı Suriye’de infaz edebilmek için tenfiz istemi ile Idleb 2.Asliye Hukuk Mahkemesi’ne açtığı davanın Suriye ile Türkiye arasında hukuki yardımlaşma sözleşmesi olmadığı gerekçesiyle reddedilmesi üzerine, bu karar Suriye ile Türkiye arasında fiili karşılıklılık yönünden olumsuz bir uygulama olarak görülmüştür. Bunun üzerine farklı tarihlerde, Suriye mahkemelerinden alınan kararların Türkiye’de tenfizi istemine ilişkin olarak, fiili karşılıklılığın tespiti hususunda Iblid 2.Asliye Hukuk Mahkemesinden alınan karar örnek gösterilmiştir.

³⁶¹Şener, s. 8.

³⁶²Yalçınkaya/Kaleli, s. 2005. Buna karşılık, doktrinde Ertaş tarafından, fiili karşılıklılık en liberal sistem olarak tanımlanmaktadır (Ertaş, s. 375).

Suriye Yargıtay 3. Odası kararının Adana 1.Asliye Ticaret Mahkemesi'nce tenfizine karar verilmesi üzerine ilk derece mahkemesi verdiği ilk kararında, Suriye ile Türkiye arasında yabancı mahkeme ilâmlarının tenfizi konusunda mevcut ikili veya çok taraflı bir anlaşma olmamasına rağmen, fiili uygulamada yabancı mahkeme kararlarının tanındığı gerekçesiyle davanın kabulüne karar verilmiş, ancak ilk derece mahkemesi tarafından fiili karşılıklılık hususu üzerinde durulmadığı için karar 11. Hukuk Dairesi tarafından bozulmuştur. Bu bozma üzerine ilk derece mahkemesi tarafından bozmaya uyulmuştur. Bunun üzerine ilk derece mahkemesi Türk vatandaşının tenfiz isteminin Suriye Idlib 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nce reddedildiği bunun da tenfiz istemi için olumsuz koşul olan, olumsuz fiili uygulamaya örnek olduğu gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir. Mahkemece bozma ilâmına uyulması üzerine Dış İşleri Bakanlığı'na yazılar yazılmıştır. Bunun sonucunda Türk Mahkemeleri tarafından verilen kararların Suriye'de tanınması ve tenfizine yönelik olarak olumlu bir uygulamaya dair bir bilginin ve belgenin mevcut olmadığı belirtilmiştir. Bunun üzerine mahkemeye gelen cevap yazısında, Suriye ile Türkiye arasında tenfiz açısından fiili karşılıklılık durumuna yönelik bir saptama yapılmamış olup, Türk mahkeme kararlarının Suriye yetkili mahkemelerince tenfiz isteklerinin reddedildiğine ilişkin devamlılık gösteren olumsuz fiili uygulamaların bulunduğu kanıtlanamadığı gerekçesiyle davanın kabulüne karar verilmesi doğru bulunmayarak, hüküm davalı yararına bozulmuştur³⁶³; *davacı M. Suriye vatandaşının davalı T. adlı şirket arasındaki ihtilaftan dolayı Suriye Mahkemeleri'nde dava açtığını, nihai olarak Suriye Yargıtay Mahkemesi 3.Odası tarafından 2006 yılı 5460 E, 4270 K. sayılı ilâmi ile karar verilip, kararın kesinleştiğini ileri sürerek, Suriye Yargıtay 3.Odası 5640 Esas, 4270 Karar 11.12.2006 günlü yabancı mahkeme kararının tenfizine karar verilmesini talep ve dava etmiştir. Mahkemece, bozma ilâmına uyularak yapılan yargılâma sonunda, tenfizi istenen yabancı mahkeme kararının kesinleştiği, Türkiye ile Suriye arasındaki adli yardım anlaşmasının 20.10.2011 tarihinde yürürlüğe girdiği ancak, sözleşmenin 16/3 maddesinde ancak bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra verilecek kararların tanıma ve tenfizine uygulanabileceği hükmü öngörüldüğünden dava tarihinde Türkiye ile Suriye arasında.....fiili uygulama bakımından yapılan incelemede, Türk vatandaşı B.B'nin Hatay 1.sulh Hukuk Mahkemesi'nin 2010/1129 Esas sayılı dosyasında Suriye*

³⁶³ 11.HD, T.3.11.2015, 4033/11495 (www.kazanci.com /E.T:01.01.2016).

*vatandaşı olan davalı H.N. aleyhine sözleşmeye aykırı davranış nedeni ile 3.000.000 USD'nin cezai koşul olarak tahsilini talep ettiği davalı vekilinin kabul beyanı ile davanın davacı aleyhine sonuçlandığını, Türk vatandaşı olan B.B'nin bu ilâmı Suriye' de infaz edebilmek için tenfiz istemi ile Idleb 2.Asliye Hukuk Mahkemesi'ne açtığı davanın Suriye ile Türkiye arasında hukuki yardımlaşma sözleşmesi olmadığı gerekçesiyle reddedildiği, kararın temyiz edilmeksizin kesinleştiği, anılan kararın bu hali ile tenfiz istemi için koşul olan olumsuz fiili uygulamaya örnek olduğu, davacı tarafın anılan kararın danışıklı bir şekilde alındığını iddia etmiş ise de mahkemenin söz konusu kararların danışıklı olup olmadığını araştırma yükümlülüğü bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir. Bunun üzerine karar davacı tarafından temyiz edilmiştir. Bunun üzerine 11.Hukuk Dairesi'nin kararına göre; Dairemizin 30.01.2009 tarih ve 2008/1284 E. ve 2009/980 K. sayılı bozma ilâmında belirtildiği üzere, her iki ülke kanunlarında mahkeme ilâmlarının tenfizine ilişkin bir engel bulunmamaktadır. Mahkemece bozmadan sonra Suriye Dışişleri Bakanlığı'ndan ve Suriye Adalet Bakanlığı'ndan celp edilen yazı cevaplarında kesin bir tenfiz engeli bulunmadığı, T.C. Adalet Bakanlığı'ndan gelen yazı cevabında ise "fiili mütekalimat konusunda Bakanlık nezdinde istatistiki bir kayıt bulunmadığı" bildirilmiştir..... mahkemece iki ülke arasında fiili uygulamanın bulunup bulunmadığının bu kez de T.C. Dış İşleri Bakanlığı'ndan araştırılarak sonucuna göre bir karar verilmek gerekirken, davadan sonra verilen İdlip İkinci Asliye Hukuk Mahkemesi'nin **tek bir kararını esas alınmak suretiyle** davanın reddine karar verilmesi doğru görülmemiş, bozmayı gerektirmiştir.*

Karardan da anlaşıldığı üzere, fiili karşılıklılığın tespiti hususunda tek bir kararın tenfizi yönünden olumsuz bir uygulama fiili karşılıklılığın yokluğuna sebebiyet vermeyecektir. Bu durumda zaman yönünden kararın verildiği döneme yakın geçmiş dönemlerde, Türk mahkemesi kararlarının fiili olarak tenfizine olanak verilip verilmediği incelenecektir.

B. Karşılıklılığın Tespiti Meselesi

1. Genel Olarak

Tenfiz açısından aranacak koşulların bazıları re'sen inceleme³⁶⁴ konusu yapılacakken, bazıları, tarafların ileri sürmesiyle dikkate alınabilecek hususlardır. Karşılıklılık koşulu ise re'sen incelenmesi gereken koşullar arasındadır³⁶⁵. Tenfiz açısından aranılan karşılıklılıkkoşulu son derece büyük bir öneme sahip olmasına karşın bunun nasıl saptanacağı konusunda uygulama da büyük sorunlar yaşanabilmektedir. Doktrinde bir görüşe göre, tenfiz koşulları konusunda taraflara bir inceleme yapma zorunluluğu yüklenmesine imkan yoktur³⁶⁶. Buna karşılık, bir diğer görüşe göre ise, davacının tenfiz koşullarını ispatlamak, davalının ise tenfiz koşullarının oluşmadığını ispatlama çabası içerisine girecekleri belirtilmiştir³⁶⁷. Kaldı ki, MÖHUK'un 55. maddesinin 2. fıkrasında karşı tarafın, *tenfiz koşullarının oluşmadığı gerekçesiyle* itiraz edebileceğinden söz edilmiştir. Ayrıca doktrinde, *Aygül* tarafından, karşılıklılığın hakim tarafından re'sen tespit edilememesi durumunda, hakimin taraflardan karşılıklılığın tespitine ilişkin olarak yardım isteyebileceği, ancak bu yardımın karşılıksız kalması durumunda, davacının davanın reddi talebine katlanmak zorunda kalması gerektiği belirtilmiştir³⁶⁸. Ancak, kanuni veya fiili karşılıklılığın tespitinin zor olduğu ve hukuki bilgi gerektirdiği düşünülecek olursa, davacı tarafından tespit edilememesi durumunda, davacının davanın reddi sonucuna katlanması beklenemez. Karşılıklılık koşulu re'sen araştırılması gereken bir koşul olduğundan, taraflar bu aşamada hakime yardımcı olmak amacıyla çeşitli bilgi ve belgeleri mahkemeye ibraz edebilirler.

Tenfiz açısından aranacak karşılıklılık koşulu yabancı ülkeleri hedef almaktadır. Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından yabancı ülkeler hedef alındığı için, yabancı ülkelerin kanunlarında gerçekleştirilecek kanun değişiklikleri de

³⁶⁴ Davaya ilişkin hususların hazırlanmasında, taraflarla birlikte hakimin de görevli olmasına, re'sen araştırma ilkesi denilmektedir. Re'sen inceleme ilkesi, taraflarca yerine getirilme ilkesinin bir istisnasını oluşturmakla birlikte, sadece çekişmesiz yargı işlerinde aksine bir hüküm bulunmadıkça geçerlidir. Ancak, istisnai olarak çekişmeli yargı işlerinde de geçerli olabilmektedir (**Kuru**, Medeni Usul Hukuku, s. 213; **Alangoya/ Yıldırım/ Deren-Yıldırım**, s. 196-197; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar-Ayvaz**, s. 150-151; **Karsh**, s. 297-298).

³⁶⁵ Karşılıklı muamelenin araştırılması hakimin asli görevlerinden biri olup, tespiti konusunda taraflardan yardım isteyebilir (**Çelikel/Erdem**, s. 679).

³⁶⁶ **Nomer**, DHH, s. 507.

³⁶⁷ **Demir-Gökyayla**, Kamu Düzeni, s. 268.

³⁶⁸ **Aygül**, s. 96.

karşılıklılığın saptanmasında hakim tarafından göz önünde bulundurulması gereken bir husustur³⁶⁹. Tenfizi talep edilen yabancı mahkeme kararına ilişkin olarak, hakim MÖHUK'un 54. maddesi gereğince kararı veren devlet ile Türkiye arasında akdi, hukuki veya fiili karşılıklılığın varlığını tespit edecektir. Bunları inceleme konusunda hakime yol gösterecek herhangi bir kaynak da söz konusu değildir³⁷⁰. Yukarıda belirtilmiş olduğu gibi taraflarca çeşitli bilgi ve belgelerin mahkemeye ibraz edilmesi gibi bir zorunluluk da yoktur³⁷¹. Bu durumda hakimin bu hususu kendiliğinden incelemesi neredeyse imkansız bir hal almaktadır. Kararı veren mahkemenin tabi olduğu devlet ile Türkiye arasındaki karşılıklılık hususunu tespit etmek amacıyla hakim, Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğüne, Hukuk Fakültelerinin Milletlerarası Özel Hukuk veya Mukayeseli Hukuk Anabilim Dallarına veya Enstitülerine, Türkiye'nin de taraf olduğu Yabancı Hukuk Hakkında Bilgi Edinilmesine Dair Anlaşma³⁷², ya istinaden yabancı ülke makamlarına veya ilgili yabancı ülkenin Türkiye'deki elçilik ya da konsolosluklarına veya bilirkişi olarak atanacak konu hakkındaki uzman hukukçuların görüşüne başvurabileceği gibi³⁷³ Dışişleri Bakanlığında³⁷⁴ da bilgi edinilebilmektedir³⁷⁵. Buna ilaveten uygulamada yaşanan zorlukları göz önünde bulunduran Adalet Bakanlığı her yıl Ocak ayında hangi ülkelerle karşılıklı işlem koşulunun gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda genelge yayımlamaktadır³⁷⁶.

Yabancı Hukuk Hakkında Bilgi Edinilmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 1. maddesi uyarınca, taraf devletler, medeni, ticaret ve usul hukuku hakkında

³⁶⁹ Nomer, DHH, s. 511.

³⁷⁰ Nomer, DHH, s. 511.

³⁷¹ “.....Suriye ile herhangi bir fiili karşılıklılık bulunduğuna yönelik bir saptama yapılmamış olmasına ve ispat yükü kendisinde bulunan davacı tarafça fiili karşılıklılık bulunduğu yönünde bir kanıt sunulmamış olmasına rağmen.....” diyerek davacı tarafın fiili karşılıklılığın tespitine yönelik bilgi ve belge sunması gerektiği ifade edilmiştir. 11. HD, T. 3.11.2015, 4033/11495 (www.kazanci.com /E.T:04.03.2016).

³⁷² R.G.29.5.1975-1899.

³⁷³ Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe, s. 502-503; Çelikel/Erdem, s. 679.

³⁷⁴ 244 sayılı kanunun, 1173 sayılı kanun ile değişik Milletlerarası Anlaşmaların Yapılması, Yayınlanması ile Bazı Bazı Anlaşmaların Yapılması için Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanunun 4. maddesi uyarınca, Türkiye Cumhuriyeti adına yapılmış veya yapılacak anlaşmaların resmi sicilini tutma yetkisi Dışişleri Bakanlığının görevidir.

³⁷⁵ Cemal-Ruhi, Nafaka, s. 244; Altuğ, MUH, s. 132; Dolunay, s. 75. Konuya ilişkin olarak 13.HD'nin 2006 yılında vermiş olduğu bir kararında, karşılıklılığın tespitine ilişkin olarak, T.C. Adalet Bakanlığı'na yazı yazılarak, gerekirse de Dışişleri Bakanlığı'ndan konuya ilişkin olarak bilgi edinilebilmesinin mümkün olabileceği belirtilmiştir (13. HD, T.27.11.2006, 11354/15594, karar yayımlanmamıştır. Çalışmamız içerisinde yer alan çeşitli Yargıtay kararı içerisinde, karşılıklılığın tespiti konusunda Dış İşleri Bakanlığın'dan yardım talebinde bulunulabileceği belirtilmiştir).

³⁷⁶ Doğan (Vahit), s. 113.

birbirlerine bilgi vermeyi taahhüt ederler. Sözleşmenin uygulanabilmesi için her taraf devlet, görevli bir makam belirler³⁷⁷. Türkiye açısından bu konuda yetkili makam Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'dür³⁷⁸. Anlaşmaya göre sözleşmeye taraf olan devletler, tanıma veya tenfiz talebiyle karşılaştıkları zaman, Cumhuriyet Savcılığı aracılığıyla Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne yazı yazar³⁷⁹. Bunun için mahkemeler Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne hitaben yazacakları bir yazı ile ilgili devletin adı ve hangi konuda karşılıklılığa ilişkin bilgi istediklerini açık bir dille belirtmelidir³⁸⁰. Bunun üzerine de, mahkeme tarafından istenen bilgi, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün bünyesinde bulunmakta ise tekrar Dış İşleri Bakanlığı'na sorulmasına gerek kalmayacak olup, eğer gerekli bilgi mevcut değilse veya yetersizse yahut güncel değilse, Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne yazı yazılarak karşılıklılığa ilişkin bilgi verilmesi istenebilir³⁸¹. Uygulamada Dış İşleri Bakanlığı'nca, ilgili devlette bulunan dış temsilciliğimize yazı yazılarak konunun araştırılması talep edilmektedir³⁸². Bu inceleme sonucunda bilgi talep eden mahkemeye yazılı bir şekilde, ilgili devletle Türkiye arasında karşılıklılığa ilişkin herhangi bir hususun olup olmadığı bildirilir. Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü karşılıklılığın tespitine yönelik olarak aracı kurum olarak görev görmektedir. Ancak sürecin kısaltılması açısından yukarıda da söz edildiği gibi mahkeme tarafından direkt olarak tenfizi talep edilen kararın verildiği devletin Türk temsilciliklerine veya Dış İşleri Bakanlığın'a başvurularak iki ülke arasındaki karşılıklılık durumuna ilişkin bilgi verilmesi istenebilir.

³⁷⁷ **Eksi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 164.

³⁷⁸ Yabancı Hukuk Hakkında Bilgi Edinilmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'ne Ek Protokolün 4. maddesinin 2. fıkrasına göre, her âkit taraf tayin ettiği veya oluşturduğu iletici makam veya makamların isim ve adresini Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bildirecektir. Türkiye 30.8.1976 tarihli beyanında âkit devletlerden gelen bilgi ve talepleri kabul etmek ve kendi makamlarına ait bilgi ve talepleri yabancı devlet yetkili makamlarına iletmek üzere görevli olarak Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nü iletmiştir. 2992 sayılı "Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'un 8. maddesinde, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığının hizmet birimleri arasında sayılmıştır. Genel Müdürlüğü'nün görevleri (UHDİGM) aynı kanununun 13/a maddesinde düzenlenmiştir. Görevleri; hukuki ve cezai konularda uluslararası hukuki adli yardımlaşma, uluslararası kuruluşlarla ilgili faaliyetler, yabancı devletlerle ikili ilişkiler, insan hakları alanındaki çalışmalar.

³⁷⁹ Usul hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Eksi**, Tanıma-Tenfiz, s. 164-165.

³⁸⁰ **Bozdağ**, s. 169

³⁸¹ **Bozdağ**, s. 169.

³⁸² **Bozdağ**, s. 169.

2. Adalet Bakanlığı'ndan Gelen Cevapların Bağlayıcılığı Sorunu

Tenfizi talep edilen kararın verildiği mahkemenin bağlı bulunduğu devlet ile Türkiye arasında karşılıklılık hususunun gerçekleşip gerçekleşmediğinin Adalet Bakanlığı Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne sorulup sorulmamasının gerekli olup olmadığı konusunda doktrinde iki görüş hakimdir. Bir görüşe göre, Türkiye'de karşılıklılığın tespiti konusunda Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne başvurmak zorunlu iken³⁸³, diğer görüşe göre ise, karşılıklılığın tespiti konusunda re'sen araştırma ilkesi gereğince, mahkemelerin Adalet Bakanlığı Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğüne başvuru yapmak gibi bir zorunluluğu söz konusu değildir³⁸⁴. Bu görüşe göre, Adalet Bakanlığına karşılıklılığın tespitine ilişkin olarak başvuru yapılıp yapılmaması hakimnin takdirinde olup, zorunlu değildir. Yargıtay uygulamalarına bakıldığında, karşılıklılığın tespitine ilişkin olarak Adalet Bakanlığı'na sorulması neredeyse zorunlu bir hal almıştır. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 2001 tarihinde vermiş olduğu bir kararında karşılıklılığın tespiti konusunda Adalet Bakanlığı'ndan gelecek olan cevap beklenmeden karar verilmesi nedeniyle, ilk derece mahkemesi tarafından verilen kararı bozmuştur³⁸⁵. 2006 yılında Trabzon 3.

³⁸³ Altuğ, MUH, s. 122.

³⁸⁴ Eksik, Tanıma ve Tenfiz, s. 165; Ertaş, s. 393.

³⁸⁵ “2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku hakkındaki yasanın 38/a maddesi, tenfize karar verilebilmesi için diğer koşulların yanında, Türkiye Cumhuriyeti ile ilâmin verildiği devlet arasında **karşılıklılık** esasına dayanan bir anlaşmanın yahut o devlette, Türk mahkemelerinden verilmiş ilâmların tenfizini mümkün kılan bir kanun hükmünün veya fiili uygulamanın bulunmasını öngörmüştür. Kararı veren yabancı mahkemenin mensubu olduğu devletle ülkemiz arasında anlaşmanın olup olmadığının tespiti için 25.5.200 de müzekkere yazılmış ise de sonucu beklenilmemiştir. Yabancı ilâmin verildiği Amerikanın Florida eyaletinde Türk mahkemelerinden verilen ilâmların tenfizini engelleyen veya mümkün kılan hukuki durum araştırılmamıştır. Bu dava ile ilgisi bulunmayan Adana 5. Asliye Hukuk Hakimliğine bildirilen yazının hükme esas almasında isabetsizdir. Mahkeme yapılacak iş, yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde araştırma yapmak lüzum görüldüğü taktirde bilirkişiden de görüş alınarak ve hasıl olacak sonuca göre karar vermekten ibarettir. Eksik inceleme ile hüküm kurulması usul ve yasaya aykırıdır.” 2.HD, T. 16.4.2001, 4490/6630 (www.kazanci.com /E.T:12.12.2015). 7.Hukuk Dairesitarafından verilen bir başka karara göre ise; “Yabancılık unsuru içeren mirasçılık belgesi verilebilmesi için miras bırakanın ölüm tarihi itibariyle **karşılıklılık** koşulunun araştırılması zorunludur. Ne var ki mahkemece miras bırakanın ölüm tarihi olan 15.01.2003 gününde hukuki ve fiili karşılıklılık olup olmadığı Adalet Bakanlığı'ndan sorulmamıştır. O Halde; öncelikle mahkemece Adalet Bakanlığı'ndan miras bırakanın ölüm tarihi itibariyle Fransa ile Türkiye arasında hukuki ve fiili karşılıklılık olup olmadığı sorulup saptanmalı, **karşılıklılık koşulları** duraksamasız belirlendikten sonra, mahkemece davacılarından Leyla ve Sibel'in muris Zeki tarafından Fransa makamları huzurunda tanındığı, davacı Yaşar'ın ise tanınmadığı gözetilerek, toplanan ve toplanacak tüm deliller ile birlikte değerlendirilerek sonucuna göre bir hüküm verilmesi gerekirken, böylesine bir araştırma ve soruşturma yapılmaksızın, eksik araştırma ve soruşturma ile yazılı şekilde hüküm kurulması isabetsiz, davalıların temyiz itirazları bu nedenle

Asliye Hukuk Mahkemesi'nde davacı vekili Norveçli futbolcu olan Rune Lange ile Trabzon Spor Kulübü Derneği ile görülen davada; davacının kulüp ile 4.7.2007 tarihli bir sözleşme akdettiği, uyuşmazlık halinde Norveç hukukunun uygulanacağı ve Oslo mahkemelerinin yetkili olarak belirlenmiştir. Davalı vekilinin ödeme yükümlülüğü konusunda temerrüde düşmesi nedeniyle davacı vekili sözleşmeyi feshetmiştir. Bunun üzerine Norveç mahkemelerinde açılan davanın 26.5.2003 tarihinde kesinleşmesi üzerine davacı vekili tarafından Norveç ile Türkiye arasında hukuki karşılıklılık olduğu gerekçesiyle kararın tenfizi talep edilmiştir. İlk derece mahkemesi Trabzonspor Futbol İşletmeciliği A.Ş. yönünden husumet yokluğu nedeniyle davanın reddine, davanın tenfiz olarak Trabzonspor Kulüp Derneği yönünden kabulüne karar verilmiştir. Bunun üzerine, davacı ile davalı Trabzonspor Kulübü Derneği tarafından temyiz edilmiştir. Yargıtay 13. Hukuk Dairesi ise, "...her ne kadar, ilk derece mahkemesi tarafından Norveç mahkemelerinden alınmış bir kararın tenfizine olanak verilmiş olsa da, Norveç ile Türkiye arasında mahkeme kararlarının tenfizine olanak sağlayan bir sözleşmenin veya hukuki karşılıklılık durumunun bulunup bulunmadığı araştırılmamış" olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, taraflar taraflarca sözleşmeye dayalı bir karşılıklılık bulunmadığı bildirilmiş olsa da bu konuda herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Ayrıca tarafların beyanıyla yetinilmeyeceği gibi hukuki veya fiili karşılıklılığın olup olmadığı gerekli kurumlardan sorularak saptanma yoluna gidilmemiştir. İlk derece mahkemesi tarafından Norveç ile Türkiye arasında tanıma ve tenfiz hususunda karşılıklı sözleşmenin olup olmadığı, ayrıca tenfize yönelik bir sözleşme bulunmasa dahi tenfizi olanaklı kılan hukuki veya fiili karşılıklılığın bulunup bulunmadığının T.C. Adalet Bakanlığı'ndan veya T.C. Dış İşleri Bakanlığı'ndan da sorularak, sonuca varılması gerekirken, bu hususlar araştırılmadan karar verilmiş olması nedeniyle ilk derece mahkemesinin kararı bozulmuştur³⁸⁶. Aynı zamanda Adalet Bakanlığı tarafından gönderilecek yazıda karşılıklılığa ilişkin hususlara yer verilmemiş olması bozma sebebi olarak görülmektedir.

yerinde görüldüğünden kabulü ile kararın bozulmasına karar verilmiştir". Benzer kararlar için bkz. 13.HD, T. 22.2.1989, E.1989/6466, K.1990/1290 (Eksi, Mahkeme Kararları, s. 260-261); 11.HD, T.30.1.2009, E. 2008/1284, K.2009/980 (www.kazanci.com/E.T:12.12.2015); 13.HD, T. 30.4.1987, 2373/2647 (Üstündağ, Saim/Karşlı, Abdurrahim, Yargıtay Kararları Işığında Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, 2. bası, İstanbul 1999, s. 378).

³⁸⁶ 13.HD, T. 27.11.2006, 11354/15594 (karar yayımlanmamıştır).

Karşılıklılığın tespiti konusunda Yargıtay kararları ve doktrindeki görüşler arasında ayrılık yaratan bir diğer husus da Adalet Bakanlığı'ndan gelen cevapların **bağlayıcılığı** sorunudur. Doktrinde, *Ertaş*'a göre, Adalet Bakanlığı tarafından karşılıklılığın tespitine yönelik olarak yapılacak incelemeler sonucunda verilecek cevapların, ülkelerin kanunlarının değişebilme ihtimalleri göz önünde bulundurulduğunda, bağlayıcı değil de istişarî nitelikte olması gerektiği savunulmaktadır³⁸⁷. Çünkü uygulamada Adalet Bakanlığı'na karşılıklılığın tespiti açısından başvurulmasının nedeni hakimlerin diğer ülkelerin kanunlarını bilemeyecekleri ve bilmek zorunda olmadıkları, bilseler bile ülkelerin kanun ve mevzuatlarının değişebilmesi ihtimalidir. Kaldı ki, ülkelerin tenfiz koşullarını düzenleyen kanun hükümlerinin değişebilme ihtimali olmasına karşın, tenfiz açısından kararın talep edildiği andaki tenfiz koşulları dikkate alınacaktır.

Ekşi de benzer bir şekilde Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İşleri Genel Müdürlüğü tarafından verilen cevapların bağlayıcı olmaması gerektiği, bilirkişi raporları gibi takdiri delil teşkil ettiklerinden dolayı ilgili kurum tarafından gönderilecek yazıların aksi yönünde karar verebileceğinden söz etmiştir³⁸⁸. *Ekşi*'nin bu görüşüne katılmakla birlikte, Bakanlık tarafından yapılacak inceleme sonucunda ilgili devlet ile Türkiye arasında karşılıklılığın olmaması durumunda hakim tarafından tenfiz kararı verilmesi MÖHUK'un 54. maddesinin 1. fıkrasına aykırılık teşkil edecektir³⁸⁹. Ancak Adalet Bakanlığı'ndan gelecek her cevabın doğruyu yansıtmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır³⁹⁰. Bu nedenle de gerçekten de iki

³⁸⁷ *Ertaş*, s. 393.

³⁸⁸ *Ekşi*, Tanıma ve Tenfiz, s. 169. Benzer görüş için bkz. *Dolunay*, s. 77.

³⁸⁹ "... yasanın 38.nci maddesinde tenfiz kararının koşullar altında verilebileceği belirlenmiştir. Bu maddenin (a) fıkrasına göre kesinleşmiş yabancı mahkeme kararının tenfizine karar verilebilmesi için öncelikle Türkiye Cumhuriyeti ile ilâmın verildiği devlet arasında karşılıklılık esasına dayanan bir anlaşmanın yahut o devlette Türk mahkemelerinden verilmiş ilâmların tenfizini mümkün kılan bir kanun hükmünün veya fiili uygulamanın bulunması gerekir. Bu konuda **Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğünden alınan yazıda Almanya Federal Cumhuriyeti ile hükümetimiz arasında mahkeme kararlarının tenfizi veya tanınmasına ilişkin karşılıklılık esasına dayalı bir anlaşma bulunmadığı açıklanmıştır.** Davalı bu yönde bir anlaşma olduğunu da iddia etmemiştir. Ayrıca Almanya Federal Cumhuriyetinde Türk Mahkemelerinden verilmiş kararların infazında mümkün kılan bir kanun hükmü de bulunmamaktadır. Adalet Bakanlığı yazısında Türk Mahkeme kararlarının Alman Federal Cumhuriyetinde tenfizine ve tanınmasına dair fiili bir uygulamanın mevcut olduğu da bildirilmemiştir. Esasen Duisburg Eyalet mahkemesi kararının tenfizini isteyen davacıda yukarıda açıklandığı gibi **Alman Federal Cumhuriyetinde tenfizi ve tanımayı mümkün kılan bir kanun hükmünün veya fiili uygulamanın varlığını iddia etmediği gibi bu yönde herhangi bir delilde göstermemiştir. Öyleyse davanın kabulü ile yabancı mahkeme tenfizine karar verilmesi usul ve yasaya aykırıdır ve bozma nedenidir.**" 13.HD, T.28.2.1989, E.1988/6224, K.1989/1238 (www.kazanci.com/E.T: 12.12.2015).

³⁹⁰ *Nomer*, DHH, s. 511. Buna ilişkin olarak bkz. III/2/a.

devlet arasında karşılıklılığa dair bir ilişki bulunmuyorsa, tenfiz talebinin reddedilmesi gerekmektedir.

Karşılıklılığın tespitine ilişkin olarak mahkemelere verilen cevaplarda genellikle ilgili ülke ile Türkiye arasındaki durum açıklandıktan sonra takdir yetkisinin mahkeme ait olduğu belirtilmektedir. Örneğin, İngiltere Yüksek Mahkemesi Quenn's Bench Bölümü Manchester Bölge Mahkemesi tarafından görülen dava sonucu davalının toplam 33.065, 43 USD ödemeye mahkum edildiğini, kararın yüksek mahkemece verildiğine dair noter onayı ve Apostil onayının bulunduğunu ileri sürerek, ilgili mahkeme kararının tenfizine karar verilmesini talep ve dava etmiştir. Davalı vekili tarafından ise Türkiye ile İngiltere arasında karşılıklılık esasının bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddini talep etmiştir. Yargıtay ise, dosya kapsamında Adalet Bakanlığı Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nden gelen 05.08.2002 tarihli yazısında İngiltere ile olan hukuki durumunu açıkladıktan sonra, *takdirin mahkemeye ait olduğu* belirtilmiştir. Buna rağmen, ilk derece mahkemesinin Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'nden gelen yazıyı dikkate almaksızın karar vermesi Yargıtay tarafından doğru bulunmayarak, karar bozulmuştur³⁹¹.

3. Federal ve Tanınmayan Devletler Açısından Karşılıklılığın Tespiti

Karşılıklılık daha önce de söz edildiği gibi, vatandaşları değil devletleri hedef alan bir koşuldur. Bu nedenle de, çalışmamızın bu kısmında federal devletler ve tanınmayan devletler açısından karşılıklılığın tespiti hususu incelenecektir.

a. Federal Devletler Açısından

Federe devlet dendiği zaman kendi anayasası, organları olan ve egemenlik anlayışı olan devletin anlaşılması gerekmektedir³⁹². Karşılıklılık tespiti açısından dikkate alınacak husus, tenfiz talebinde bulunan kişinin vatandaşlığı değil, yabancı mahkeme kararını veren devletle Türkiye arasındaki ilişkidir. Burada önem arz eden husus kararı veren devletin, ayrı bölgelerden oluşması durumunda ortaya çıkacaktır. Bu tür devletlere tipik örnek olarak, federal devletler gösterilebilir. Federal devletler, federe

³⁹¹ 11.HD, T.15.09.2003, 1872/7813 (www.kazanci.com/ET; 02.02.2016). Farklı örnekler için bkz. **Ekşi**, Tanıma ve Tenfiz, s. 168-169.

³⁹² **Demirkol**, Ferman, Anayasa Hukuku, Filiz Kitapevi, 7. Baskı, İstanbul 2015, s. 76.

devlet topluluklarının birleşmesiyle oluşurlar. Her federe devletin kendi anayasası, organları ve kendine has egemenlik anlayışı bulunmaktadır. Bu durumda karşılıklılığın tespiti açısından federe devletin mi federal devlet ile olan ilişkilerin dikkate alınacağı sorusu akla gelebilir. Federe devletlerin her birinin mahkemeleri tarafından verilen kararlar, birbirlerine karşı yabancılik özelliğine sahip olduğu gibi diğer devletler açısından da aynı niteliği haizdirler³⁹³. Bu durumda tenfiz kararının doğurduğu sonuçlar ülkenin egemenlik haklarını sınırlandırmasına yol açacağından, federe devlet yapısının da kendine has bir egemenlik anlayışı gereği karşılıklılığın tespiti açısından kararın verildiği *federe devlet* dikkate alınacaktır³⁹⁴. Buna karşılık, doktrinde; madde metninde kullanılan “devlet” sözcüğünden federe devlet mi, yoksa federal devlet mi anlaşılması gerektiği hususunun belirli olmadığı belirtilmiştir³⁹⁵. Bu devlet biçimine tipik örnek olarak ABD, İsviçre veya Almanya verilebilir. Amerika gibi birden fazla yapılı olan devlet açısından örnek vermek gerekirse; ABD hukukunda eyaletler açısından, bir eyaletten alınan kararın diğer eyaletlerde Anayasanın 6. maddesinde düzenlenmiş bulunan, tam inanç ve güven ilkesi gereğince (full faith and credit clause), tanınması ve tenfiz edilmesi gerekir³⁹⁶. Başka devletlerden alınan yabancı mahkeme kararları, yabancılik unsuruna sahip olduğu gibi, farklı bölgelerden alınan mahkeme kararları da yabancı mahkeme kararı olarak nitelendirilmektedir³⁹⁷. Bölgeler arasında, dahi yabancı mahkeme kararlarının tenfizi konusunda bir dava açılmadan kararın icrası mümkün değildir³⁹⁸. Çünkü federasyonda federe devletler de, federal devlet de birer devlettir³⁹⁹. Bir devlette birden çok eyalet varsa tenfizi istenen kararın alındığı eyalet ismi bildirilerek, o eyaletteki yasal düzenleme ya da fiili durumun dikkate alınması gerekmektedir⁴⁰⁰. Almanya’da çok yapılı bir devlet biçimine sahip olmasına karşın, yabancı mahkeme kararlarının tenfizinin Almanya’nın hangi bölgesinde tenfiz edileceğinin önemi yoktur⁴⁰¹. Almanya’nın tüm eyaletlerinde aynı kanun hükümleri uygulanmasından

³⁹³Çelikel, Ahkâm-ı Şahsiye, s. 19.

³⁹⁴Güven, s. 90.

³⁹⁵Yalçinkaya/ Kaleli, s. 2005-2006.

³⁹⁶Paige, Brian-Richard, “ Foreign Judgements in American and English Courts: A Comparative Analysis”, Seattle University Law Review, s. 593; Strong, S.I.,“ Recognition and Enforcement of Foreign Judgments inU.S. Courts: Problems and Possibilities”, The Review of Litigation , V.33, 2014, s. 78-79; Hicks, s. 158-159.

³⁹⁷Zeynalova, s. 154.

³⁹⁸Zeynalova, s. 154-155.

³⁹⁹Gözler, Kemal, Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Yayınları, Bursa 2007, s. 74.

⁴⁰⁰Doğan (İzzet), s. 332; Güven, s. 90.

⁴⁰¹Brenscheidt, s. 263.

dolayı kişinin tenfiz talebine ilişkin olarak hangi eyalette dava açığının önemi yoktur⁴⁰². Buna karşılık ABD’ de yabancı mahkeme kararlarının tanınması veya tenfizine yönelik olarak tüm eyaletlerde geçerli olan federal bir kanun yoktur⁴⁰³.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi tarafından ABD’nin North Carolina(Kuzey Karolina) eyaletinden alınan bir velayet kararına ilişkin olarak, kararın Türkiye’de icra olunabilmesinin fiili, kanuni ve akdi bir karşılıklılığın varlığına bağlanmış durumda olduğu belirtilmiştir. Buna ilişkin olarak da; Amerika Birleşik Devletleri’ndeki yasal düzenlemeye göre ilâmın verildiği North Carolina Eyaletinde, yabancı ilâmların tenfizini mümkün kılan bir kanun hükmü veya fiili uygulamanın bulunup bulunmadığının, ilâmların türü ve hukuki niteliği bakımından bir engel olup olmadığının ayrıntılı olarak sorulup tespiti ve hasıl olacak sonuç uyarınca karar verilmesi gerektiği konusunda karar verilmiştir⁴⁰⁴.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin başka bir kararında, tenfiz talebi açısından Amerika’nın Alabama Eyaletinde Türk mahkemelerinden verilen ilâmların tenfizini engelleyen veya tenfize imkan veren herhangi bir durumun varlığı açısından ilgili eyalet de Türkiye arasında karşılıklılığa ilişkin herhangi bir durumun varlığının saptanması gerektiğine karar verilmiştir⁴⁰⁵.

Yargıtay kararlarından da anlaşıldığı üzere, federe devletler de her ne kadar federasyonlara bağlı olarak varlıklarını sürdürüyor olsalar da, karşılıklılığın tespiti bakımından ilgili federe devlet ile Türkiye arasındaki ilişki dikkate alınacaktır.

b. Tanınmayan Devletler Açısından

Çalışmamızın bu bölümünde, Türkiye’nin tanımadığı devlet mahkemelerinden alınmış kararların Türk mahkemeleri önünde tenfiz talebi ile karşılaşması ve buna ilişkin olarak karşılıklılık koşulunun nasıl değerlendirileceği konusunda açıklamalarda bulunulacaktır.

⁴⁰² **Brenscheidt**, s. 263.

⁴⁰³ **C.Chao**, Cedric / **S.Neuhoﬀ**, Christine, “Enforcement and Recognition of Foreign Judgments in United States Courts: A Practical Perspective”, *Pepperdine Law Review*, V.29, 2001, s. 148.

⁴⁰⁴ 2.HD, T. 16.2.2011, E.2010/11237, K.2011/2718 (www.kazanci.com/E.T:15.11.2015).

⁴⁰⁵ 2.HD, T.14.5.1996, 2955/5085 (**Üstündağ/Karşlı**, s. 391). Benzer Yargıtay kararları için bkz. 2.HD, T. 20.11.2000, 12536/14410 (**Ruhi**, Ahmet-Cemal, *Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun*, Seçkin Yayınları, Ankara 2003, s.381-382; 2.HD, T.14.5.1996, 1996/2955; 2.HD, T.16.4.2001, 4490/6030 (**Ruhi**, Boşanma, s. 840-841).

MÖHUK'un 54. maddesi uyarınca, karşılıklılık koşulunun kabul edilmesi, kararın verildiği devlet ile Türkiye arasında karşılıklılığa ilişkin bir anlaşma, o devletin kanunlarının Türk mahkemelerinden verilmiş kararların tenfizini mümkün kılan bir kanun hükmü veya bir fiili uygulamanın olmasını gerektirmektedir. Daha önce de söz edilmiş olduğu gibi, karşılıklılık tenfizi talep eden kişinin vatandaşlığını dikkate almaz. Önemli olan nokta, kararın hangi devlet mahkemelerinden alınmış olduğu hususudur. Bu nokta da önem arz eden husus, tanınmayan devletler açısından karşılıklılığın tespitinin ne şekilde olacağıdır. Türkiye tarafından tanınmayan devletler açısından karşılıklılığın ne şekilde inceleneceği sorunundan önce cevaplandırılması gereken husus; tanınmayan devletlerin mahkemeleri tarafından verilen kararların Türk mahkemelerinde tanınması ve tenfizi hususudur. Bu nedenle öncelikle devletlerin tanınmasına⁴⁰⁶ ilişkin genel bilgilere, daha sonra ise, tanınmayan devletlerden alınmış mahkeme kararlarının Türkiye' de tenfizi istenmesi ve en son olarak da tenfiz koşulu olan ve çalışmamızın konusunu oluşturan karşılıklılık hususunda bilgilere yer verilecektir.

Devletin ülke, millet ve egemenlik olmak üzere üç unsuru bulunmaktadır. Devletin, sayılan unsurlara sahip, herhangi bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanlardan oluşan ve zorlama gücüne sahip kurum⁴⁰⁷ olarak ifade edilmesi mümkündür. Bu özelliklere sahip varlığın ortaya çıkması iç hukuktaki ilişkileri bakımından devlet olarak nitelendirilebilmesini mümkün kılmakla birlikte, dışa dönük olarak gerçekleştirdiği ilişkiler bakımından *devlet* olarak nitelendirilmesi anlamına gelmeyecektir. Ayrıca bu varlığın uluslararası platformda çeşitli ilişkilere girebilmesi için, ilişkiye girmek istediği devletler tarafından *tanınması* gerekmektedir.

Devletlerin tanınmasının hukuki niteliği ve uluslararası hukukun tanımaya bakış açısı tartışmalı bir husustur⁴⁰⁸. Milletlerarası niteliğe sahip bulunan yeni bir varlığın tanınıp tanınmaması hususu tamamıyla devletlerin takdirine bırakılmış bir

⁴⁰⁶ Milletlerarası hukuk anlamında tanınma; devletlerin ve hükümetlerin tanınması olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çalışma konumuz olan karşılıklılık hususunda hükümetlerin değil, devletin varlığı önemli olduğundan, hükümetlerin tanınması hususunda bilgilere yer verilmeyecektir.

⁴⁰⁷ **Demirkol**, s. 60.

⁴⁰⁸ **Altuğ**, Yılmaz, Devletler Umumî Hukuku El Kitabı, Sermet Matbaası, İstanbul 1972, s. 37-38; **Aybay**, Rona, "Kamusal Uluslararası Hukuk Açısından Devletin Tanınması", Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2006/2, s. 4; **Eminoğlu**, Ayça, "Uluslararası Politikada Devletlerin Tanınması; "Ayrılma" İle Ortaya Çıkan Devletlerde Tanıma Sorunu", KTU-SBD, S.9, 2005, s. 124; **Erdal**, Selcan, "Uluslararası Hukukta Devletlerin Tanınması Kurumu", 1. Baskı, Fikret Eren'e Armağan (Ed: Mehmet Ünal), Yetkin Yayınları, Ankara, 2006, s. 1120.

hususur⁴⁰⁹. Doktrinde devletlerin tanınması hususunun kurucu mu yoksa açıklayıcı mı olduğu hususu tartışmalıdır⁴¹⁰. Tanınmamış bir devlet ile girilecek hukuki ilişkilerde birçok problemle karşılaşılması muhtemeldir⁴¹¹. Bunlardan birisi de uluslararası anlaşmalara taraf olunmasıdır⁴¹².

Devletlerin tanınması hususunun farklı şekillerde ifade edilmesi mümkündür. Devletlerin tanınması tek taraflı bir hukuki işlem olmakla birlikte, fiilen mevcut bulunan bir varlığın sahip olduğu milletlerarası kişiliğinin başka devletler tarafından tanınmasıdır⁴¹³. Başka bir ifadeyle de; yeni bir varlığın bir devlet oluşturduğunun, tüm hukuki sonuçlarıyla kabul edilmesidir⁴¹⁴.

Tanınmayan bir devlet mahkemesi tarafından verilecek kararlar konusunda çalışma konumuz içerisinde iki sorunun cevaplandırılması gerekecektir. Bunlardan ilki; tanınmayan devlet mahkemelerinden alınacak kararların tanınması ve tenfizinin ne şekilde değerlendirileceği, ikincisi ise, tanınmayan bir devlet mahkemelerinden alınan kararlar hakkında karşılıklılık koşulunun ne şekilde değerlendirileceğidir.

Tanınmayan bir devlet mahkemesinden alınmış bir kararın başka bir ülke mahkemesince tanınması veya tenfizi hususunda öğretide iki görüş hakimdir. Bunlar⁴¹⁵;

Birinci görüşe göre, tanıma ve tenfiz işlemleri, sadece uluslararası topluluğun üyesi olarak kabul edilmiş devletler arasında söz konusu olabilir. Mahkeme, kendi

⁴⁰⁹Pazarıcı, s. 344; Crozot, Charles, “Devletler Hukukunda Tanıma”, İÜHFM, Çev. Edip F. Çelik, C.XIX, S.1-2 (1953), s. 3; Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap, 4. Baskı, Ankara 2005, s. 5.

⁴¹⁰ Doktrinde devletlerin tanınmasının kurucu veya açıklayıcı bir nitelikte olduğu savunulmakla birlikte, ağırlıklı olarak açıklayıcı bir işlem olduğu savunulmaktadır (Sur, Melda, Uluslararası Hukukun Esasları, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2015, s. 130; Crozot, s. 8 vd.; Pazarıcı, s. 343; Bozkurt, Enver/ Kütükçü, M.Akif/Poyraz, Yasin, Devletler Hukuku, 5.Baskı, Yetkin Yayınları, İstanbul 2009, s. 101; Pazarıcı, III, s. 3; Doğan, İlyas, Devletler Hukuku, Seçkin Yayınları, İstanbul 2008, s. 250-251; Azarkan, s.17 vd; Çelik, s. 227 vd.

⁴¹¹Sur, s. 130. 1965 yılında Rodezya’da verilen boşanma kararına, İngiliz mahkemelerinde tanıma kararı verilmemesi bunun en büyük göstergesidir (Erçakıca, Mustafa, Devletlerin Tanınması ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 104).

⁴¹²Sur, s. 130; Pazarıcı, s. 347.

⁴¹³Bozkurt / Kütükçü/Poyraz, s. 101.

⁴¹⁴Sur, s. 130. Devlet olduğunu ilan eden yeni oluşumun, bu niteliğini kazanması için varlığı zorunlu olan koşulları yerine getirmekle uluslararası hukuk açısından devlet niteliğini kazanmış sayılsa da, uluslararası politikada varlığını sürdürebilmesi için pratik açıdan gereklidir (Aybay, Tanıma, s. 4).

⁴¹⁵Aybay, Tanıma, s. 15. Yukarıda söz edilen birinci görüş Aybay’ın görüşü olmayıp, “Kamusal Uluslararası Hukuk Açısından Devletlerin Tanınması” adlı eserinde kaynakça gösterilmeksizin “doktrinde belirtilen bir görüş” olarak ele alınmıştır. Bu nedenle de bu görüşe ilişkin olarak çalışmamızda kaynakça gösterilememiştir.

devletince tanınmış olmayan yani uluslararası topluluğun üyesi sayılmayan bir devletin yargı organınca verilmiş kararlar ile ilgili olarak tanıma ve tenfizle ilişkin bir karar vererek, kendi devletiyle çelişkiye düşmemelidir.

Buna karşı olan ikinci görüş ise, tanıma ve tenfiz konusunda karar verecek ulusal mahkemenin, başvuru konusu kararı veren devletin “tanıma” durumuyla ilgilenmemesi gerektiğini; istenilen koşullar varsa, tanıma ya da tenfiz kararı verilmesi gerektiğini savunur. Mahkemenin devletin yabancı bir devleti tanıyıp-tanınamaması, ayrı bir konudur⁴¹⁶.

Türkiye tarafından tanınmayan bir devlet mahkemesinden alınan bir mahkeme kararının ülkemizde tanınması ve tenfizinin kabul edilmemesi durumunda, tenfiz koşullarını incelemeye dahi gerek kalmayacaktır. Bu durumda devletlerin tanınması tanıma ve tenfiz koşulları arasında ön koşullardan da önce yer alan bir koşul haline gelecektir. Bu durumda da karşılıklılık koşulunu incelemeye dahi gerek kalmayacaktır. MÖHUK’ nun 52. maddesinde; “*Kararın tenfiz edilmesinde hukukî yararı bulunan herkes tenfiz isteminde bulunabileceği*” ifadesine yer verilmiştir. Bu nedenle de kararın verildiği devletin Türkiye tarafından tanınıp, tanınmamasının tanıma veya tenfiz kararı verilmesi üzerinde herhangi bir fonksiyonunun olduğu düşünülemez. Tanınmayan devletler açısından öncelikle çözüme kovuşturulması gereken mesele; bu devlet mahkemelerinden alınan kararların tanınması ve tenfizi hususuydu. Tenfizi talep edilen kararın alındığı devletin Türkiye tarafından tanınmıyor olmasının tanıma veya tenfiz üzerinde etkisi olmadığı fikrine katıldığımızdan, tanınmayan devletten alınan kararlara ilişkin olarak, tenfiz hükümleri içerisinde yer alan ve çalışmamızın konusunu teşkil eden karşılıklılık üzerinde durulacaktır.

Devletlerin tanınmasının uluslararası hukuk açısından belirli faydalar sağladığı bir gerçektir. Bu faydalardan birisi de tanınan bir devlet ile Türkiye arasında herhangi bir konuda iki taraflı sözleşme yapılabilmesidir⁴¹⁷. Bu durumda, Türkiye tarafından tanınmayan bir devlet ile Türkiye arasında yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak iki taraflı bir anlaşma yapılarak, akdi karşılıklılık vasıtasıyla

⁴¹⁶Çelikel, Aysel, Milletlerarası Özel Hukuk, 6.Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2000, s. 375; Tiryakioğlu, s. 35; Aybay, Tanıma, s. 15, dn. 37.

⁴¹⁷Sur, s. 130; Pazarıcı, s. 347.

karşılıklılık koşulunun sağlanmasının imkanı yoktur⁴¹⁸. Devletlerin iki taraflı uluslararası anlaşmalara taraf olabilmeleri; birbirlerini önceden tanımayı gerektirir⁴¹⁹. Doktrinde de, belirtilmiş olduğu gibi, iki ülkenin birbirini siyasi olarak tanımış olması sistem gereğidir⁴²⁰. Türkiye'nin tanımadığı bir devlet mahkemesinden alınmış bir mahkeme kararına ilişkin olarak, diğer iki karşılıklılık türü olan hukuki veya fiili karşılıklılık gerçekleşmesine engel yaratacak bir durum söz konusu değildir⁴²¹. Tanınmayan bir devlet mahkemesinden alınmış bir karara ilişkin olarak, tenfiz koşulları açısından inceleme yapıldığında, karşılıklılık türlerini saptamak zorunda olan hakimin akdi karşılıklılığın varlığını araştırmasına gerek yoktur. Çünkü devletlerin tanınmasının sağlayacağı en büyük faydalardan birisi; kendilerini tanıyan devletler ile ikili bir anlaşmaya taraf olmasıdır. Yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi, tanınmayan devletlerden alınan mahkeme kararları da tanınan devletlerden alınan mahkeme kararlarıyla aynı koşullara göre değerlendirilecektir. Burada karşılıklılığın oluşmasına engel bir durum yoktur. Sadece tanınmayan bir devlet ile sözleşme yapılamayacağı için karşılıklılık türlerinden biri olan akdi karşılıklılık sağlanamayacaktır. Ancak devletlerin tanınması hususu; nispidir, diğer devletleri bağlamaz⁴²². Türkiye tarafından tanınmayan bir devlet ile Türkiye yabancı mahkeme kararlarının tanınması veya tenfize yönelik olarak iki taraflı bir anlaşma yapma yetkisine sahip olmamakla birlikte, tanınmanın nispi etkisinin bir sonucu olarak, tanınmayan devletler çok taraflı anlaşmalara taraf olabilir, kendisini tanıyan devletlerle karşılıklı olarak yabancı mahkeme kararlarının tanınması veya tenfizi hususunda sözleşme kapsamında belirtilen hükümlerden faydalanabilir.

C.Karşılıklılığın Bulunma Anı

Karşılıklılık, MÖHUK' un 54. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiş olup, tenfizin asli koşulları arasında yer almaktadır. Tespit açısından, karşılıklılık koşulunun

⁴¹⁸Ekşi, Tanıma ve Tenfiz, s.173; Ertaş, s. 381.

⁴¹⁹Ekşi, Tanıma ve Tenfiz, s.173; Ertaş, s. 381.

⁴²⁰Ertaş, s. 381.

⁴²¹Ertaş, s. 381.

⁴²²Sur, s. 130. Bir devletin tanınması, her devlet tarafından farklı zamanlarda gerçekleşebilmektedir. Bu hususta da bir devletin tanınmış sayılabilmesi için, kaç devlet tarafından varlığının kabul edilmesi gerektiği akla gelebilmektedir (Bozkurt/Kütükçü/Poyraz, s. 101; Doğan (İlyas), s. 12). Ancak devletlerin tanınması veya tanınması her devletin kendi isteğine bağlı olan bir husustur. Ve tanıyan devletle tanınan devlet arasında ki ilişkilerden diğer devletler etkilenemez. Bir devletin Türkiye tarafından tanınmış olması, Türkiye dışındaki diğer devletler tarafından tanınmış olacağı anlamına gelmemektedir.

bulunma anı da önem arz eden bir husustur. Karşılıklılığın akdi, hukuki ve fiili olmak üzere üç türü bulunmaktadır. Somut olayda bu üç türden birinin tespit edilmesi durumunda, MÖHUK'un 54. maddesinin 1.fikrası açısından aranan koşul gerçekleşmiş olacaktır. Karşılıklılığın türlerine ilişkin olarak, tespitler ayrı başlıklar altında incelenmiş olduğundan burada sadece genel bilgilere yer verilecektir.

Türkiye ile diğer devletler arasındaki ilişkiler her geçen gün olumlu yönde gelişmekle birlikte, birtakım devletler ile olan ilişkiler ise gerileme gösterebilmektedir. Yukarıda da bahsedilmiş olduğu gibi, karşılıklılık kendi içerisinde akdi, hukuki veya fiili bir şekilde gerçekleşebilmektedir. Bugün, bu yollardan biriyle gerçekleşmiş bulunan karşılıklılık koşulunun yarın gerçekleşebileceğinin bir garantisi yoktur. Bu nedenle de karşılıklılığın bulunacağı zamanın öncelikle bilinmesi gerekmektedir. Bu husus karşılıklılığın tespiti açısından son derece önemlidir. Özellikle akdi karşılıklılık dışında, hukuki ve fiili karşılıklılık tespiti zamanın koşullarına göre daha çok etkilenebilecek karşılıklılık türleridir.

Karşılıklılık, devletlerin karşılıklı olarak, icrai nitelikteki mahkeme kararlarını tanımaya müsaade etmesini ifade etmektedir. Peki bu karşılıklı müsaade ne zaman gerçekleşmiş olduğunda karşılıklılık koşulu yerine gelmiş olacaktır. Bu konuda doktrinde bir görüş birliği hakimdir. Buna göre, ilâmın kesin hüküm teşkil ettiği anda değil, tenfizin talep edildiği anda bulunması gerekmektedir⁴²³. Herhangi bir yabancı ülkede alınan yabancı mahkeme kararının Türkiye'de tenfizin talep edilmesi durumunda, aynı ülke hakkında 1 yıl önce karşılıklılık koşulunun gerçekleşmiş olması 1 yıl sonra da sağlanabileceği anlamına gelmemektedir.

Tenfizin ön koşullarından birisi, hükmün, verildiği ülke kanunlarına göre kesinleşmiş durumda olmasıdır. Hükmün kesinleştiği an ile tenfizin talep edildiği anlar farklı zamanlar olabilir. Karşılıklılığın varlığını, kararın kesinleştiği ana sabitlemenin herhangi bir mantığı yoktur. Bu nedenle de üç karşılıklılık türü açısından da, karşılıklılığın aranacağı zamanın tenfizin talep edildiği an olması gerekmektedir⁴²⁴. Tenfiz talebinin kabul edilmesiyle birlikte, yabancı mahkeme kararı, Türk mahkemeleri tarafından verilen icrai nitelikteki kararlar ile aynı etkiye sahip

⁴²³ Çelikel/Erdem, s. 679; Tiryakioğlu, s. 76; Çelikel, Tenfiz, s. 9; Dolunay, s. 73; Şener, s. 8, Tezgel, s. 162.

⁴²⁴ Doktrinde, yabancı mahkeme kararının tenfiz talebinin karşılıklılık koşulunun yokluğu sebebiyle reddedilmesi durumunda, eğer karşılıklılık koşulu sonradan gerçekleşirse, lehine karar almış tarafın tekrar tenfiz davası açabilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Demir-Gökyayla, Kamu Düzeni, s. 49).

olacaktır⁴²⁵. Bu etkiye sahip olmasının istenmesi, kesin hükmün gerçekleştiği anda istenebileceği gibi bundan yıllar sonra da olabilir. Türk hukukunda tanıma ve tenfiz davalarının açılması herhangi bir süreye tabi kılınmamakla birlikte, ilgili ilâmın verildiği ülke hukukuna göre mevcut ve geçerli olması gerekmektedir⁴²⁶.

⁴²⁵ MÖHUK m.50/1; “Yabancı mahkemelerden hukuk davalarına ilişkin olarak verilmiş ve o devlet kanunlarına göre kesinleşmiş bulunan ilâmların Türkiye’de icra olunabilmesi yetkili Türk mahkemesi tarafından tenfiz kararı verilmesine bağlıdır.”

⁴²⁶ Ekşi, Tanıma ve Tenfiz, s.156.

SONUÇ

Yabancı mahkeme kararlarının tenfizi açısından aranan karşılıklılık koşulu, tenfiz müessesinin Türk hukukunda var oluşundan beri aranan bir koşuttur. Türk hukuku açısından durumu değerlendirecek olursak, karşılıklılık tenfiz açısından aranan asli koşullar arasında yer almakla birlikte, uygulamada bu koşulun varlığına diğer koşullara nazaran ayrı bir önem verildiği görülmektedir. Dünyadaki birçok hukuk sistemi içerisinde tenfiz açısından karşılıklılık koşuluna yer verilmiş olup, bazı ülkeler ise karşılıklılık konusunda Türk hukukuna göre daha katı bir tutum sergileyebilmekte; sadece tek bir karşılıklılık türüne yer vererek tenfizi neredeyse imkansız hale getirebilmektedirler.

Her devletin tenfiz açısından karşılıklılık koşuluna yer vermesinin temelinde kendi mahkeme kararlarının başka ülkelerde tenfizini temin etmek ve egemenlik haklarına zarar gelmesini önlemek amacı bulunmaktadır. Bu anlamıyla tenfiz açısından aranan bu koşulun diğer devletler üzerinde bir baskı, zorlama vasıtası olarak düşünülebilmesi söz konusu olabilecektir. Ayrıca tenfiz açısından aranan diğer koşullar, tarafların ve toplumun menfaatine hareket etmekle birlikte, karşılıklılık koşulu sadece devletlerin siyasi çıkarlarına hizmet etmekte olup, devletler arasındaki siyasi güç göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletleri hedef alan bir koşul olması nedeniyle, tarafların menfaatini geri plana atmakta olup, Türk vatandaşlarının dahi mağduriyet yaşayabilmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle de karşılıklılık koşulunun gerek HUMK döneminde gerekse de 2675 ve 5718 sayılı MÖHUK içerisinde yer almasına ilişkin olarak doktrinde iki görüş hakimdir. Türk mahkemelerinin kararlarını tenfiz etmeyen devletlerin mahkemelerinin vermiş oldukları kararlarının Türkiye’de tenfiz edilmesinin bir anlamı olmayacağından hareket eden görüş; tenfiz açısından mutlaka karşılıklılık koşuluna yer verilmesi gerektiğini düşüncesinde iken; karşılıklılık koşulunun aranmaması gerektiğini savunan görüş ise, bu koşulun siyasi oluşu, Türk vatandaşlarının dahi mağdur olabilecekleri ihtimalinden hareket etmektedir.

Gerek 2675, gerekse de 5718 sayılı MÖHUK’da karşılıklılık koşulunun üç türüne yer verilmiş olması, uygulamada karşılıklılığın tespiti konusunda (özellikle kanuni ve

fiili karşılıklılık) yaşanan problemlerin önüne geçememiştir. Tenfiz açısından aranan her bir koşulun eksikliği tenfiz talebinin reddedilmesine sebebiyet verecektir. Ancak uygulamada karşılıklılık koşuluna ayrı bir önem verildiği, olmazsa olmaz bir koşul olarak nitelendirildiği, karşılıklılık koşulunun tenfiz koşulları bakımından ilk etapta incelenmesi gereken bir koşul olduğu görülmektedir. Yabancı bir mahkeme kararının Türkiye’de etki doğurması konusunda tek koşulun karşılıklılık olması beklenmeyeceği gibi, bu koşulun artık tenfiz koşulları içerisinde yer almaması gerektiği düşüncesindeyiz.

Uygulamada mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak anlaşma yaptığımız devletlerin listesine Adalet Bakanlığı’nın sitesinden de kolay bir şekilde ulaşılacağı için akdi karşılıklılık koşulunun tespiti konusunda zorluklar yaşanmamaktadır. Akdi karşılıklılığın tespiti diğer karşılıklılık türlerine nazaran daha kolay olmasına karşın, tenfizin temininne yönelik olarak yapılan iki veya çok taraflı adli yardım anlaşmaları ile MÖHUK hükümlerinin çatışması durumunda hangisinin uygulama alanı bulacağı noktasında problemler ortaya çıkabilmektedir. Bu problemlerin çözümüne yönelik olarak gerek Anayasa’nın gerekse de MÖHUK’un ilgili hükümleri uyarınca tenfize yönelik olarak, adli yardımlaşma anlaşmalarının uygulanmasının tarafların menfaatine olmayan sonuçlar doğurması durumunda, MÖHUK hükümlerinin uygulanma alanı bulması gerektiği görüşündeyiz. Hukuki karşılıklılığın tespiti iki ülkenin kanunları arasındaki eşdeğerliliğin belirlenmesi sonucunda tespit edilebilecek bir karşılıklılık türüdür. Bu saptama doktrinde “*eş değerliliğin saptanması*” olarak anılmaktadır. Eş değerliliğin saptanması iki ülkenin tenfiz koşullarının karşılaştırılması sonucunda gerçekleşecektir. Bu karşılaştırma sonucunda Türkiye’de aranan tenfiz koşullarına nazaran daha ağır koşullara sahip ülkeler ile hukuki karşılıklılığın gerçekleşmeyeceği sonucuna varılacaktır. Buna örnek olarak, mahkeme kararının esastan incelenmesi anlamına gelen revizyon sistemini benimsemiş ülkelerin hukuk sistemleri veya tenfizi talep edilen ülkenin kanunlarına göre Türk mahkemesi tarafından verilen kararların yetkisiz olmasının tenfize engel olması sonucuna yol açan ülkelerin tenfiz şartları gösterilebilir. Karşılıklılık türleri içerisinde saptanması en zor olan karşılıklılık türü hiç kuşkusuz fiili karşılıklılıktır. Fiili karşılıklılık tenfizi talep edilen kararı veren mahkemenin bağlı bulunduğu devlet ile Türkiye arasında mahkeme kararlarının tenfizine yönelik fiili uygulama dikkate alınarak

saptanabilmektedir. Ancak bunun saptanması konusunda hakimin ne gibi kriterleri dikkate alacağı, karşı devletin fiili uygulamaya yönelik olarak Türk mahkemelerince verilmiş kararlara karşı nasıl bir tavır sergilediğinin saptanması kolay olmayacaktır. Bunlara ilaveten, iki ülke arasındaki akdi veya hukuki karşılıklılığın varlığına karşın Türk mahkemesi kararlarını tenfiz etmeyen devletler ile karşılıklılığa yönelik olumsuz bir uygulama söz konusu olacaktır. Olumsuz uygulamanın varlığından söz edebilmek için ilgili devletin Türkiye ile arasında akdi veya hukuki karşılıklılık durumunun var olmasına karşın, kamu düzeni veya tenfizi talep edilen kararın niteliği itibariyle ilgili sözleşme hükümleri uyarınca tenfize imkan sağlamıyor olması herhangi bir haklı gerekçe olmaksızın Türk mahkemelerinin kararlarının fiilen tenfiz edilmemesi söz konusu olmalıdır.

Karşılıklılık re'sen incelenmesi gereken tenfiz koşulları arasında yer almaktadır. Ancak bu koşulun her bir türünün saptanması zor olduğundan (akdi karşılıklılık hariç), uygulamada mahkemeler resmi bilirkişi kurumu olarak adlandırabileceğimiz Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğüne başvurarak tenfizi talep edilen devlet ile Türkiye arasındaki karşılıklılık durumuna ilişkin bilgiler talep edebilirler. Ancak Yargıtay'ın birçok kararında karşılıklılığın tespiti konusunda Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne başvuru yapılmasının zorunlu olduğu yönünde yaklaşımı bulunmaktadır. Karşılıklılık re'sen incelenmesi gereken bir koşul olması nedeniyle, hakim bunun tespiti konusunda ister taraflardan yardım alarak, isterse de konuya ilişkin olarak farklı kurum veya bilirkişilere başvuru yaparak iki ülke arasında tenfize yönelik karşılıklılığın tespitine dair bilgi alabilir. Ayrıca Adalet Bakanlığı'ndan gelecek her cevabın doğruyu yansıtmama ihtimali de yüksektir. Buna ilişkin olarak da çalışmamızda incelenmiş olan Bulgar mahkeme kararı örneği verilebilir. Bulgaristan hukukunda tenfiz koşulları değişmesine karşın, Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü eski kanun dönemindeki tenfiz koşullarına yönelik olarak inceleme yaparak mahkemeyi yanlış yönde yönlendirmiştir.

Karşılaştırmalı hukuka baktığımızda, birçok ülkenin tenfiz koşulları içerisinde karşılıklılık koşuluna yer verildiği, hatta bazı ülkelerin tek bir karşılıklılık türüne dahi yer verebildiği görülmektedir. Buna ilişkin olarak Çin, Japonya, Rusya, Bahrayn, Nijerya, Hindistan gibi birçok ülkenin karşılıklılığa bakış açısı yabancı

ülkelere ait örnek yargı kararları ışığında incelenmiştir. Devletlerin karşılıklılık konusundaki katı tutumlarının bir sonucu olarak, birçok devlet farklı devletler ile yabancı mahkeme kararlarının tenfizine yönelik olarak ikili adli yardım anlaşmaları imzalamış veya tenfize yönelik hükümler içeren çok taraflı sözleşmelere taraf olmuştur. Devletler bir yandan egemenlik haklarına zarar gelmemesi için yabancı devletlerin yetkili mercileri tarafından verilen kararların kendi ülkelerinde etki doğurmasını ağır koşullara tabi tutmuş olup, bir yandan da tenfize yönelik iki veya çok taraflı anlaşmalara taraf olmak suretiyle, kararların tenfizini devletlerin ortak iradeleri neticesinde oluşturulmuş koşullara tabi tutmayı amaçlamaktadırlar.

Yabancı bir mahkeme kararının tenfizine olanak verilmesi, tenfize konu kararın verildiği devlet ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesine de olanak tanır. Bu gelişmeler neticesinde, diğer devletlerinde Türk mahkemelerince verilmiş kararlara yönelik olarak karşılıklı saygı esası çerçevesinde tenfiz olanağı tanınması ihtimali yüksektir.

Dünyanın herhangi bir ülkesinden alınmış bir mahkeme kararının Türkiye’de etki doğurmasını isteyen tarafın hukuki bir menfaati söz konusudur. Bu menfaatini gerçekleştirmek doğrultusunda hareket eden taraf yabancı bir mahkeme kararı hakkında Türk mahkemelerinde tenfiz talebinde bulunmaktadır. Tarafların tenfiz talebi ile amaçladıkları menfaatleri karşısında, devletler arasındaki siyasi ilişkilere göre değişebilen karşılıklılık koşulunun artık aranmaması gerektiği düşüncesindeyiz. Doktrinde birtakım davalara yönelik olarak karşılıklılık koşulunun aranmaması gerektiği savunulmakla birlikte, kanımızca bu koşulun artık hiçbir dava türünün tenfizi açısından aranmaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

A.Olawoyin, Adewale, “Enforcement of Foreign Judgments in Nigeria: Statutory Dualism and Disharmony of Laws”, *Journal of Private International Law*, V.1, N.1, 2014, s. 129-156.

A.Schutze, Roif, “The Recognition and Enforcement of American Civil Judgments Containing Punitive Damages in the Federal Republic of Germany”, *Journal of International Law*, V.11, I. 3, 1990, s. 581-603.

Akıncı, Ziya/ **Demir-Gökyayla**, Cemile, *Milletlerarası Aile Hukuku*, İstanbul 2010.

Akkutay, Ali-İbrahim, “ Uluslararası Anlaşmaların Türk İç Hukukundaki Yeri ve Etkileri”, *GÜHFD*, C. XI, S.1-2, Y.200, s. 415-447.

Akılhoğlu, Tekin, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz”, http://politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/44/3/9tekin_akillioglu.pdf/

Alongoya, Yavuz/ **Yıldırım**, Kâmil/ **Deren-Yıldırım**, Nevhis, *Medenî Usul Hukuku Esasları*, Tıpkı 8. Baskı, İstanbul 2011.

Aliefendioğlu, Yılmaz, “Uluslararası Sözleşmelerin İç Hukuk Karşısında Durumu”, *Danıştay ve İdari Yargı Günü(Sempozyum)-139.Yıl*, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları No:74, 2007, s. 153-165.

Altuğ, Yılmaz, *Devletler Hususi Hukukunda Yargı Yetkisi*, İstanbul 1973.

Altuğ, Yılmaz, *Devletler Umumî Hukuku El Kitabı*, İstanbul 1972.

Altundiş, Mehmet, “Anayasa’nın 90. maddesinin Son Fıkrasına Eklenen Hükümle Birlikte Anayasa ile Yargı Denetimi Dışında Tutulan İşlemlere Karşı Yargı Yolu Açılabilir Mi?”, Yasama, S.2, 2006, s. 75-91.

Ansay, Tuğrul, “Yabancı Mahkeme İlamlarının Tenfizinde Karşılıklı Muamele Esası”, Sabri Şakir Ansay’ın Hatırasına Armağan, Ankara 1964, s.

Arat, Tuğrul, “Yabancı İlamların Tanınması ve Tenfizi”, AÜHFD, C.21, S.1-4, 1964, s. 421-527.

Ariç, M.Şahap, Yargıtay İçtihatlarına Göre Haşiyeli Ticaret Kanunu, İstanbul 1946.

Arslan, Ramazan/ **Yılmaz,** Ejder/ **Taşpınar Ayvaz,** Sema, Medenî Usul Hukuku, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2016.

Atakan, Arda, “Kamu Düzeni Kavramı” MÜHFD-HAD, C.13, S.1-2, Y.2007, s. 59-136.

Aybay, Rona, “Kamusal Uluslararası Hukuk Açısından Devletin Tanınması”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2006/2, s. 3-18.

Aybay, Rona, “Türk Hukukuna Göre Uluslararası Antlaşmalarla Kanunlar Arasındaki Altlık-Üstlük İlişkisi”, II. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, İdari Yargının Dünyada Bugünkü Yeri, 10-14 Mayıs, Ankara 1993, s. 277-286.

Aybay, Rona/ **Dardağan,** Esra, Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması, 2.Bası, İstanbul 2008.

Aygül, Musa, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Davalarında Bazı Usul Hukuku Problemleri”, MHB, S.2, Y. 2011/2, s. 83-121.

B. Childs, Louisa, “Shaky Foundations: Criticism of Reciprocity And The Distinction Between Public And Private International Law”, International Law And Politics, V. 38, s. 221-279.

Başlar, Kemal, “Yeni Anayasada Uluslararası Hukuka İlişkin Hükümler”, <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/dr-kemal-baslar.pdf>.

Batum, Süheyl, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sisteme Etkileri, İstanbul 1993.

Baygın, Cem, “Vasiyetnamelerle İlgili İhtiyat Tedbirleri ve Özellikle Vasiyetnamenin Tenfizi Meselesi”, EÜHFD, C. III, S. I, Atatürk Üniversitesi 1999, s. 235-262.

Bayraktaroğlu-Özçelik, Gülüm, “Avrupa Topluluğunun Milletlerarası Özel Hukuk Alanında Uluslararası Akdetme Yetkisi Anlaşma Akdetme Yetkisi Ve C-01/03 Sayılı ve 7 Şubat 2006 Tarihli Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Görüşü”, “AÜHFD, C.57, S. 2, 2008, s.

Beaumont, Paul/ **Walker**, Lara, “Recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters in the Brussels I Recast and some lessons from it and the recent Hague Conventions for the Hague Judgments Project”, Journal of Private International Law, C.11, S.1, 2015, s. 31-63.

Behr, Volker, “Enorcement of United States Money Judgements in Germany”, Journal of Law and Commerce, V.13, I.2, 1994, s. 211-232.

Belgesay, Mustafa-Reşit, Devletler Hususi Hukukunda Adliye, İstanbul 1938.

Belgesay, Mustafa-Reşit, Hukuk Usulü Muhakemeleri Şerhi, C. II, İstanbul 1939.

Berki, Osman-Fazıl, Devletler Hususî Hukuku, C.II Ankara 1961.

Bozkurt, Enver/ **Kütükçü**, M.Akif/**Poyraz**, Yasin, Devletler Hukuku, 5.Baskı, Yetkin Yayınları, İstanbul 2009.

Brenscheidt, Michael H., “The Recognition and Enforcement of Foreign Judgements in Federal Republic of Germany”, International Lawyer, V.11 I.2, 1977, s. 261-276.

C.Chao, Cedric/**S.Neuhoff**, Christine, “Enforcement and Recognition of Foreign Judgments in United States Courts: A Practical Perspective”, Pepperdine Law Review, V.29, 2001, s. 147-165.

Carmon, Haggai, Foreign Judgements in Israel, Çev. Rafaella Levine/ Haggai Carmon, Israel 2011.

Çalışkan, Yusuf/ **Çalışkan**, Zeynep, “The Free Movement of Judgements Within The European Union”, ABD, Y. 68, S. 2010/3, s. 13-22.

Çalışkan, Yusuf, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Amerikan Hukukunda Tanınması ve Tenfizi”, Hukuk- Ekonomi-Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, 2006/49.

Crozot, Charles, “Devletler Hukukunda Tanıma”, İÜHFM, Çev. Edip F. Çelik, C.XIX, S.1-2 (1953), s. 3-32.

Cheshire/North&Fawcett (Ed. James Fawcett/Jameem.M.Carruthers, Private International Law, 14th Edition.

Çelik, Edip, Milletlerarası Hukuk, I. Kitap, İstanbul 1984.

Çelikel, Aysel/ Öztekin-Gelgel, Günseli, Yabancılar Hukuku, 22. Bası, İstanbul 2016.

Çelikel, Aysel, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Müktesep Haklar Nazariyesi”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C.29, S.1-2, Y.1963, s. 240-260.

Çelikel, Aysel, “Yabancı Mahkemelerden Verilen Velayete İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi”, MHB, Y.1977-98, S.17-18, s. 107-116.

Çelikel, Aysel, Ahkam-ı Şahsiye Konusundaki Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1026, 1963.

Çelikel, Aysel, Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Kanunu Öntasarı Sempozyumu (22-24 Kasım), 1978.

Çelikel, Aysel, “Yeni Kanuna Göre Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfiz Koşulları”, MHB, C.2, S. 2, 1982, s. 7-13.

Çelikel, Aysel/Erdem, Bahadır Milletlerarası Özel Hukuk, 14. Baskı, İstanbul 2016.

Çelikel, Aysel/Erdem, Bahadır Milletlerarası Özel Hukuk, 10. Baskı, İstanbul 2010.

Çiçekli, Bülent, “Avrupa Birliğinde Özel Hukukta Adli İşbirliği ve Mahkeme Kararlarının Serbest Dolaşımı”, MHB, C.23, S.1-2, Prof. Dr. Gülören Tekinalp’e Armağan, s. 179-202.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C.4, Yasama Yılı:1, 25 Mart 1982 tarihli 72.Birleşim.

D. Strebel, Felix, “The Enforcement of Foreign Judgments, and Foreign Public Law”, Loy. L.A. Int'l & Comp. L.J., V.21, 1999, s. 55-129.

Demir-Gökyayla, Cemile, “Çin Mahkemelerinden Verilen Hukuk Davalarına İlişkin Mahkeme Kararlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizi”, Türk-Çin Hukuk Zirvesi, Nisan 2013, s. 303-312.

Demir-Gökyayla, Cemile, “Yabancı Mahkemelerden Alınan Mirasçılık Belgelerinin Türkiye’ de Hüküm ve Sonuç Doğurması”, Fikret Eren’e Armağan (Ed: Mehmet Ünal), Ankara 2006, s. 559-583.

Demir-Gökyayla, Cemile, Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni, Ankara 2001.

Demirkol, Ferman, Anayasa Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 2015.

Demirelli, Korhan, “2675 Sayılı Kanunun Yürürlüğünden Bugüne Kadar Türk Milletlerarası Özel Hukukunda Tanıma ve Tenfizin Durumu”, MBD, Y.16, S. 60, 1997.

Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 22.Baskı, Ankara 2005.

Dinç, Hakkı/**Biçkin**, İnci/**Avcı**, Emrullah, Uygulamada Aile Hukuku ve Çocuk Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler, Ankara 2004.

Doğan, İlyas, Devletler Hukuku, İstanbul 2008.

Doğan, İzzet, Öğreti ve Uygulamada Milletlerarası Aile Hukuku ve Milletlerarası Usul Hukuku, Ankara 2010.

Doğan, Vahit, Milletlerarası Özel Hukuk (Pratik Çalışmaları), Ankara 2015.

Doğan, Vahit, Milletlerarası Özel Hukuk, 3.Baskı, Ankara 2015.

Dolunay, Ayhan, Türk Hukukunda ve Kıbrıs Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi, 1.Baskı, İstanbul 2015.

Durak, Bahar-Yeşim, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinde Mütakabiliyet Açısından Bazı Ülke Hukuklarının Durumu ve Bu Ülkeler ile Türkiye Arasında Özellik Taşıyan Hususlar”, İzmir Barosu Dergisi, Y.65, S.2, 1999, s. 18-42.

Durak, Bahar-Yeşim, Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinde Mütakabiliyet Esası, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998.

Einhorn, Taliha, Private International Law in Israel, Kluwer Law International, Netherlands 2009.

Ekşi, Nuray, “Avrupa Birliği Brüksel II Tüzüğüne Göre Boşanma Davalarında Üye Devlet Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi”, DÜEHFD, Bilge Umar’a Armağan, C.11, İstanbul 2009, s. 1139-1168.

Ekşi, Nuray, “Devletler Özel Hukukunda Aşırı Yetki Kuralları”, Selâhattin Sulhi Tekinay’ın Hatırasına Armağan, İstanbul 1999, s. 247-258.

Ekşi, Nuray, Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi, İstanbul 2013.

Ekşi, Nuray, Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi, 2.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2000.

Ekşi, Nuray, 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanuna İlişkin Yargıtay Kararları, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2010.

Ekşi, Nuray, Milletlerarası Özel Hukukta Medeni Olmayan Evliliklerin ve Adli Olmayan Boşanmaların Tanınması, İstanbul 2012.

Ekşi, Nuray, Milletlerarası Nitelikli Davalara İlişkin Mahkeme Kararları, Arıkan Yayınları İstanbul 2007.

Elbaltı, Beligh, “The Jurisdiction Of Foreign Courts And The Enforcement Of Their Judgments In Tunisia: A Need For Reconsideration” Journal of Private International Law, V.8, I.2, 2012, s. 195-224.

Eminoğlu, Ayça, “Uluslararası Politikada Devletlerin Tanınması; “Ayrılma” İle Ortaya Çıkan Devletlerde Tanıma Sorunu”, KTU-SBD, S.9, 2015, s. 123-141.

Erdil, Engin, Karayolu ile Uluslararası Eşya Taşıma Hukuku, 2. Bası, İstanbul 2015.

Ercan, İsmail, Avukatlar ve Hakimler için Medeni Usul Hukuku, 2.Baskı İstanbul 2011.

Erçakıca, Mustafa, Devletlerin Tanınması ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kıbrıs 2013.

Erdal, Selcan, “Uluslararası Hukukta Devletlerin Tanınması Kurumu”, Fikret Eren’e Armağan (Ed: Mehmet Ünal), Ankara 2006, s. 1119-1140.

Erdoğan, Göğür, Devletler Hususi Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:403, 4. Bası, Ankara 1977.

Erdoğan, Mehmet-Şirin, “Boşanma Kararlarının Tenfizi”, ABD, 1997/2, s. 75-84.

Eroğlu, Hamza, Devletler Umumi Hukuku, 3.Baskı, Ankara 1991.

Ersen-Perçin, Gizem, “Gerekçesiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması Ve Tenfizinde Kamu Düzeni Engeli”, Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.I, S.1, 2015, s. 61-86.

Ersen-Perçin, Gizem, Milletlerarası Özel Hukuk Bakımınan Mal Rejimleri, 1.Baskı, İstanbul 2015.

Ertaş, Şeref, “Yabancı İlamların Tanınması ve Tenfizi”, DEÜHFD, Kudret Ayiter’e Armağan, C.3, S.1-4, Y.1987, s. 365-438.

Esen, Emre, “Alman Hukukunda İhtarlı Basit Dava Usulü (Mahnverfahren) Çerçevesinde Verilen Kararların Türk Hukukunda Tenfizi”, MHB, C. 27, S.1-2 (2007), s. 21-79.

Esen, Emre, “Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Münhasır Yetki Kavramı”, MHB, Y.2002, S.22, s. 183-206.

G.Lorenzen, Ernest, “Enforcement of American Judgments Abroad”, Yale Law Journal, 1-1-1919, s. 188-208.

Ganiyeva, Salimya, “Türk ve Rusya Federasyonu Milletlerarası Usul Hukukunda İdari Boşanma Kararlarının Tanınması Sorunu”, MHB, Y.33, S.1, İstanbul 2013, s. 31-60.

Gençcan- Ömer Uğur, Boşanma ve Tazminat ve Nafaka Hukuku, Ankara 2010.

Giray,Faruk-Kerem, Milletlerarası Özel Hukukta Kaçırılan veya Alıkonulan Çocukların İadesi, Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010.

Goldberg, David, “Are Russian Commercial Courts Becoming More Cooperative (and Predictable) in Aid of Foreign Arbitration and Litigation?”, 2010/2, <http://kluwerarbitrationblog.com/2010/08/31/are-russian-commercial-courts-becoming-more-cooperative-and-predictable-in-aid-of-foreign-arbitration-and-litigation/>

Gökkaya, Şevket, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, Ankara 1996.

Gözler, Kemal, Anayasa Hukukuna Giriş, Bursa 2007.

Graveson, R.H, Private International Law, 7th. Press, Oxford 1974.

Gutteridge, H.C., “Reciprocity In Regard To Foreign Judgements”, Yearbook of Private International Law, 1932, s. 49-67.

Bozdağ, Gonca-Gülfem, Türk Hukukunda ve Uluslararası Hukukta Nafaka, Ankara 2015.

Güneysu-Güngör, Gülin, Milletlerarası Özel Hukukta İflas, Ankara 1995.

Gündüz, Aslan, Milletlerarası Hukuk: Temel Belgeler Örnek Kararlar, İstanbul 2009.

Güven, Pelin, Pelin, Tanıma-Tenfiz, Ankara 2013.

Hadimoğlu, M. Haluk, “Yabancı Mahkeme İlamlarının Tenfizi”, ABD, Y.1972, S.2, s. 225-234.

Hatemi, Hüseyin, “Mehakim-i Ecnebiyye’den Verilen İ’lâmâtın Tenfizi”, UTDER, C. 3, S. 2, Y. 2014, s.

Herzog, E.Peter/ **Weser**, Martha, Civil Procedure in France, Springer 1967.

Hodak, David/**Barasch**, Eli/ **Weitzhandler**,
Adi,<http://blogs.timesofisrael.com/a-legal-landmark-for-israel-china-trade/E.T:04.05.2016>.

Hicks, J. Noelle, “Facilitating International Trade: The U.S. Needs Federal Legislation Governing the Enforcement of Foreign Judgements”, Brooklyn Journal of International Law, V. 28 I.1, 2002, s. 155-178.

Huysal, Burak, “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Getirilen Yenilikler Işığında Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi Konusunda Bazı Tespitler”, MHB, Y.31, S.2, 2011, s. 71-101.

Huysal, Burak, Devletler Özel Hukukunda Velayet, İstanbul 2005.

Hüseynov, Vüsal, Türk Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Azerbaycan Hukuku’nda Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tenfizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2012.

Jalia, Sayed-Ahmed, “Enforcement of Foreign Judgements In Some Arab Countries-Legal Provisions and Court Precedents: Focus on Bahrain” Arab Law Quarterly, V.14, N.2, 1999, s. 169-176.

Joseph, M.H., “Enforcement of Foreign Decrees/Judgement in India”,
<http://www.legalindia.com/enforcement-of-foreign-decrees-judgement-in-india/>

Karaaslan, Erol/ **Karaaslan**, Varol, “Alman ve Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması”, Yasa Hukuk Dergisi, 2004/27, s. 15-32.

Karlı, Abdurrahim, Medeni Muhakeme Hukuku, 3. Baskı, İstanbul 2012

Kuru, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 4.Baskı, C.4, Ankara 1984.

Kuru, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, CI-VI, 6.Bası, İstanbul 2001.

Kuru, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6. Baskı, C.11, İstanbul 2001.

Kuru, Baki, Medenî Usul Hukuku, İstanbul 2015.

Kuru, Baki/ **Yılmaz**, Ejder, Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizi (Bildiriler-Tartışmalar), II. Tahkim Haftası, Ankara 1983.

Lale, Muktedir, Yargıtay Uygulamasında Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku, Ankara 2014.

Lenhoff, Arthur, “Reciprocity and the Law of Foreign Judgements: A Historical-Critical Analysis”, Louisiana Law Review, V.16, I.3, 1956, s. 465-483.

Lenhoff, Arthur, “Reciprocity: The Legal Aspect of a Perennial Idea”, Northwestern University Law Review, V.49, I.6, 1955, s. 752-779.

Maloy, Richard.H/ **Nisi**, Desamparados M, “A Message to the Supreme Court: The NextTime You Get a Chance, Please Look at *Hilton v. Guyot*; We Think It Needs Repairing”, Journal of International Legal Studies, V.5, 1999, s. 1-56.

Mehrabi, Kulzan, “Enforcement of Foreign Judgements in England and Kazakhstan” <https://linkagemind.com/E.T:18.03.2016>.

Muşul, Timuçin, Medenî Usul Hukuku, 3.Bası, Ankara 2012.

Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen: Band I, §§ 1-354 ZPO, 4. Auflage, Verlag C.H.

Beck München 2013 (eser “Münchener Kommentar/ işleyen yazar” olarak kısaltılmıştır).

Nazikoğlu, O. Işık, “Yabancı Memleket Mahkemelerinde Verilen Kararların Tanınması ve Tenfizi”, AÜHFD, C. VII, S.3-4, 1950, s. 468-500.

Nomer, Ergin “Yabancı Veraset İlamlarının Tanınmasında Yargıtay Kararları”, İBD, S. 10-11-12, Y. 1991, s. 789-796.

Nomer, Ergin, “Yabancı Çekişmesiz Yargı Kararlarının Tanınmasında Kesinleşme Koşulu, Erdoğan Moroğlu’na 65. Yaş Armağanı 2. Bası, İstanbul 2010, s. 909-922.

Nomer, Ergin, “Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasındaki Adli Yardımlaşma, Tanıma ve Tenfiz, Suçluların Geri Verilmesi ve Hükümlülerin Nakli Sözleşmesinde Mahkeme İlamlarının Tanınması ve Tenfizi”, MHB, Y:17-18, 1997-1998, s. 285-294.

Nomer, Ergin, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinde Gerekçe” İKÜHFD, 1.Baskı, 2011, s. 9-16

Nomer, Ergin, Devletler Hususi Hukuku, 21. Bası, İstanbul 2015.

Nomer, Ergin, Milletlerarası Usul Hukuku, 1.Baskı, İstanbul 2009.

Nomer, Ergin, Nafaka, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1252, İstanbul 1967.

Nomer, Ergin, Türklerin Kişi Hallerine İlişkin İhtilâflar ve Türk Mahkemelerinin Münhasır Yetkisi”, MHB, Y.3, S.1, 1983, s. 11-14.

Nomer, Ergin, “Yabancı İlamların Tenfizinde Mahkemenin Yetkisi ve Kamu Düzeni”, MHB, Y.23, 2003, s. 565-577.

Nurmukhambetova, Aigul, Kazakistan Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.

Ocaklı, Onur, “Rusya’da Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, Legal, C.12, S.12, 2014, s. 35-51.

Ökçün, A.Gündüz, Devletler Hususi Hukukun Kaynakları ve Kamu Düzeni, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi No:221-203, Ankara 1967.

Önen Ergün, Medeni Yargılâma Hukuku, Ankara 1979.

Özbakan, Işıl, Türk Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi, Ankara 1987.

Özdemir, Şükrü, “Yurtdışında Alınan Boşanma Kararının Türkiye’deki Etkisi” , YD, 1986/12, S. 1-2, s. 8-16.

Özel, Sibel, Yabancıların Taşınmaz Edinmeleri, Güncel Tartışmalar (Panel Notları), İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2012.

Öztekin-Gelgel, Günseli, “Devletler Özel Hukukunda Velayet, Çocuk Kaçırmaları, Evlat Edinmeye İlişkin Problemler”, İTÜSBD, Y.4, S.8, 2005/2, s. 119-148.

Öztekin-Gelgel, Günseli, “Recognition and Enforcement of Foreign Court Judgments Within The Framework of The Application of The Supreme Court Of Appeals”, Tahir Çağa’nın Anısına Armağan, İstanbul 2000, s. 389-396.

Özüğür, Ali-İhsan, Boşanma, Ayrılık ve Evlenmenin İptali Davaları, 3. Bası, Ankara 2008.

Özüğür, Ali-İhsan, Türk Medeni Kanunu'nun Yeni Düzenlemeleri ile Açıklamalı-İçtihatlı Velayet-Vesayet-Soybağı ve Evlat Edinme Hukuku, 3. Bası, Ankara 2003.

Özbek-Hadimoğlu, Nimet, Milletlerarası Usûl Hukukunda İhtiyati Tedbirler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.

Paige, Brian-Richard, "Foreign Judgements in American and English Courts: A Comparative Analysis", Seattle University Law Review, V.26, I.3 s. 591-626.

Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap, 4. Baskı, Ankara 2005.

Pazarıcı, Hüseyin, Uluslararası Hukuk, 14. Bası, Ankara 2015.

Pekcantez, Hakan/**Atalay**, Oğuz/**Özekes**, Muhammet, Medenî Usûl Kanunu, 10. Bası, İstanbul 2013.

Postacıoğlu, İlhan, E./ **Altay**, Sümer, Medenî Usul Hukuku Dersleri, 7. Baskı, İstanbul 2015.

Rafferty, Nicholas/ **Baer**, Marvin/ **Joost**, Blom/ **Edinger**, Elizabeth/**Saumier**, Geneviève/ **Walsh**, Catherine, Private International Law in Common Law Canada, Second Edition, Toronto 2003.

Regan, James.C, "The Enforcement of Foreign Judgments in France under the Nouveau Code de Procédure Civile", Boston College International and Comparative Law Review, C. 4, S. 1/7, 1981, s.

Ruhi, Ahmet-Cemal, Boşanma İle İlgili Yabancı Mahkeme İlâmlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizi, Seçkin Yayınları, Ankara 2003.

Ruhi, Ahmet-Cemal, Türk Hukukunda Yabancı Nafaka İlamlarının Tenfizi, 2.Baskı, Ankara 2013.

Ruhi, Ahmet-Cemal, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, Ankara 2003.

Ruhi, Ahmet-Cemal/ **Kaplan**, Yavuz, “Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tenfizi Açısından Kamu Düzeni”, MHB, Y.2002, S.22, s. 643-663.

Sakmar, Ata, Devletler Hususi Hukukunda Boşanma, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 216, İstanbul 1976.

Sakmar, Ata, Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Kanunu Öntasarı Sempozyumu (22-24 Kasım), 1978.

Sakmar, Ata, Yabancı İlâmların Türkiye’deki Sonuçları, İstanbul 1982.

Sakmar, Ata/ **Ekşi**, Nuray, “Hukuki ve Ticari Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması Tenfizi Hakkında AB Konsey Tüzüğü”, MHB, Y.22, 2002, s. 721-743.

Sakmar, Ata/**Ekşi**, Nuray/**Yılmaz**, İlhan, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Mahkeme Kararları, 3. Baskı, İstanbul 2001.

Şanlı, Cemal, Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları, 6.Bası, İstanbul 2016.

Şanlı, Velayet, “Türk Hukukunda Çocukların Velayetine ve Korunmasına İlişkin Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, MHB, Y.16, S.1-2, 1996, s. 71-82.

Şanlı/Esen/Ataman-Figanmeşe, Milletlerarası Özel Hukuk, 4.Bası, İstanbul 2015.

Şanal, Görgün/ **Kodakoğlu**, Mehmet, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medeni Usul Hukuku, Ankara 2012.

Saracoğlu, İhsan, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizi”, İBD, C. 49, S. 9-10, 1975, s.

Sargın, Fügen, Yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye’de Taşınmaz Mal Edinmeleri ve Sınırlı Ayni Haklardan Yararlanmaları, İstanbul 1997.

Sargın, Fügen, Milletlerarası Usul Hukukunda Yetki Anlaşmaları, Ankara 1996.

Sayman, Yücel, “Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi Hakkında Rapor”, MHB, C.16, S.1-2 (1996), s. 129-137.

Sayman, Yücel, Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Kanunu Öntasarı Sempozyumu (22-24 Kasım 1976), 1976.

Serkan, Yıldız, “Çocukların Velâyetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velâyetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi”, Uluslararası Hukuk Bülteni, S.7, Y.2016, s. 12-13.

Seviğ, Muammer-Raşit, Türkiye Cumhuriyeti Kanunlar İhtilâfı (Kaidelerin Sentezi), İstanbul 1941.

Seviğ, Vedat-Raşit, TicarîSahadaki Kanunlar İhtilafı, İstanbul 1957.

Seviğ, Vedat-Raşit, “Türkiye’de, Almanya’da ve Fransa’da Kişisel Statüye İlişkin Yabancı İlâmların Tanınması”, Kubalı’ya Armağan, 8/11, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü Yayını, İstanbul 1974, s. 273-294.

Seviğ, Vedat-Raşit, Hukuk ve Ticaret Davalarında Türk ve Yabancı Mahkemelerin Devletler Hususî Bakımından Yetkisi, İstanbul 1963.

Shapira, Amos, “Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Personam in Israel”, Tel Aviv University Studies in Law, V.3, 1977, s. 171-208.

Shill, H.Gregory, “Ending Judgment Arbitrage: Jurisdictional Competition and the Enforcement of Foreign Money Judgments in the United States”, V.54, N.2, 2013, s. 459-522.

Singh, Rahul, “Judgments From Reciprocating and non Reciprocating Territories of India”, Indian Legal Impetus, V. 5, I. 9, s. 41-43.

Strong, S.I.,“ Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in U.S. Courts: Problems and Possibilities”, The Review of Litigation , V.33, 2014, s. 45-144.

Sur, Melda, Uluslararası Hukukun Esasları, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2015.

Süral, Ceyda, Avrupa Birliği’nde Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi, İzmir 2007.

Süral, Ceyda/ **Tarman**, Zeynep-Derya, “Recognition And Enforcement of Foreign Court Decisions in Turkey”, Yearbook of Private International Law, V.15 2013/2014-15, s. 485-508.

Süzen, Begüm, Tanıma ve Tenfiz Davalarında Kararı Veren Mahkemenin Yetkisinin Denetimi, İstanbul 2016.

Şensöz, Ebru/**Şermet**, Begüm, “Fransız Hukukunda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ata Sakmar’a Armağan, 2011/1, İstanbul 2012, s. 653-690.

Şener, Esat, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi”, TNBD, 1984/41, s. 5-10.

Şit, Banu, “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kesinleşme Koşulu”, GÜHFD, C.XV, S.1, Y. 2011, s. 61-74.

Tada, Nozomi, “Enforcement of Foreign Judgements In Japon Regarding Business Activities”, The Japanese Annual of International Law”, V.46, 2003, s. 75-94.

Tarıbilir, Feriha-Bilge, “Velayete İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Velayetin İadesine Dair 20 Mayıs 1980 Tarihli Avrupa Sözleşmesi”, MHB, Y.16, 1996/1-2, s. 83-92.

Tekinay, Selahattin-Sulhi Milletlerarası Özel Hukuk ve Milletlerarası Usul Hukuku Kanunu Öntasarı Sempozyumu (22-24 Kasım 1976), İstanbul 1976.

Tütüncübaşı, Uğur, “Türk Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak Alman Hukukunda Yabancı Kararların Tanınması ve Tenfizi”, DEÜHFD, C.16, Hakan Pekcanitez’e Armağan, İstanbul 2014, s.1525-1551.

Ulukapı, Ömer, Medenî Usul Hukuku, 3.Baskı, Konya 2015.

Umur, Ziya, Roma Hukuku, İstanbul 1982.

Uyanık, Ayfer/ **Tekinalp**, Gülören, Milletlerarası Özel Hukuk-Bağlama Kuralları, 12.Bası, İstanbul 2016.

Uyanık-Çavuşoğlu, Ayfer, Türk Milletlerarası Özel Hukukunda Boşanma, İstanbul 2006.

Üstündağ, Saim/**Karslı**, Abdurrahim, Yargıtay Kararları Işığında Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, 2. bası, İstanbul 1999.

Van, Look-Watte, Türk Yargı Kararlarının Türk Hukukunda Tanınması ve Tenfizi, Çev: Nihal Uluocak, MHB, C.1, S.2 (1981), s. 47-54.

Wolff, Martin, Private International Law, Oxford 1945.

Woodward, David-Luther, “Reciprocal Recognition and Enforcement in the United States, the United Kingdom and the European Economic Community”, Journal of International Law and Commercial Regulation, V.8, I.3, 1983, s. 299-334.

Wurmnest, Wolfgang, “Recognition and Enforcement of U.S.Money Judgements in Germany”, V.23, I.1, 2005, s. 175-200.

Yalçınkaya, Namık/ **Kaleli**, Şakir, Boşanma Hukuku, C. 2, Ankara 1988.

Yeşilirmak, Ali, Uluslararası Hukukta İflas, İstanbul 2011.

Yılmaz, Zekeriya, Açıklamalı-İçtihatlı 6100 Sayılı HMK, Adalet Yayınevi, Ankara 2012.

Zamzam, Abdel-Moneem, “Bankruptcy Jurisdiction and Enforcement of Foreign Bankruptcy Judgements In Egypt”, Journal of Private International Law, V.6, N.3, 2010, s. 623-636

Zeynalova, Yuliya, “The Law on Recognition and Enforcement of Foreign Judgements: Is it Broken and How Do We Fix It?”, V.31, 2013, s. 150-205.

Zhang, Mo, “International Civil Litigation in China: A Practical Analysis of the Chinese Judicial System”, Boston College International & Comparative Law Review, V.25, 2002, s. 59-96.

Zhang, Wenliang, “Recognition and Enforcement of Foreign Judgements in China: A Call for Special Attention to Both the “Due Service Requirement” and the “Principle of Reciprocity”, Chinese Journal Of International Law, V.12, 2013, s. 143-174.

Zhenjie, Hu, “Recognition and Enforcement of Foreign Judgements in China: Rules, Interpretation and Practice”, Netherlands International Law Review, V.46, s. 291-311.

Zhenjie, Hu, Chinese Perspective on International Jurisdiction and The Enforcement of Judgements in Contractual Matters, Schulthess Polgraphischer Verlag, Zurich 1999.

Qisheng, He, “The Recognition and Enforcement of Foreign Judgments Between The United States and China: A Study of Sanlian V. Robinson”, Tsinghua China Law Reiew, V. 6, 2013, S. 24-44.

İNTERNET SİTELERİ

<http://www.consulegis.com/>

<http://www.chinalawblog.com/2015/12/foreign-enforcement-of-chinese-judgments-and-the-reciprocity-requirement.html>

Effets en France Des Jugements Etrangers (Fransa’da Yabancı Mahkeme Kararlarının Hukuki Etkisi), www.lexinter.net/JF/effets_enfrance_des_jugements_etrangers.htm/

<https://indiankanoon.org/doc/1287648>

www.tdk.gov.tr.

www.kazanci.com

www.anayasa.gov.tr

<https://www.hg.org/article.asp?id=21436>

<http://www.iclg.co.uk/practice-areas/enforcement-of-foreign-judgments/enforcement-of-foreign-judgments-2016/japan>

<http://www.poltenassociates.com/Resource-Links/Enforcement-English.pdf>.